

Valokuvaamisen vapaus – Sananvapauden ja yksityisyyden suojan tarkastelua 2010-luvun Suomessa

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Maisteritutkielma

Oikeusinformatiikka

Ilkka Ruuska, 2018

Tutkielman nimi	Valokuvaamisen vapaus – Sananvapauden ja yksityisyyden suojan tarkastelua 2010-luvun Suomessa
Tekijä	Ilkka Ruuska
Koulutusohjelma/Oppiaine	Oikeusinformatiikka
Työn laji	Pro gradu- tutkielma
Sivumäärä	XI + 81
Vuosi	2018

Tiivistelmä

Digikamerat, kamerapuhelimet ja muut kuvatalennuslaitteet alkoivat yleistyä 2000-luvun puolivälissä niin huomattavasti, että tänä päivänä lähes jokaisella kansalaisella on käytössään edes jonkinasteinen kamera. 2010-luvun taitteessa myös sosiaalinen median käyttäjäkunta laajentui huomattaviin mittasuhteisiin, mikä on lisännyt kansalaisten intoa tallentaa hetkiä ja tilanteita arjestaan kiinnittämättä liiemmin huomiota kuvaamiseen liittyviin pelisääntöihin. Kuvaamiseen liittyvää juridista sääntelyä on Suomessa huomattavan vähän, mikä on pitkälti hyvä asia sananvapauden toteuttamisen kannalta, mutta ongelmallista yksilön yksityisyyden suojan kannalta. Sääntelyn vähäisyys käy myös ilmi lehdistössä esiintyvistä jokavuotisista asiantuntija-artikkeleista, jotka eivät täysin perustu todellisiin oikeuslähteisiin vaan oikeusauktoriteettien – kuten tutkijoiden ja poliisijohdon – subjektiivisiin tulkintoihin oikeuden tilasta.

Olen pyrkinyt tutkielmassani toteuttamaan objektiivista tulkintaa oikeuden tilasta tutkien salakatselun tunnusmerkistöä koskevaa oikeuslähteistöä, ajankohtaista oikeuskäytäntöä sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin tulkintoja erilaisista kanteluun johtaneista kuvaustilanteista. Olen myös tutkinut ongelman taustalla vaikuttavia sananvapauden ja yksityiselämän suojan perusoikeudellisia elementtejä.

Valtaosa kuvaamiseen liittyvistä pulmatilanteista esiintyy niissä julkisissa tiloissa, minne yleisöllä on vapaa pääsy, mutta tila on periaatteessa suljettu. Näissä tilanteissa kansalaiset usein odottavat, että näissä tiloissa ei saisi yleisesti kuvata ollenkaan. Ylimmät lainvalvojat ovat tosin toistuvasti linjanneet kuvaamisen sallituksi esimerkiksi sairaalan, pankin tai kansaneläkelaitoksen odotustiloissa sillä edellytyksellä, että kuvaaminen ei loukkaa tietyn yksilön yksityisyyttä. Tämä ylimpien lainvalvojen omaksuma kanta vastaa luonnollisesti salakatselun tunnusmerkistöön sisältyvästä yksityisyyden loukkaavuuden vaatimuksesta. Kannanotoissa on tosin toistuvasti otettu huomioon, kuinka näissä yleisölle avoimissa suljetuissa tiloissa yksilön odotus yksityisyyden suojalle on korkeampi kuin esimerkiksi kadulla tai täysin julkisessa tilassa.

Vastaavasti hoivoikeuksien ratkaisukäytännössä esiintyi tilanteita, joissa kuvaamista oli harjoitettu kotirauhan piirin ulkopuolella, mutta tilanteista oli kuitenkin käyty täysimittainen oikeusprosessi. Hovioikeuksien ratkaisukäytännössä ilmeni myös tilanteita, joissa tuomioistuin oli arvioinut kuvaajan toimintaa teknisten edellytysten perusteella tai mahdollisen rikollisen toiminnan tarkoituksellisuutta. Hovioikeuksien ratkaisuisissa ilmeni enenevässä määrin useampia

intiimin salakatselun tapauksia, mikä osittain noudattaa muualla maailmassa ja Pohjois-Amerikassa havaittua kasvavaa kehityskulkua.

Laitteiden edullinen saatavuus sekä valokuvaamisen ja sisällön tuottamisen vapaus ovat toki yksi uuden aikakauden hienoimpia asioita sananvapauden kannalta. Kuvaamista koskeva rikoslain salakatselupykälä on myös kestänyt yllättävän hyvin aikaa tähän päivään saakka. Tästä osoituksena on esimerkiksi Ruotsissa hiljattain tehty rikoslain muutos, joka vastaa pitkälti 2000-luvun alussa uudistettua salakatselupykäläämme muutamin eroavaisuuksin.

Näkisin kuitenkin Suomessa tarvetta osittain uudistaa sääntelyä, koska yksilöillä ei ole tällä hetkellä mahdollisuutta täysin turvata sitä, ettei heistä tallennu sellaista kuvasisältöä, jota he eivät haluaisi itsestään tallentuvan. Tätä ongelmaa ei mielestäni ole täysin pystytty poistamaan nykyisen rikoslain 24 lukuun sisältyvillä yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevan sääntelyn perusteella. Julkisilla paikoilla esiintyy edelleen tilanteita, joissa henkilöitä kuvataan ilman, että he haluaisivat heitä kuvattavan.

Mielestäni juridisille asiantuntijoille - saati kansalaisille - ei ole täysin selvää, millaisissa tilanteissa kuvaaminen on sallittua ja millaisissa ei, vaikka sosiaaliset normit määrittelevätkin kuvaajan toimintaa näissä tilanteissa sääntelyä enemmän. Salakatselua koskevaa pykälää tulisi uudistaa vastaamaan modernin aikakauden vaatimuksia yksityisyyden suojalle. Tämä tarkoittaisi mahdollisesti viranomaisen tai tilanhaltijan nykyistä laajempaa mahdollisuutta vaikuttaa kuvaamisen sallittavuuteen hallinnoimassaan tilassa. Uudistuksessa tulisi mahdollisesti edellyttää kuvaajalta suostumuksen pyytämistä yksilön tai yleisöjoukon kuvaamiselle näissä suljetuissa tiloissa, säilyttäen kuvaajalle mahdollisuus valokuvata yleisiä asiakastiloja, rakennuksia, maisemia, pihamaita, tai muita paikkoja ja kuvauskohteita, jotka eivät sisällä yrityssalaisuuksien tai yksityiselämää loukkaavan aineiston kaltaisia salassapidettäviä tai arkaluontoisia tietoja. Nykyinen salakatselupykälän toisen momentin ilmaisu "tämän yksityisyyttä loukaten" on sisällöltään subjektiivinen ja jättää huomattavaa tulkinnanvaraa sille, millaisissa yleisöltä suljetuissa tiloissa saa kuvata myös ihmisiä ja millaisissa tiloissa ei saa. Aukottoman sääntelyn rakentaminen lienee joka tapauksessa haastavaa, mutta täsmällisempi kuvaamista koskeva sääntely parantaisi kansalaisten tietoisuutta tiloista, joissa voi kulkea kohtaamatta kuvaamista, minkä lisäksi kuvaajien toiminta arjessa ja yleisötapahtumissa helpottuisi.

Avainsanat

Valokuvaaminen, kuvaaminen, salakatselu, sananvapaus, yksityisyyden suoja, oikeusinformatiikka.

Muita tietoja

Suostun tutkielman luovuttamiseen käytettäväksi Lapin yliopiston kirjastossa.

Suostun tutkielman luovuttamiseen käytettäväksi Lapin maakuntakirjastossa.

Suostun tutkielman julkaisuun verkossa.

Sisällysluettelo

Lähdeluettelo	VIII
Kirjallisuus	VIII
Virallislähteet	IX
Oikeustapaukset	X
Lehtiartikkelit ja verkkojulkaisut	XI
1 Johdanto	1
1.1 Metodologia, perusoikeudet ja oikeusinformatiikka	3
1.2 Kuvaamisesta yleisesti	5
2 Sananvapaus ja yksityiselämän suoja	7
2.1 Sananvapaus	7
2.1.1 Sananvapaus perusoikeutena	7
2.1.2 Sananvapauden väistyminen ja kollisio	10
2.1.3 Sananvapauden rajoittaminen	11
2.1.4 Sananvapauden rajoittaminen käytännössä	13
2.1.5 Julkisuuden henkilöihin kohdistuva kuvaaminen	17
2.2 Yksityiselämän suoja	18
3 Salakatselu ja tunnusmerkistö	21
3.1 Säännöksen historia ja tausta	22
3.2 Tunnusmerkistötekijät	25
3.2.1 Toiminnan kohdistuminen henkilöön	25
3.2.2 Rangaistavaksi katsottavan toiminnan oikeudettomuus	25
3.2.3 Yksityisyyden loukkaamista koskeva vaatimus	29
3.2.4 Laitteen merkitys	31
3.2.5 Salakatselulla hankitun aineiston käyttäminen ja hyödyntäminen	34
3.3 Tilamääritelmä	35
3.3.1 Kotirauhan piiri	35
3.3.2 Julkisrauhan piiri	38
3.3.3 Yleisöltä suljettu tila	40
3.3.4 Julkinen paikka	40
3.4 Poikkeuksia tunnusmerkistöstä	42
3.4.1 Lehtikuvaajien toiminta.....	42
3.4.2 Tavanomainen merenkulku	43
3.4.3 Valvontakameroiden käyttäminen	44

3.4.4	Pakkokeinot ja poliisin toiminta.....	46
3.4.5	Suostumuksen merkitys.....	48
3.4.6	Työrauhan merkitys	50
3.4.7	Kahdenvälisten keskustelujen tallentaminen	51
4	Yksittäistapauksia ja erityistilanteita	52
4.1	Kuvaaminen virastoissa ja viranomaisissa	52
4.1.1	Valokuvaaminen terveyskeskuksen ajanvarauksessa ja yleisissä tiloissa	53
4.1.2	Sairaanhoidopiiri ja kamerapuhelin	54
4.1.3	Terveyskeskus ja digitaalikamera	55
4.1.4	Kansaneläkelaitoksen asiakaspalvelutilat	57
4.1.5	Sosiaalitoimi ja asiakasneuvottelu	59
4.1.6	Korkeimman oikeuden odotustilat	60
4.1.7	Tapaamispaikka ja lapsen vanhempi	63
4.2	Diplomaatit ja suurlähetystö	63
4.2.1	Suurlähetystön aita	64
4.2.2	Diplomaattijoneuvo	65
4.3	Poliisin toiminta	67
4.3.1	Katukuvaaminen ja poliisin toiminta	68
4.3.2	Poliisi onnettomuuspaikalla	69
4.3.3	Moottoripyöräkerho ja tekninen valvonta	70
4.4	Yksittäisiä tilanteita	71
4.4.1	Turvakodissa kuvaaminen	71
4.4.2	Turkistarha.....	72
4.4.3	Rautatieasema, lentokenttä ja metroasema	73
4.4.4	Suljetussa kokoustilassa kuvaaminen.....	75
4.4.5	Maa-uimalassa kuvaaminen	76
4.4.6	Synnytyssali (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin).....	77
5	Johtopäätökset	79

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

- Aulis Aarnio:* Lain ja Kohtuuden Tähdet, 1986, WSOY.
- Frände et al:* Keskeiset rikokset, 2014, Edita Publishing Oy.
- Hallberg et al:* Perusoikeudet, Verkkojulkaisu 2011, Talentum Oyj.
- Mikael Hidén:* Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa, Oikeustiede–Jurisprudentia I:1971.
- Mikael Hidén:* In memoriam Kari S. Tikka 1944–2006, Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.
- Jaakko Husa:* Kirjoitetaan juridiikkaa, 2000, Talentum Oyj.
- Lappi-Sepplä ym.* Rikosoikeus: Oikeuden perusteokset, 2009, WSOY.
- Päivi Korpisaari:* Sananvapaus ja yksilönsuoja, Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen, 2007.
- Päivi Korpisaari:* Journalistin sananvapaus, 2008, Talentum Oyj.
- Riku Neuvonen:* Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet, 2013, Kauppakamari.
- Riku Neuvonen:* Viestintäoikeuden perusteet, 2008, Talentum Oyj.
- Matti Pellonpää:* Euroopan ihmisoikeussopimus, 2005, Talentum Oyj.
- Pirkko Pesonen:* Viestinnän lait, 2017, Edita Publishing Oy.
- Ahti Saarenpää:* Oikeusjärjestys, osa I, Oikeusinformatiikka, 2009.
- Ahti Saarenpää:* Oikeusjärjestys, osa I, Henkilö- ja persoonallisuus-oikeus, 2012.
- Ilkka Saraviita:* Suomalainen perusoikeusjärjestelmä, 2005, Talentum Oyj.
- Veli-Pekka Viljanen:* Perusoikeudet, 1999, Sanoma Pro Oy.

Nancy Zeronda: Vanderbilt law review 63(4):1131-1159, Street Shootings: Covert Photography and Public Privacy, 2010.

Virallislähteet

HE 309/1993 vp uudeksi Suomen hallitusmuodoksi.

HE 1/1998 vp uudeksi Suomen hallitusmuodoksi.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 38/1996 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 23/1998 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 15/2001 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 25/2002 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 59/2002 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 4/2004 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 8/2004 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 11/2005 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 13/2005 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 19/2005 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 20/2005 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 40/2005 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 53/2005 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 5/2006 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 16/2006 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 17/2006 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 25/2006 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 42/2006 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 48/2006 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 58/2006 vp.
Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 39/2009 vp.
Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 16/2010 vp.
Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 16/2013 vp.
Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 6/2014 vp.
Perustuslakivaliokunnan mietintö PeVM 25/1994 vp.
Diplomaattisia suhteita koskeva Wienin Yleissopimus 4/1970.
Justitieutskottets betänkande 2012/13: JuU21.

Oikeustapaukset

Apulaisoikeusasiamies, 14.6.2005, Dnro 405/4/03.
Apulaisoikeusasiamies, 10.3.2008, Dnro 3447/4/05.
Apulaisoikeusasiamies, 10.2.2009, Dnro 2065/4/07.
Apulaisoikeusasiamies, 6.03.2009, Dnro 3789/4/07.
Apulaisoikeusasiamies, 29.3.2011, Dnro 3674/4/09.
Apulaisoikeusasiamies, 12.5.2011, Dnro 1979/4/09.
Apulaisoikeusasiamies, 20.9.2012, Dnro 1140/4/11.
Apulaisoikeusasiamies, 17.12.2012, Dnro 2678/4/10.
Apulaisoikeusasiamies, 18.12.2012, Dnrot 2504/4/10 ja 2515/4/10.
Apulaisoikeusasiamies, 28.5.2013, Dnro 1806/4/12.
Apulaisoikeusasiamies, 17.12.2014, Dnro 2276/4/13.
Apulaisoikeuskansleri, 19.3.2014, Dnro OKV/337/1/2012.
Oikeusasiamies, 21.12.2011, Dnro 4314/4/09.
Oikeusasiamies, 21.12.2011, Dnro 3149/4/10.
Helsingin hovioikeus, 16.12.2008, 3567, Asianumero R 08/2020.

Helsingin hovioikeus, 1.02.2016, 16/104249, Asianumero R 15/2926.
Itä-Suomen hovioikeus, 17.12.2009, 1173, Asianumero R 09/637.
Vaasan hovioikeus, 28.9.2015, Asianumero R 14/1222.
Vaasan hovioikeus, 30.8.2007, 1088, Asianumero R 06/671.
Helsingin kärjäoikeus, 28.02.2017, 17/108456, Asianumero R 17/74.
Lahden kärjäoikeus, 3.6.2009, 9/1565, Asianumero R 09/1154.
ECHR, 15.1.2009, Reklos ja Davourlis vastaan Kreikka.

Lehtiartikkelit ja verkkojulkaisut

Tietosuojavaltuutetun Toimisto, Kameravalvonnan Yksityisyyden Suoja ja
Henkilötietojen Käsittely, 11.04.2011.
Reijo Aarnio: Kännykkäkamerat uhka yksityisyydelle,
Edilex, 19.10.2005.
Journalisti 11 / 2017, Kielletyt kuvat, 17.11.2016.
MTV Verkkouutiset, Saako rannalla kuvata vähäpukeista - katso
kesäkuvaamisen säännöt, 05.07.2014.
Julkisen sanan neuvosto, Journalistin ohjeet
Journalisti 6 / 2010, Minullakin on oikeus, 25. maaliskuuta 2010.
Ilta-Sanomat, Opettaja menetti malttinsa ja räyhäsi oppilaille
Lahdessa – asiantuntija kertoo, miten luokassa
olisi pitänyt toimia, 13.10.2016

1 Johdanto

Valokuvaaminen, videointi ja median jakaminen on yleistynyt räjähdysmäisesti. Uusien laitteiden kehittyttyä sisällön tuottamisen valta on laajentunut liki kaikkien saataville, ja yhteiskunnassa muodostuneen ryhmäpaineen myötä into jakaa sisältöä on aikaisempaa suurempi. Tämän vaikutuksesta ihmiset jakavat kuvia aktiivisesti verkkoon ja sosiaaliseen mediaan. Avoimuuden lisääntyttyä ja yksityisyyden vähentyttyä ihmisten käsitys siitä, millaisissa tiloissa ja tilanteissa kuvaaminen on sallittua, on hämärtynt. Kuvaamisen yleistyttyä on alkanut esiintyä tilanteita, jotka saattavat olla kiusallisia kuvaajalle, kuvissa esiintyville henkilöille ja tiloista vastaaville tahoille.

Olen taustaltani sivutoiminen ammattivalokuvaaja. Selvittäessäni kuvaamista koskevia oikeuksia ja rajoituksia, olen ajautunut tilanteisiin missä kuvaamisen oikeustila on ollut epäselvä. Luonnollisesti sosiaaliset normit ovat ohjanneet kuvaajan toimintaa näissä tilanteissa oikeudellista sääntelyä enemmän.

Kansalaiset ja asiantuntijat eivät täysin tiedä millaisissa tiloissa saa valokuvata ilman lupaa. On myös hieman epäselvää, milloin valokuvaaminen edellyttää suostumusta. Asiasta esitetetään hataria käsityksiä sekä sanomalehdissä että verkkojulkaisuina, joiden juridinen painoarvo on epävakaalla pohjalla. Tavoitteeni tutkielmassa onkin selvittää, mikä sallitun kuvaamisen juridinen asema todellisuudessa on. Voiko julkisella paikalla kuvata ilman lupaa? Millä edellytyksillä kuvaaminen on mahdollista kotirauhan piirissä? Miten voidaan menetellä tilanteissa, jotka ovat julkisen paikan ja yleisöltä suljetun tilan välimaastossa?

Suomessa kuvan julkaisemiseen liittyy myös sanktiouhkaista rikosoikeudellista sääntelyä, jonka tarkoituksena on tuoda suojaa yksityisyydelle. Kuvan julkaiseminen on kuvaamisesta erillistä toimintaa, joka sisältää paljon merkittäviä yksityisyyden suojaan liittyviä kysymyksiä. Julkaisemiseen liittyvät oikeuskysymykset onkin rajattu tämän tutkielman ulkopuolelle. Olen myös rajannut tekijänoikeudet ja kameravalvonnan tutkimukseni ulkopuolelle.

Käsittelen alussa sanavapautta ja yksityiselämän suojaa yleiskäsitteenä pohjustaen lukijalle teoriatietoa kuvaamista koskevasta oikeussuojaodotuksen ristiriidasta. Tämän jälkeen työ etenee salakatselun tunnusmerkistöä tarkastelemaan osioon, jossa hallituksen esityksessä kuvattua rikoksen tunnusmerkistöä ja taustaa on peilattu ajankohtaisempaan oikeuslähdeaineistoon. Osa läpikäymästäni oikeustapausaineistosta on upotettu salakatselun tunnusmerkistöä koskevan osion sekaan, koska salakatselusta ja kuvaamisesta on kirjoitettu juridisesti niin huomattavan vähän. Loppuosiossa käsittelen muutamia ylimpien lainvalvojien ja hovioikeuksien ratkaisuja pyrkien muodostamaan kannanoton lain nykytilasta ja sääntelyn mahdollisesta tulevaisuudesta. Tapauksista on poimittu mukaan sellaiset ratkaisut, missä lainvalvontaelin tai tuomioistuin on ratkaisutekstissään luonut varsinaisesti uutta oikeudellista aineistoa tai mikäli tapaus on ollut yleisluontoisesti mielenkiintoinen. Varsinkin salakatselua koskevista hovioikeuksien tapauksista on jätetty pois sellaiset ratkaisut, missä ei kommentoitu lain tulkintaa millään tavalla tai missä on mukailtu jo aiemmin vahvistettua vanhaa oikeusohjetta. Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen tapauksista mukaan on tuotu ne ratkaisut, jotka koskevat viitekehykseltään tutkimuksen aihealuetta. Tarkasteltavat ratkaisut on pyritty ryhmittelemään loogiseksi kokonaisuudeksi tutkittavan ongelman kannalta. Loppuosion näkökulma onkin hieman tulevaisuusorientoitunut eli oikeusinformaattiselle teokselle tyypillisesti eteen päin katsovaa lainoppia, joka arvioi sääntelyn muutostarvetta.¹

Kuten todettua, salakatselua ja kuvaamista koskevaa aineistoa on julkaistu huomattavan vähän sekä kirjallisuudessa että oikeuskäytännössä. Olenkin erityisen kiitollinen Suomen hovioikeuksille salakatselua koskevien ratkaisujen ripeästä toimittamisesta.

¹ Ahti Saarenpää: Oikeusjärjestys Osa I, 2009 s. 22

1.1 Metodologia, perusoikeudet ja oikeusinformatiikka

Kuten suurin osa oikeustieteellisestä tutkimuksesta, myös tämä on tarkastelutavaltaan lainopillinen eli oikeusdogmaattinen teos, jonka pyrkimyksenä on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö käsiteltävässä oikeusongelmassa. Työni asemoituu usealle oikeustieteiden osa-alueelle, mitä on pidetty yleisesti tutkimuksen kannalta hyvänä asiana.² Oikeusdogmatiikan eli lainopin tarkoitus on selvittää oikeussääntöjen sisältöä. Kyseisen tarkasteluvatan kiinnostuksen painopiste on muodostuvassa normissa.³

Kuvaamiseen ja kuvan ottamiseen liittyvä problematiikka kytkeytyy oikeusinformatiikassa informaatio-oikeuden, persoonallisuus-oikeuden ja tietotekniikka-oikeuden osa-alueisiin. Oikeusinformatiiviselle viitekehykselle tyypillisesti kuvaamisesta muodostuva oikeudellinen kokonaisuus ulottaa vaikutuksensa useampaan oikeudenalaan ja on siten monitieteinen eli tieteidenvälinen.⁴ Laajemmalla oikeusinformaattisella näkökannalla asiaa voitaisiin tutkia hyvinkin moniulotteisesti, mutta tutkielmassa keskitytään periaatteellisesti kuvan ottohetkellä muodostuvaan yksityiselämän suojan problematiikkaan, ulottamatta näkökulmaa kuvan ottamisen jälkeisiin tietosuojaja- ja kunnianloukkauksikysymyksiin. Kuten Korhonen on todennut, yksityisyys on jo käsitteenä varsin moniulotteinen, tilannekohtainen ja suhteellinen kokonaisuus.⁵ Tämä käsitteen haastavuuteen liittyvä problematiikka heijastuu myös niissä kuvaamista koskevissa oikeustapauksissa, mitä teoksen yhteydessä on paljolti referoitu. Kansalaisen tai viranomaisen intressi yksityisyydelle saattaa olla erilainen kuin mitä lain kirjain sille tosiasiallisesti asettaa.

Salakatselurikokseen tunnusmerkistöä uudistettiin vuonna 2000. Uudistuksen yhteydessä lain esitöissä mainitut julkiset tilat ja paikat ovat aiheuttaneet erimielisyyksiä esimerkiksi kauppojen ja vartijoiden rajoittaessa kuvaamista yleisölle avoimissa tiloissa.⁶ Sinänsä mielenkiintoista onkin, että vaikka kyseiset paikat on

² Jaakko Husa: Kirjoitetaan juridiikkaa, 2000 s.13

³ Aulis Aarnio: Lain ja Kohtuuden Tähdessä, 1986 s. 108

⁴ Ahti Saarenpää: Oikeusjärjestys Osa I, 2009 s. 13

⁵ Rauno Korhonen: Perusrekisterit ja Henkilötietojen suoja, 2003, s. 102

⁶ Minullakin on oikeus, Journalisti s. 6, 25. maaliskuuta 2010

nimenomaisesti vuoden 2000 uudistuksen esitöissä mainittu, kuvaamisen oikeustila on yllättävän epäselvä. Olkoonkin, että hallituksen esitystä ei oikeuskäytännössä tulkita lakina sellaisenaan, voisi ajatella, että lain esitöiden kaltainen aineisto olisi huomattavasti lehdistössä esiintyvää tulkintaa arvokkaampaa.

Videovalvonnan tavoin kuvaamiseen liittyvää sääntelyä on Suomessa siten aika vähän,⁷ mikä on osittain hyvä asia. Se mahdollistaa yksilölle melko vapaat oikeudet kuvaamiselle. Toisaalta yksityisyys ei saisi tulla loukatuksi tilanteissa, missä tavallinen ihminen ei odota tulevansa kuvatuiksi ja missä hän ei myöskään halua tulla kuvatuksi. Henkilöiden yksityisyys tulisi turvata etenkin paikoissa missä läsnäolon motiiveja voidaan päätellä (pankki, sairaala tai muu vastaanottotila).⁸ Kuvaaminen voidaan tietyissä olosuhteissa pahimmillaan rinnastaa yksityisyyden loukkauksena vastaavaan tuntemukseen kuin häirinnän uhrina (esimerkiksi intiimit salakatselutilanteet), vaikka tällaista aineistoa ei levitettäisi sosiaalisessa mediassa, mediassa tai edes pikaviestimillä yksityisesti henkilöiden välillä. Pelkkä kameran osoittaminen saattaa tietyissä tilanteissa aiheuttaa jännityksen tunnetta ja muuta vastaavaa tuntumusta, joka loukkaa kuvan kohteen yksityisyyden suojaa.⁹ Toisaalta myös se tila, jossa ihminen oleskelee, vaikuttaa yksilön kokemaan oikeussuojan odotukseen.¹⁰ Lain valossa henkilö, joka oleskelee kauppatorilla saa automaattisesti vähemmän suojaa yksityisyydelleen kuin esimerkiksi viranomaisen odotustilassa asioiva henkilö, riippumatta henkilön subjektiivisesta ja individualistisesta yksityisyyden suojan tarpeesta.

Kuvaamisen vapaus tulisi myös pyrkiä säilyttämään. Sananvapaus on ilmaisuvapautena yksi kiveen kirjoitetuista perusoikeuksistamme. Se sisältää oikeuden kuvata ja ikuistaa tilanteita, missä kuvan kohde sisältää ihmisiä – vaikka he eivät välttämättä haluaisi tulla kuvatuksi. Voihan olla, että tunnistamaton tai vaikeasti tunnistettava ihminen on osa maisemaa tai kokonaisuutta. Valokuvaajan tarkoittama visio on usein kuvaidean aiheuttaman intressin taustalla ja siten syy kuvan syntymiselle.

⁷ Ahti Saarenpää: Oikeusjärjestys, osa I, Oikeusinformatiikka, s. 542-543

⁸ Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt 10.3.2008 Dnro 3447/4/05

⁹ Lahden Käräjäoikeus, 09/1565, 3.6.2009, Asianro: R 09/1154, s. 3

¹⁰ Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt 10.3.2008 Dnro 3447/4/05

1.2 Kuvaamisesta yleisesti

Tutkielmassa kuvaamisella tarkoitetaan sitä aktiivista toimintaa, jossa henkilö käyttää tallentavaa välinettä kuvan taltioimiseen. Tallentavana välineenä voidaan käyttää esimerkiksi kameraa, videokameraa, kuvauskopteria tai matkapuhelinta. Kuvaamisen oikeudellista asemaa tutkitaan yhtenä kokonaisuutena. Termiä ”kuvaaminen” tarkoitetaan sekä otettaessa valokuvaa, että videokuvaa.

Salakatselua koskevan lakiuudistuksen esitöissä kuvaamisena on pidetty valokuvaamisen kaltaista, tietyn hetken kuvaamista, tai luonteeltaan jatkuvaa videokameralla kuvaamista tai siihen rinnastettavaa toimintaa. Kuvaamisen tuloksena ei tarvitse välittömästi syntyä kuvaa tai sen negatiivia, vaan lainkohdassa tarkoitettua kuvaamista voi olla kaikkien sellaisten tekniikoiden käyttäminen, joilla informaatiota tallennetaan tai siirretään tallennettavaksi niin, että se voidaan myöhemmin saattaa kuvan muotoon.¹¹ Tämä hallituksen esityksessä käytetty määritelmä onkin kestänyt verrattain hyvin aikaa, vaikka laitteet ovat 18 vuodessa kehittyneet valtavasti. Nykyisin markkinoilla on tarjolla monipuolisia laitteita, mm. drone-kuvauskoptereita ja kuvauspalloja, joiden käyttöä rajoittaa myös tämä salakatselun tunnusmerkistö.

Nykyaikana digitekniikan yleistyttyä laitteet ovat pienentyneet ja kuvaaminen on helpottunut valtavasti – kuvia voi ottaa miltei mistä kulmasta tahansa lähes huomaamatta. Tekniikan kehittyessä helpottunut altistus kuvan kohteeksi juotumisesta on alkanut haitata yksityisyyttä.¹² Tietosuojavaltuutettu *Reijo Aarnion* tavoin myös ulkomailla on herätty tilanteeseen, missä nopea tekniikan kehitys nähdään ongelmallisena kuvakohteen yksityisyyden suojan kannalta.¹³ Yksityisyyden suoja on ongelma, koska kuvan kohde ei lähtökohtaisesti voi tietää, missä kuvia käytetään ja kuka niitä katselee. Kaapattu kuva voi olla henkilön kannalta epäedullinen esimerkiksi asennon, kuvakulman, valaistuksen tai sijainnin takia. Kuvaa voidaan myös muokata ja

¹¹ HE 184/1999 vp. s. 28

¹² Nancy Danforth Zeronda: *Street Shootings: Covert Photography and Public Privacy*, 2010, s. 1132

¹³ Reijo Aarnio: Kännykkäkamerat uhka yksityisyydelle <https://www.edilex.fi/uutiset/9203> sekä Nancy Danforth Zeronda: *Street Shootings: Covert Photography and Public Privacy*, 2010, s. 1134 ex sit. Calvert & Brown, supra note 6, at 566

katsella sellaisessa tarkoituksessa, mitä kuvattava ei haluaisi tapahtuvan.¹⁴ Julkisella paikalla likkuva henkilö saa vähemmän suojaa yksityisyydelleen kuin kotirauhan piirissä.¹⁵ Suomessa vallitsevan oikeustilan perusteella tällaista tilannetta tulkitaan siten, että yksilö ottaa tietoisesti riskin kuvatuksi tulemisesta liikkeessaan julkisella paikalla tai julkisessa tilassa. Ajatuksen tasolla kuvaamisen aiheuttama yksityisyyden loukkaus sinänsä tunnustetaan, mutta sitä ei pidetä lain vastaisena, sillä sananvapaus mahdollistaa kaduilla ja julkisilla paikoilla kuvaamisen. Julkisella paikalla esiintyvällä henkilöllä ei tältä osin ole oikeutta yksityisyyteen, sillä hän tältä osin luopuu siitä astuessaan katukuvaan. Voitaneen siis todeta, että kadulla vapautta valokuvata suojataan henkilöiden yksityisyyden suojaa tehokkaammin. Yksilön kokema yksityisyyden suojan tarve onkin usein ristiriidassa lain kanssa, sillä kuvaajat kohtaavat tilanteita joissa kuvan kohde ei haluaisi tulla kuvatuksi ollenkaan.

Yhdysvalloissa yksityisyyden suojan ja sananvapauden välinen ristiriita on muodostanut neljäntyyppisiä kanteita tuomioistuimissa. Kanteet ovat koskeneet tilanteita, joissa henkilöä on kuvattu ilman lupaa, tai missä henkilö on toiminut julkisella paikalla yksityisissä toimissa. Lisäksi on tapauksia, jossa kantajan intiimit osat on kaapattu vahingossa filmille ja julkaistu kantajan toimesta. Samoin intiimialueelle ulottuva Upskirt-kuvaaminen muodostaa pienen osion tapauksista.¹⁶ Suomessa oikeustapaukset eivät ole olleet aivan yhtä moniulotteisia, johtuen mahdollisesti väestön ja aineiston vähäisyydestä. Tekniikan kehittyessä ja kuvaamisen yleistyessä aihepiiriin liittyviä ongelmallisia tapauksia ilmennee enemmän, mikäli lainsäädäntö ei vastaa kansalaisten kokemaa oikeussuojan tarvetta.

Yhdysvalloissa tuomioistuimet usein linjaavat, että yksilö menettää oikeutensa *järkevään odotukseen yksityisyydestään* astuessaan julkiselle paikalle.¹⁷ Linjaus on yhdensuuntainen sen linjauksen kanssa, jonka mukaisesti Suomessa julkisella paikalla

¹⁴ Kielletyt kuvat, 17.11.2016, Journalisti 11 / 2017

¹⁵ Päivi Korpisaari: Journalistin sananvapaus s. 163

¹⁶ Nancy Danforth Zeronda: Street Shootings: Covert Photography and Public Privacy, 2010, s. 1140 Pohjois-Amerikassa on 90- ja 2000-luvulla toiminut kuvaajia, jotka ovat upottaneet pienen kameran kengänkärkeen kierrellen ostoskeskuksissa tutkien hameväen intiimialueita salaa julkisella paikalla.

¹⁷ Nancy Danforth Zeronda: Street Shootings: Covert Photography and Public Privacy, 2010, s. 1145 ex sit. 105

esiintyvä henkilöä saa kuvata vapaasti. Toisaalta esimerkiksi suomalaisista oikeusinformatiikan asiantuntijoista *Päivi Korpisaari* on arvioinut, että toistuvasti tiettyyn henkilöön kohdistuva hyökkäävä kuvaaminen julkisella paikalla voisi täyttää vainoamisen tunnusmerkistön.¹⁸ Rikoslain 25 luvun 7 a §:n mukaan vainoamisen tunnusmerkistö edellyttää mm. kuvaamisen toistuvuutta ja ahdistuneisuuden tunnetta vainon kohteessa. Ruotsissa tämä näkökulma on omaksuttu lain tasolla, sillä hiljattain rikoslakiin luotu salakatselupykälä on liitännäinen vainoamisrikokseen. Ruotsissa hyökkäävä valokuvaaminen on tekona myös vainoamisen tunnusmerkistöön katsottavaa toimintaa.¹⁹

Suomessa kuvaamisen oikeustilaan liittyviä kysymyksiä arvioidaan lähtökohtaisesti tutkimalla salakatselun tunnusmerkistön täyttymistä. Eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri ovat kuvaamista koskevissa ratkaisuisaan punninneet sitä suhteessa sananvapauteen ja yksityiselämän suojaan, selvittäen myös kyseisten perusoikeuksien ydinalueen sisällön.

2 Sananvapaus ja yksityiselämän suoja

2.1 Sananvapaus

2.1.1 Sananvapaus perusoikeutena

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Sananvapaus kattaa kaikenlaiset ilmaisutavat, niin suulliset, kirjalliset kuin kuvalliset esityksetkin. Sananvapaus koskee myös muotoja ja tapoja, joilla mielipiteitä esitetään, välitetään tai otetaan vastaan. Perusoikeutena taattua sananvapautta ei ole siten sidottu mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon, vaan se

¹⁸ MTV Verkkouutiset, 05.07.2014, Saako rannalla kuvata vähäpukeista - katso kesäkuvaamisen säännöt

¹⁹ Justitiekommittén betänkande 2012/13: JuU21 s.1

turvataan riippumatta ilmaisemiseen tai julkistamiseen kulloinkin käytettävästä menetelmästä.²⁰

Perustuslain 12 §:n 1 momentin sananvapautta koskevan säännöksen tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteen muodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Vaikka sananvapautta ydinajatukseltaan voidaan pitää poliittisena perusoikeutena, sen piiriin on perinteisesti luettu muunkin tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riippumatta.²¹ Sananvapauden oikeutusperusteiden valossa valokuvaaminen on itsensä toteuttamista.²²

Sananvapaussääntely kieltää ennakoesteiden asettamisen viestinnälle, mutta sallii esimerkiksi rikos- ja vahingonkorvauslainsäädäntöön perustuvan sananvapauden käytön *jälkikäteisen valvonnan* samoin kuin sananvapauden käyttöä koskevien *järjestysluonteisten määräysten* antamisen lailla. Sananvapauden asema perusoikeutena kuitenkin myös rajoittaa mahdollisuuksia puuttua jälkikäteen sen käyttöön.²³

Sananvapaussäännöstöä säädettäessä lähtökohtana on ollut, että kaikki olennaiset sananvapauden käyttämistä koskevat säännökset tulee antaa lailla.²⁴ Oikeus valokuvata on lähtökohtaisesti hyvin suojattu, sillä sananvapaus on yksi aivan keskeisimmistä perusoikeuksistamme. Perustuslain 12 § turvaa sananvapauden "kenenkään ennakolta estämättä". Säännös kieltää sekä perinteisen viestien ennakkotarkastuksen, että muut ennakkollista estettä merkitsevät puuttumiset sananvapauteen, kuten esimerkiksi sananvapauden käytön luvanvaraistamisen.²⁵ Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia

²⁰ HE 309/1993, s. 56

²¹ Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa on turvattu jokaiselle oikeus sananvapauteen. Oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta.

²² Riku Neuvonen: Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet, 2013 s. 64 Sananvapaussäätelyssä klassisina oikeutusperusteina on pidetty mm. totuuden etsimistä, itsensä toteuttamista, demokraattista osallistumisoikeutta ja viranomaisten valvontaa.

²³ HE 309/1993 vp, s. 56 – 57 ja HE 1/1998 vp, s. 79

²⁴ HE 309/1993 vp s. 56–57 ja HE 1/1998 vp s. 79

²⁵ HE 309/1993 vp, s. 57

koskevan KP-sopimuksen 19 artikla on sananvapauden ja rajoitusten tavoin yhdensuuntainen Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Suomen Perustuslain kanssa. Ihmisoikeussopimusten sananvapausartiklat suojaavat samaan tapaan yleisesti mielipiteitä (opinions), tietoja (information) ja ajatuksia (ideas). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään nimenomaisesti todennut sopimuksen sananvapausartiklan soveltamisalan olevan tässä suhteessa laaja.²⁶ Euroopan unionin perusoikeuskirjan 11 artikla sisältää myös mielipiteenvapauden ennakkoon puuttumisesta, ja kohdassa kaksi korostetaan erityisesti median asemaa sananvapauden toteuttajana.²⁷ Puuttumista esimerkiksi tiedotusvälineiden kuvaamiseen voitaneenkin pitää tavanomaista sananvapauden rajoittamista ankarampana rajoituksena – eri asia on, tulisiko tiedotusvälineillä olla tavanomaista kansalaista vahvemmat oikeudet itse kuvaamiseen. Näin ei Suomessa lain tasolla tällä hetkellä ole, mutta esimerkiksi Ruotsissa salakatselua koskevan lakiuudistuksen yhteydessä tiedotusvälineille saatettiin kansalaista laajemmat oikeudet valokuvamiseen poikkeuksellisten olosuhteiden perusteella.²⁸

Esimerkiksi valokuvaamisen luvanvaraistamista julkisella paikalla voitaneen pitää kiellettyinä ennakkotarkastuksen muotona. Kuvausluvan edellyttämistä voitaneen pitää eräänlaisena ennakkosensuurina, joka sotii tätä keskeistä sananvapauden turvaamaa käytännön oikeutta vastaan. Tilanteet, missä kuvaaminen edellyttää lupaa tai suostumusta, perustuu yleensä sallittuun sananvapauden rajoitukseen yksityiselämän suojan perusteella. Tällainen suoja voi tulla kysymykseen yleisöltä suljetussa intiimissä tilassa ja kotirauhan piirissä, missä kuvaamisen kohteeksi altistuva henkilö voi kieltää kuvaamisen yksityiselämän suojansa perusteella.

Oikeuskirjallisuudessa onkin todettu, että sananvapauden suojan asteeseen vaikuttaa se, rajoittaako sananvapauden käyttäminen jotain toista perus- ja ihmisoikeutta.²⁹ Kullakin perusoikeudella on olennainen sisältönsä, eräänlainen *ydinalue*, jonka piirissä se saa

²⁶ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaussäännöksen soveltamisala

²⁷ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaus, Johdanto

²⁸ Justitiekommittén betänkande 2012/13:JuU21 s. 8

²⁹ Päivi Korpisaari: Sananvapaus ja yksilönsuoja, 2007, s. 123

kollisiotilanteessa etusijan muihin perusoikeuksiin nähden.³⁰ Ydinaluetta on perinteisen käsityksen mukaan se osa perusoikeusnormista, jonka rajoittaminen tekee sen käyttämisen mahdottomaksi.³¹ Sananvapauden ydinaluetta on valtiosääntöoikeudellisesti ajatellen yhteiskunnallissävyytteinen (poliittisesti päämäärähakuinen) kansanvallan toteutukseen tähtäävä viestintä³², ja ylipäätään yleisiä asioita koskeva julkinen keskustelu.³³

2.1.2 Sananvapauden väistyminen ja kollisio

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että mahdollinen perusoikeuksien kollisio ratkaistaan punninnalla, jolloin tavoitteena tulee olla molempien perusoikeuksien mahdollisimman täysimääräinen samanaikainen toteuttaminen.³⁴

Mikael Hidénin mukaan (siltoin perusoikeussäännökset sisältänyt) hallitusmuoto ei tuntenut perusoikeuksien eriarvoisuutta. Kollisiotilanteissa tarkoitus (oleellisesti) suojata jotakin perusoikeutta saattoi oikeuttaa (lieviin) kajoamisiin toiseen perusoikeuteen.³⁵ Nykylainsäädännön mukaan Hidén on arvioinut asiaa samoin: jonkin oikeuden vähäinen loukkaus voi olla oikeutettua, jos sillä saavutetaan huomattava etu toiselle oikeudelle.³⁶

Kuvaamisen kannalta kollision punninta on haastavaa siinä tilanteessa, jossa kuvaamisen sananvapaus väistyy yksityisyyden suojan perusteella. Useimmat erimielisyydet kuvaajan, viranomaisen tai kuvattavan välillä tapahtuvat juuri siltoin, kun käsitys sananvapaudesta ja yksityisyyden suojasta on osapuolten välillä erilainen. Moni

³⁰ Päivi Korpisaari: Sananvapaus ja yksilönsuoja, 2007, s. 153

³¹ Riku Neuvonen: Viestintäoikeuden perusteet, 2008, s. 26 Perusoikeuksia rajoitettaessa ydinalueen rajoittamisen on myös oltava painavammin perusteltua kuin oikeuden reuna-alueen.

³² Ilkka Saraviita: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä, 2005, s. 390–391

³³ Matti Pellonpää: Euroopan ihmisoikeussopimus, 2005, s. 484 ja 490–

³⁴ Veli-Pekka Viljanen: Perusoikeudet, 1999, s. 155

³⁵ Mikael Hidén: Perusoikeudet Hallitusmuodon II luvussa, Oikeustiede–Jurisprudentia I:1971, s. 69–70, 84–87

³⁶ In memoriam Kari S. Tikka 1944–2006, 2007, s. 69

julkisella paikalla esiintyvä henkilö ei välttämättä esimerkiksi ymmärrä, että viraston julkinen odotustila ei kuulu julkisrauhan suojaaman alueen piiriin.³⁷

Yksityiselämän suojan ja sananvapauden muodostamassa kollisiotilanteessassa yksityiselämän suoja saakin etusijan sananvapauteen nähden intiimissä tilassa tai kotirauhan piirissä. Salakatselupykälän tarkoituksena lienee alun perin ollut tuoda yksilölle suoja erityisen arkaluontoisissa tilanteissa, mutta se sinänsä mahdollistaa yksilölle oikeuden kieltää kuvaaminen esimerkiksi perhejuhlien kaltaisissa tapahtumissa.

Julkisilla paikoilla esiintyy kuitenkin tilanteita missä yksilö ei välttämättä halua tietoa muodostuvan itsestään kuvallisessa muodossa, mutta ei kykene tekemään valintaa olematta läsnä (esim. sairaalan odotustilat).³⁸ Tällainen tilanne lähtökohtaisesti edellyttää korkeampaa yksityisyyden suojaa, mutta sitä ei laissa nimenomaisesti ole turvattu. Hidénin käyttämä perustelu yksityisyyden suojan eduksi olisi sellaisessa tilanteessa hyvin perusteltavissa. Hallituksen esityksessä on toisaalta sairaalaa koskeva maininta,³⁹ mutta eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin ratkaisuihin kuvaaminen on lähes poikkeuksetta tulkittu sallituksi sairaalan odotustiloissa.⁴⁰

2.1.3 Sananvapauden rajoittaminen

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallankäytön tulee perustua lakiin. Kaikissa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Tämä asettaa haasteita niissä useissa tilanteissa, missä laki ei oikeuta viranomaista rajoittamaan sananvapautta, mutta erityinen tilanne edellyttäisi esimerkiksi korkeampaa yksityisyyden suojaa. Esimerkiksi julkisen vallan rajoittaessa kuvaamista, sen toiminnan tulisi kuitenkin perustua lakiin.

³⁷ Ks. Tarkemmin jäljempänä luku 4.

³⁸ Ks. Tarkemmin luku 4.1, kappaleet 4.1.1 – 4.1.3

³⁹ HE 184/1999 vp. s. 29

⁴⁰ Ks. Tarkemmin luku 4.1, kappaleet 4.1.1 – 4.1.3

Sananvapauden rajoituksista voidaan säätää vain eduskuntalailla – ja vastaavasti sananvapauden käyttövapaudesta säädetään lailla. Lailla säätämisen vaatimus sisältää lakia alemmanasteisen sääntelyn kiellon ja delegointikiellon. Sananvapauden rajoittamisesta tai sen käyttämisestä ei siten lähtökohtaisesti voida säätää lakia alemmanasteisilla säännöksillä tai määräyksillä. Rajoitusten tulee olla täsmällisiä ja tarkkarajaisia.⁴¹ Lakia alemmanasteisilla säännöksillä tai määräyksillä sananvapautta ei siten voi rajoittaa.⁴² Sananvapauden rajoitusten sallittavuutta on arvioitava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa.⁴³ Yleisiä rajoitusedellytyksiä ovat nämä seitsemän rajoitusperustetta:

- 1) Rajoitusten tulee perustua lakiin, johon liittyy kielto delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädöstasolle;
- 2) Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määriteltyjä, eli rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista;
- 3) Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä eli rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnan tarpeen vaatima;
- 4) Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuksien ytimeen ulottuvaa rajoitusta;
- 5) Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia eli niiden tulee olla välttämättömiä ja hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi;
- 6) Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä;
- 7) Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa

⁴¹ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Lailla säätämisen vaatimus sekä tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimus

⁴² WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Delegointikielto

⁴³ PeVM 25/1994 vp s. 4–5

Yllä todettuihin rajoituksiin sisältyy vaatimus julkisen vallan toimenpiteiden oikeasuhtaisuudesta sananvapauden käyttöön puuttuttaessa.⁴⁴ Julkiselle vallalle perustuslain 22 §:ssä säädetty velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen koskee myös sananvapautta ja yksityiselämän suojaa. Sananvapauden rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttävää ja yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia.⁴⁵ Sananvapautteen sovellettuna tämä merkitsee, että hyväksyttävät rajoitusperusteet on lueteltu tyhjentävästi Euroopan Ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan toisessa kappaleessa, joka näiltä osin on yksityiskohtaisempi kuin KP-sopimuksen 19 artiklan kolmas kappale (ks. KP-sopimus).⁴⁶ Rajoituksia voidaan asettaa esimerkiksi demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi, tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Perusoikeuksien rajoitusperusteet eivät kuitenkaan oikeuta viranomaista käyttämään valtaa harkitsemattomasti. Kuten edellä todettiin, sananvapauden rajoitusten tulisi perustua lakiin, olla tarkoin harkittuja ja tilannekohtaisesti perusteltuja. Kuvaamiseen liittyvät rajoitukset ja suostumukseen liittyvät kysymykset ovat sananvapautta rajoittavia elementtejä, joita voidaan tietyissä tilanteissa pitää lain valossa perusteltuina.

2.1.4 Sananvapauden rajoittaminen käytännössä

Ihmisten kokema vastentahtoinen valokuvaaminen tai kuvaaminen oikeudettomissa tilanteissa on pyritty estämään Rikoslain 24 luvun 6 §:n salakatselusäännöksen perusteella. Rikoksen tunnusmerkistössä tarkoitettu kotirauhan ja julkisrauhan piiri kytkeytyvätkin melko hyvin aiemmin mainittuihin sananvapauden rajoitusperusteisiin. Kuvaamisen estäminen intiimissä tilassa perustuu pitkälti kansalaisen kokemaan

⁴⁴ PeVM 25/1994 vp, s. 5

⁴⁵ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Hyväksyttävyyksivaatimus

⁴⁶ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaus, Hyväksyttävyyksivaatimus, Rajoitusperusteet

yksityisyyden suojan odotukseen⁴⁷, joka voi tilannekohtaisesti hyvinkin perustua maineeseen, moraaliin, luottamukselliseen tietoon tai muuhun vastaavaan yksityisyyden suojan suojaamaan sekundääriseen intressiin.

Perusoikeusrajoituksen tulee perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin kuuluvan suhteellisuusvaatimuksen mukaan olla välttämätön hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja laajuudeltaan hyväksyttävässä suhteessa rajoituksen taustalla olevan rajoitusperusteen painavuuteen. Lisäksi rajoituksen on muutenkin oltava oikeasuhtainen. Sananvapauden rajoitus ei saisi mennä pidemmälle kuin on perusteltua punnittaessa rajoitusperusteen painoarvoa suhteessa rajoituksen kohteena olevan sananvapauden painoarvoon. Sananvapautta ei siten tule rajoittaa, ellei se ole välttämätöntä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Rajoituskeinoista on myös valittava se, jolla hyväksyttävä päämäärä on sananvapautta vähäisimmin rajoittavasti saavutettavissa.⁴⁸

Lain esitöissä ja kirjallisuudessa on todettu näkökulma, jonka mukaan sananvapautta ei tulisi tulkita liian ahtaasti. Sananvapaussäännös antaa esimerkiksi suojaa julkisen vallan puuttumista vastaan lehdistön toimitukselliselle työskentelylle jo ennen viestin varsinaista ilmaisemista ja julkaisemista.⁴⁹ Tämä on merkittävä oikeus nimenomaan kuvaamisen kannalta; vapaus kuvata tulisi aina olla laajempi kuin oikeus julkaista. Sananvapautta voidaan myös valvoa jälkikäteen, minkä vuoksi ennakkosensuuria tulisi välttää niin pitkälle kuin mahdollista.

Sananvapaus on välineneutraali oikeus. Tallentaminen ei siten ole sidottu siihen, millaista viestinnän välinettä ilmaisussa kuten kuvaamisessa tulisi käyttää.⁵⁰ On tosin otettava huomioon, että on olemassa tilanteita missä tallentaminen on sallittu kirjallisessa ilmaisumuodossa, mutta missä kuvaaminen ja kuvamateriaalin julkaiseminen on pyritty kieltämään, estämään tai rajoittamaan lain tai eettisten sääntöjen turvin. Esimerkiksi onnettomuuspaikoilta raportoiminen saattaa tapahtua

⁴⁷ Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt 10.3.2008 Dnro 3447/4/05

⁴⁸ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaus, Suhteellisuusvaatimus

⁴⁹ HE 309/1993 vp, s. 57

⁵⁰ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaussäännöksen soveltamisala

hallitun seikkaperäisesti kirjallisessa asussa uhrien yksityisyyttä kunnioittaen, mutta kuvaaminen saati kuvamateriaalin julkaiseminen saattaa edellyttää perusteltua harkintaa.⁵¹ Onnettomuuspaikkojen kuvaaminen julkisella paikalla ei sinänsä ole suojattu lain perusteella, vaan rajoitus perustuu Julkisen sanan neuvoston ohjeiden tulkintaan.⁵² Lehdistön piirissä on myös havaittavissa ammattieettinen hiljainen sopimus, jossa onnettomuuspaikkoja ei juuri kuvata siten, että rankat vahingot tai onnettomuuden osalliset olisivat kuvan kohteena.

Sananvapaus on ennen kaikkea yksilön oikeus. Se on jokaiselle perustuslaissa turvattu perusoikeus tämän kansalaisuuteen katsomatta. Sananvapaus ei rajoitu myöskään iän, aseman tai esimerkiksi virkasuhteen perusteella. Journalistien ja poliitikkojen osalta sananvapauden käyttäminen on suorastaan erityinen tehtävä ja oikeus.⁵³ Voisi siten ajatella, että journalistista ammattia harjoittavan valokuvaajan sananvapaus olisi tavanomaista kansalaista vahvempi. Näin ei kuitenkaan alan kirjallisuudessa nimenomaisesti ole todettu – lehdistön asemaa sananvapauden toteuttajana on toki korostettu, mutta erottelua kuvaamisen sallittavuuden kannalta ei ammattilaisen ja yksilön välillä toistaiseksi ole tehty. Myöskään salakatselun tunnusmerkistö ei sisällä erottelua esimerkiksi tavallisen henkilön ja ammattilaisen välillä. Ammattilaiselta voidaan mielestäni kuitenkin perustellusti odottaa korkeampaa laintuntemusta salakatselun suhteen. Vastaavasti kuvaamiseen puuttumista voitaneen tosin pitää merkittävämpänä sananvapauden rajoituksena silloin, kun se kohdistuu nimenomaan journalistiin.⁵⁴ Tällöin rajoittava taho ei luota ammattilaisen harkintakykyyn, vaan pyrkii asiassa ylivarovaiseen ennakkosensuuriin. Kuten aiemmin todettiin, sananvapaus ei tosin ole sillä tavalla ehdoton perusoikeus, etteikö sitä voitaisi lainkaan rajoittaa. Perusoikeusjärjestelmä on kokonaisuus, jolla suojataan muitakin oikeuksia kuin sananvapautta.⁵⁵

⁵¹ Julkisen sanan neuvosto, Journalistin ohjeet, Kohta 28

⁵² Julkisen sanan neuvosto, Journalistin ohjeet, Kohta 28

⁵³ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaus kuuluu jokaiselle

⁵⁴ Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen, 21.12.2011, Dnro 3149/4/10

⁵⁵ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapauden rajoittamisen yleiset edellytykset

Käytännössä kuvaamiseen liittyvät rajoitukset voivat perustua joko salakatselun kieltävään säännökseen tai sopimusperusteiseen rajoitukseen. Sopimusperusteinen rajoitus kuvaamiselle ei sinänsä ole lakiin perustuva sanktiouhkainen este, vaan sopimusvapauteen, sananvapauteen ja elinkeinovapauteen⁵⁶ perustuva mahdollisuus. Kuvaamisen rajoitus voi olla esimerkiksi sisäänpääsyn ehtona maksullisiin yleisötapahtumiin. Sananvapaus on toisaalta perusoikeutena melkoisen vahva. Olisikin mielenkiintoista kohdata tilanne, jossa kuvaaja olisi esimerkiksi valokuvannut tapahtumaa vastoin yleisötapahtuman sopimusehtoa, mutta sananvapaus asetettaisiin perusoikeudellisena vasta-argumenttina oikeuttamaan kuvaajan toimintaa.

Salakatselun tunnusmerkistön täytyminen ja sen edellyttämät rajat ovat oikeuskäytännössä muodostuneet verrattain tarkkarajaisiksi kotirauhan piirissä, mutta julkisrauhan suojaamat rakennukset ja yleisölle avoimet suljetut tilat tuottavat edelleen tulkintatilanteita. Näitä tilanteita yksilöidään tarkemmin oikeuskäytäntöä käsittelevässä osiossa. Kuvaamisen rajoittaminen on päätynyt eduskunnan oikeusasiamiehen punnittavaksi esimerkiksi tapauksissa, joissa kuvaaminen oli kielletty ulottamalla käsitys julkisrauhan piirin suojaamasta alueesta kohtuuttoman laajaksi. Näin oli tapahtunut esimerkiksi korkeimman oikeuden istuntosalien odotustiloissa.⁵⁷

Sananvapauden rajoitussäännöksiä sovellettaessa on kussakin yksittäisessä tapauksessa erikseen punnittava ja ratkaistava, onko rajoitustoimenpiteelle juuri kyseisessä tapauksessa perusoikeusjärjestelmän kannalta riittävät edellytykset siten, että toimenpide on välttämätön ja oikeasuhtainen.⁵⁸ Kullakin perusoikeudella voidaan katsoa olevan sellainen ydinalue, jonka antamaa suojaa ei voida poistaa eikä edes merkittävästi heikentää. Sananvapauden kohdalla perusoikeuden ytimeen kuuluu ainakin mielipiteenvapaus. Oikeutta pitää mielipiteitä ei voida lainkaan rajoittaa.⁵⁹

⁵⁶ Pirkko Pesonen: Viestinnän lait, 2017 s.48 Tilaisuuden järjestäjä voi sananvapauden ja elinkeinovapauden nojalla päättää tilaisuuden suuntaamisesta ja asettaa sisäänpääsulle ehtoja.

⁵⁷ 4.1.6 Korkeimman oikeuden odotustilat

⁵⁸ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaus, Suhteellisuusvaatimuksen soveltaminen

⁵⁹ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaus, Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus

Kuvaamista rajoittaessa tulisikin ottaa huomioon, onko rajoituksen tarkoitus todella suojella perustuslain tulkintaan tai KP-sopimukseen perustuvaa oikeushyvää. Rajoittamisella ei saisi liiallisesti puuttua ilmaisuvapauteen, saati varsinkaan mielipiteenvapauteen. Ylimmät lainvalvontaelimet ovat muodostaneet ratkaisukäytännössään melko puuttumattoman linjan kuvaamisen rajoittamiselle. Vastaavasti sananvapautta koskevissa Euroopan ihmisoikeustuomioistimen ratkaisuisa tarvetta rajoittaa sananvapautta on tulkittu hyvin suppeasti.⁶⁰

2.1.5 Julkisuuden henkilöihin kohdistuva kuvaaminen

Poliittisissa tehtävissä toimivat henkilöt velvollisia sietämään heidän julkiseen toimintaansa kohdistuvaa uutisointia ja ankaraakin arvostelua. Julkinen elämä on sananvapauden yhteydessä ymmärrettävä verraten laajaksi toiminnan kentäksi.⁶¹ Vaikka salakatselurikoksen esitöissä ei esitetty tarvetta säännellä kuvaamista viitaten tietyn henkilön toistuvaan kuvaamiseen (ns. paparazzikulttuuri)⁶², on oikeuskäytännössä esiintynyt tilanne, jossa julkisuuden henkilö ja poliittinen hahmo on kokenut häneen tai hänen lähipiiriin kohdistuvan kuvaamisen haitallisena.⁶³ Kyseisessä tapauksessa kuvaajan toiminta katsottiin lainvastaiseksi, koska kuvaaja oli kuvannut henkilöitä heidän yksityisyyttään loukaten alueella, joka ei ollut tilan käyttötarkoituksesta johtuen julkinen paikka. Julkisuuden henkilöt joutuvat kuitenkin sietämään tavanomaista rankempaa arvostelua asemansa perusteella.⁶⁴ Tapauksessa kuvaaminen oli kohdistunut sivullisiin ns. tavallisiin henkilöihin kotirauhan piirin suojaamassa paikassa. Mielestäni myös tilanteen toisenlainen tulkitseminen olisi ollut tapauksessa mahdollinen, mikäli kuvaaja olisi kohdistanut toimintansa ainoastaan julkisuuden henkilöön kuvaamatta lainkaan sivullisia.

⁶⁰ Riku Neuvonen: Viestintäoikeuden perusteet, 2008, s. 24 Sananvapautta koskevissa ratkaisuisa EIT on korostanut erityisesti tiedotusvälineiden roolia yhteiskunnallisen keskustelun edistäjinä, mutta on selkeästi jokaisessa päätöksessään edellyttänyt tiedotusvälineiltä myös vastuullisuutta.

⁶¹ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Sananvapaus, Poliittisen keskustelun vapaus

⁶² HE 184/1999 vp. s. 15

⁶³ Helsingin hovioikeus, nro 3567, 16.12.2008, R 08/2020

⁶⁴ Päivi Korpisaari: Sananvapaus ja Yksilön suoja, Verkkojulkaisu, Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen, s. 552

2.2 Yksityiselämän suoja

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Suojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen aiheutonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.⁶⁵ Yksityiselämän piirin tarkka määrittäminen on vaikeaa.⁶⁶ Siihen kuuluu muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan,⁶⁷ samoin kuin vapaus päättää sukupuolisesta käyttäytymisestään.⁶⁸ Käsite "yksityiselämä" voidaan ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi.⁶⁹ Yksityiselämän käsite omaksuttiin Suomen perustuslakiin lähinnä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklasta (right to respect for private life).⁷⁰

Se, mitä yksityisyyteen ja yksityiselämän suojaan kuuluu, on varsin tulkinnanvaraista, suhteellista ja riippuvaista muun muassa siitä yhteydestä, missä asiaa arvioidaan. Yksityiselämän suojan laajuutta on harkittava suhteessa toisiin tahoihin – kanssaihmiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan sekä suhteessa muihin oikeuksiin, kuten esimerkiksi sananvapauteen ja siihen kuuluvaan oikeuteen levittää ja vastaanottaa tietoa.⁷¹ Saarenpää on määrittänyt ja selventänyt yksityisyyden käsitettä erottamalla sen sanamuotoon ”oikeus olla yksin”.⁷²

Oikeus henkilökohtaiseen identiteettiin liittyy yksityiselämän suojan piiriin.⁷³ Yksityiselämän käsite voidaan ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskevaksi

⁶⁵ HE 309/1993 vp, s. 52, PeVL 53/2005 vp, s. 2, PeVL 13/2005 vp, s. 3, PeVL 11/2005 vp, s. 5

⁶⁶ HE 309 / 1993 vp, s. 53

⁶⁷ HE 309/1993 vp, s. 53, PeVL 48/2006 vp, s. 6, PeVL 20/2005 vp, s. 5

⁶⁸ PeVL 17/2006 vp, s. 3, PeVL 15/2001 vp, s. 2

⁶⁹ HE 309/1993 vp, s. 53

⁷⁰ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityselämän suoja, Euroopan ihmisoikeussopimus

⁷¹ Päivi Korpisaari: Sananvapaus ja yksilönsuoja, 2007, s. 140–141

⁷² Ahti Saarenpää: Oikeusjärjestys Osa I, 2012: s. 310

⁷³ PeVL 25/2006 vp, s. 2, PeVL 16/2006 vp, s. 3, PeVL 59/2002 vp, s. 3

yleiskäsitteeksi.⁷⁴ Yksityiselämän suoja käsittää myös kunnian suojan, jolla on sisällöllinen yhteys yksityiselämän suojaan ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kieltoon.⁷⁵

Valtiolta on yksityiselämän suojaamiseksi perinteisesti edellytetty sen ohella, että se itse pidättäytyy loukkaamasta ihmisten yksityiselämää, myös aktiivisia toimenpiteitä yksityiselämän suojaamiseksi toisten taholta uhkaavilta loukkauksilta. Yksityiselämää on perinteisesti suojattu rikoslainsäädännön keinoin.⁷⁶ Myös sääntelyllä henkilöä koskevien tietojen salassapidosta suojataan yksityiselämää.⁷⁷

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus) 8 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja KP-sopimuksessa perhe-elämän suoja esiintyy yksityiselämän suojan rinnalla.⁷⁸ Perhe-elämä kuuluu niin ikään perustuslaissa turvatun yksityiselämän piiriin.⁷⁹

PL 10 § sisältää säännökset myös yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suojasta (1 mom.) sekä luottamuksellisen viestin salaisuudesta (2 mom.). Yksityiselämä ei ole aina selvästi erotettavissa esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden, kunnian tai kotirauhan suojasta. Usein nämä eri oikeudet ilmenevätkin käytännön tilanteissa toisiinsa nähden päällekkäisinä. Esimerkiksi puuttuminen kotirauhan piiriin merkitsee yleensä myös puuttumista henkilön yksityiselämään.⁸⁰

⁷⁴ HE 309/1993 vp, s. 53

⁷⁵ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityiselämän suoja, Kunnian suoja

⁷⁶ HE 309/1993 vp, s. 53, PeVL 6/2014 vp, s. 3, PeVL 16/2013 vp, s. 2–4

⁷⁷ PeVL 39/2009 vp, s. 3, PeVL 40/2005 vp, s. 2, PeVL 19/2005 vp, s. 4, PeVL 38/1996 vp

⁷⁸ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityiselämän suoja, Perhe-elämän suoja

⁷⁹ HE 309/1993 vp, s. 52–53, PeVL 16/2010 vp, s. 5–6, PeVL 58/2006 vp, s. 3, PeVL 42/2006 vp, s. 6, PeVL 5/2006 vp, s. 3, PeVL 8/2004 vp, PeVL 4/2004 vp, s. 3–5, PeVL 25/2002 vp, s. 2, PeVL 15/2001 vp, s. 2, PeVL 23/1998 vp, s. 3

⁸⁰ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityiselämän suoja, Oikeus yksityiselämään, Yksityiselämän käsite

Perustuslain 10 pykälään ei sisälly yksityiselämän suojaa koskevaa erityistä rajoituslauseketta. Siten yksityiselämän suojaan puuttumisen sallittavuutta on arvioitava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa.⁸¹ Yksityiselämän suojan rajoitusperusteiden hyväksyttävyyksivaatimusta arvioitaessa on otettava huomioon, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kappale sisältää tyhjentävän luettelon sopimuksen turvaamaan yksityiselämään puuttumiselle. Luettelo käsittää mm. seuraavat rajoitusperusteet: kansallinen ja yleinen turvallisuus, maan taloudellinen hyvinvointi, epäjärjestyksen ja rikollisuuden estäminen, terveyden ja moraalin suojaaminen sekä muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaaminen.⁸²

Tieteen ja tekniikan kehitys luo yksityiselämän suojalle jatkuvasti uusia, aikaisemmin tuntemattomia uhkia. Lainsäädäntö ei välttämättä pysty seuraamaan tätä kehitystä eikä ajoissa varautumaan yksityiselämään kohdistuviin uusiin uhkatekijöihin. Toisaalta perustuslain yksityiselämän turvasäännös luonnollisesti ulottaa vaikutuksensa myös sellaisiin puuttumisiin yksityiselämään, joita ei asianomaista säännöstä kirjoitettaessa vielä pystytty edes ennakoimaan.⁸³ Valokuvaaminen ulottaa vaikutuksensa etenkin henkilöiden alueelliseen ja sosiaaliseen yksityisyyteen.⁸⁴ Aikaisemmin valokuvaaminen on vaikuttanut henkilöiden yksityisyyteen vähemmän, silloin kun laitteita oli vähemmän saatavilla ja tiedon levittäminen oli huomattavasti hitaampaa ja vaikeampaa kuin nykypäivänä. Laitteiden ja käyttäjäkunnan aiheuttama uhka yksityisyydelle ei kuitenkaan ole vielä johtanut lakiuudistuksiin, jotka parantaisivat yksityiselämän suojaa.

⁸¹ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityselämän suoja, Puuttuminen

⁸² WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityselämän suoja, Puuttuminen, Euroopan ihmisoikeussopimus

⁸³ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityselämän suoja, Kehitysnäkymiä

⁸⁴ Ahti Saarenpää: Oikeusjärjestys Osa I, 2012: Teoksessaan Saarenpää on erotellut yksityisyyden käsitteen kymmeneen alakäsitteeseen. Sosiaalisen yksityisyyden käsitelmärittelyn yhteydessä Saarenpää on arvioinut julkisilla paikoilla tapahtuvan tarkkailun ja kuvaamisen muodostavan etiikan ja oikeuden välisen jännitteen siinä suhteessa, kuinka esimerkiksi poliittisen henkilön kuvaaminen lentokentällä on eettisesti kyseenalaista, mutta sananvapauden silmissä sallittua. Ks. Yksityisyyden alakäsitteistä tarkemmin. 310 – 316.

3 Salakatselu ja tunnusmerkistö

Salakatselun tunnusmerkistöä ja sen käsitettä arvioidaan selvittäen lain sanamuotoa ja rikoksen täyttymistä yksityiskohdittain. Rikoksen tunnusmerkistö perustuu edelleen hyvin pitkälti vuoden 1999 esitöissä päivitettyihin käsitteisiin, joita on myöhemmin täydennetty tapauskohtaisen oikeuskäytännön perusteella. Kuten aiemmin todettiin, rikoslain salakatselupykälä on kestänyt yllättävän hyvin aikaa ja teknistä kehitystä ottaen huomioon miten nopeasti modernit laitteet ovat kehittyneet. Viimeaikainen tekniikan kehitys on tosin tuottanut yllättäviä ongelmia ja tilanteita, mitkä yksilö on saattanut kokea yksityisyytensä perusteella ongelmalliseksi. Henkilön kokemaa yksityisyyden suojalle saattaa olla erilainen, mitä laki sille asettaa.

Pääsääntönä salakatselurikoksen tunnusmerkistön täyttymiselle on kolme elementtiä; 1) teknisen laitteen käyttäminen, 2) kuvaamisen kohdistuminen henkilöön sekä 3) kuvaaminen kotirauhan suojaamassa paikassa tai kuvaaminen yksityisyyttä loukkaavalla tavalla yleisöltä suljetussa tilassa.

Rikoslaki 24 luku, 6 § Salakatselu

Joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa

1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka

2) yleisöltä suljetussa 3 §:ssä tarkoitetussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten, on tuomittava salakatselusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

3.1 Säännöksen historia ja tausta

Kotirauhan suojaa koskevilla rikoslain 24 luvun säännöksillä on yli sadan vuoden ajan suojattu rauhaa ja yksityisyyttä. Suojelun kohteena on ollut paitsi yksityinen myös niin sanottu julkinen kotirauha. Hallituksen esityksessä todetaan, että yksityisyys on suojeltava intressi myös salakuuntelua ja salakatselua koskevissa rikoslain 24 luvun rangaistussäännöksissä, vaikka nämä säännökset aluksi vuonna 1972 rajoitettiin koskemaan vain kotirauhan suojaamaa aluetta.⁸⁵ Rikoslain 24 luvun kotirauhaa koskevilla säännöksillä suojataan ennen kaikkea yksityiselämää. Kotirauhan sisältöä ei voida tarkoin määritellä. Kotirauha merkitsee fyysistä turvallisuutta, yksityiselämää koskevien tietojen salassapitoa sekä suojaa ulkopuoliselta häiriöltä ja tarkkailulta.⁸⁶

Perustuslain mukaan jokaisen kotirauha on turvattu. Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Suojan ydinalueena on perustuslakivaliokunnan omaksuman tulkinnan mukaisesti henkilön asunto⁸⁷, vaikka suoja sinänsä ulottuu laveammalle.⁸⁸ Perustuslakivaliokunnan nykytulkinnan mukaan perustuslaissa turvattu kotirauhan piiri kattaa lähtökohtaisesti kaikenlaiset pysväisluonteiseen asumiseen käytetyt tilat.⁸⁹ Valiokunnan mukaan varsinaisen asunnon lisäksi myös hotelli- ja matkustajakotihuoneet yms. kuuluvat ainakin pitempiaikaiseen asumiseen käytettyinä perustuslain turvaamaan kotirauhan piiriin. Sama koskee asuntovaunuja, matkailuautoja ja aluksen vakinaisesti tai muutoin pitkäaikaisesti asumiseen käytettäviä tiloja. Tällaiset tilat jäävät valiokunnan mukaan kuitenkin kotirauhan suojan eräänlaiselle reuna-alueelle, johon voidaan puuttua lailla helpommin edellytyksin kuin varsinaiseen asuntoon.⁹⁰

⁸⁵ HE 184/1999 vp. s. 6

⁸⁶ HE 184/1999 vp. s. 6

⁸⁷ PeVL 19/1985 vp, PeVL 11/1986 vp, PeVL 3/1987 vp

⁸⁸ Hallituksen esitys 309 / 1993 vp s. 53

⁸⁹ ks. esim. PeVL 16/2004 vp ja 18/2010 vp

⁹⁰ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityselämän suoja, Kotirauhan alueellinen ulottuvuus, sekä ks. PeVL 8/1994 vp, 2/1996 vp, 6/1998 vp ja 17/1998 vp

Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tulkinnut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattua kodin suojaan siten, että sen katsotaan ainakin joissakin tapauksissa kattavan myös yritysten liiketilat. Tällainen suoja ei kuitenkaan – ainakaan, jos ei ole kysymys esimerkiksi asianajajan kaltaisen tai kotona työskentelevän ammatinharjoittajan tiloista – näyttäisi valiokunnan arvion mukaan olevan täysin samaistettavissa luonnollisen henkilön kodin nauttimaan suojaan.⁹¹ Kanta on sinänsä yhtenäinen nykyisen oikeuskäytännön kanssa, sillä useassa salakatselua koskevassa oikeustapauksessa työnantajan tiloissa tapahtunutta valokuvaamista ei ole pidetty salakatseluna juurikaan siksi, että kyseistä aluetta ei ole määritelty kotirauhan piirin kaltaiseksi alueeksi. Nykyisin laki yksityisyyden suojasta työelämässä (niin sanottu työelämän tietosuojalaki) mahdollistaa myös kameravalvonnan työpaikalla lain 5 luvun mukaisesti. Tällainen valvonta ei kuitenkaan saa kohdistua tiettyyn henkilöön intiimitilassa tai henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettussa tilassa. Valvonta on tarkoituksenmukaista, mikäli sillä valvotaan esimerkiksi turvallisuutta, omaisuuden suojaamista tai tuotantoprosesseja. Lain 17 §:n avoimuusperiaatteen mukaisesti valvonnasta on tiedotettava ja sen toteuttamistavasta on ilmoitettava.

Perustuslakivaliokunnan käytännössä onkin tarkastusten ohella ollut arvioitavana muun muassa kotirauhan piiriin kohdistuvan teknisen kuuntelun ja teknisen katselun sallittavuus. Valiokunnan mukaan tällaisia toimenpiteitä voidaan niiden salavihkkaisen luonteen puolesta pitää tarkastusvaltuutta ankarampanakin puuttumisena kotirauhan suojaan. Kyse on nimittäin tunkeutumisesta ulkopuolelta teknisin tarkkailutoimin kotirauhan piiriin ilman, että tarkkailua voidaan kodista käsin edes havaita (PeVL 8/1994 vp). Kotirauhan piiriin ulottuvien toimenpiteiden hyväksyttävinä perusteina tulevat PL 10.3 §:n mukaan kyseeseen ainoastaan perusoikeuksien turvaaminen tai rikosten selvittäminen. Kotirauhan piiriin ulottuvina toimenpiteinä PL 10.3 §:n tarkoittamassa mielessä on pidettävä siten ainakin varsinaista kotietsintää, kotirauhan

⁹¹ WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityselämän suoja, Kotirauhan piiri

piiriin ulottuvaa tarkastusta sekä kotirauhan piiriin tunkeutumista tarkkailemalla sitä teknisin apuvälinein.⁹²

Rikoslaisissa ei sen voimaan tullessa vuonna 1894 ollut salakuuntelua ja -katselua koskevia nimenomaisia säännöksiä, joskin esimerkiksi maanpetossäännöksissä mainittu vakoojana toimiminen on voinut käsittää myös salakuuntelua tai -katselua. Salakuuntelun ja -katselun rikosoikeudellisen sääntelemisen tarve on noussut esiin teknisen kehityksen myötä. Salakatselun uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä edelleen todetaan, että aiemmat kotirauhan piiriä suojaavat rikoslain 24 luvun 3 b §:n säännökset annettiin vasta vuonna 1972. Säännökset laadittiin sen jälkeen, kun korkein oikeus oli todennut rankaisemattomaksi naapuriasunnon kuuntelemisen ja äänien tallentamisen seinän läpi teknisiä erikoislaitteita käyttäen (KKO 1971 II 101). Kun säännökset rajattiin suojaamaan vain kotirauhan piiriä, niissä voitiin suoraan viitata voimassa olevan lain kotirauhapykälään.⁹³

Ruotsissa ilmeni tarve puuttua vastentahtoiseen valokuvaamiseen vasta 2010-luvulla. Painetta uudistukselle ilmeni sekä Ruotsin korkeimman oikeuden, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen taholta.⁹⁴ Rikoslaisissa ei ollut mitään salakatselun kaltaista rikosta, mutta tilanteissa sovellettiin salakuuntelua ja kunnianloukkausta koskevaa pykälää. Nämä eivät täysin riittäneet kattamaan oikeuskäytännössä ilmeneviä

⁹² WSOY, Perusoikeudet, Hallberg et al. Verkkojulkaisu 2011, Yksityselämän suoja, Kotirauhan piiriin ulottuvat toimenpiteet

⁹³ HE 184/1999 vp. s. 6

⁹⁴ EIT E.S. v. Sweden-tapaus 21.06.2012

Tapauksessa isä oli kuvannut salaa videokameralla omaa lastaan suihkutiloissa. Senhetkisen lainsäädännön mukaisesti kuvaaminen ei ollut vastoin lakia, koska Ruotsissa ei ollut yleistä kieltoa kuvata henkilöä ilman tämän suostumustaan, eikä teko käsittänyt myöskään seksuaalista hyväksikäyttöä. Ruotsin korkein oikeus ei myöntänyt asiassa valituslupaa. Valittaja valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen artiklan 8 perusteella (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta). Äänestystuloksen jälkeen EIT totesi, ettei Ruotsin lainsäädännössä ollut sellaista merkittävää puutetta, että 8 artiklaa olisi rikottu (Äänin 4-3). Vähemmistöön jääneet totesivat, että tapaus koski hyvin vakavaa tekoa ja siten valittajan yksityiselämän perusarvoja ja olennaista sisältöä. Isäpuoli oli tuomittu käräjäoikeudessa mutta hovioikeus oli katsonut, että teko ei perustanut rikosta, koska laissa ei ollut yleistä kieltoa henkilön kuvaamisesta ilman hänen suostumustaan. Vähemmistöön jääneet totesivat edelleen, että oli ehkä niin, että Ruotsin lainsäädäntö koski lähinnä henkilön kuvaamista julkisella paikalla, jolloin vain yksiselitteinen kieltäminen saattoi johtaa teosta tuomitsemiseen. Isäpuolta olisi voitu syyttää toisilla perusteilla eli lapsipornografian yrityksestä.

asianomistajan yksityisyyttä loukkaavia tilanteita, sillä itse kuvaamisesta ei ollut pystytty langettamaan rangaistusta.⁹⁵

3.2 Tunnusmerkistötekijät

3.2.1 Toiminnan kohdistuminen henkilöön

Valokuvaaminen on tunnusmerkistön täyttävää salakatselua, kun toiminta kohdistuu henkilöön. Pelkkä tyhjän tilan kuvaaminen ei voi olla rangaistavaa. Rajaus merkitsee sitä, ettei myöskään eläinten, esineiden, rakennusten tai muun ympäristön kuvaaminen ole salakatseluna rangaistavaa. Ympäristön tai maiseman kuvaamisella ei kuitenkaan saisi loukata kenenkään *yksityisyyttä*. Kuvaajan tulisikin varmistua siitä, että ne pykälän suojaamalla alueella, kuten omakotitalon pihalla oleskelevat, jotka voivat joutua kuvaan ja olla siitä tunnistettavissa, suostuvat kuvaamiseen.⁹⁶

Henkilö on rikoksen tunnusmerkistön kannalta useasti erottava tekijä. Aineistoa keräävä tai rakennusta kuvaava henkilö voi toimia vilpittömässä tarkoituksessa, mutta epähuomiossa hän tulee kuvanneeksi toisen henkilön kotirauhan suojaamalla alueella esimerkiksi riistakameralla. Pääsääntöisesti oikeuskäytännössä on katsottu, että mikäli loukattu henkilö näkyy selkeästi kuvassa tai on pystytty näyttämään, että laitteella on kuvattu henkilöä, tunnusmerkistö on katsottu täytyneeksi. Pelkkä sumea kuva henkilöstä ei välttämättä riitä täyttämään salakatselun tunnusmerkistöä, vaikka periaatteessa henkilön tallentuminen kuvaan edellyttää laitteen osoittamista kohti henkilöä.⁹⁷

3.2.2 Rangaistavaksi katsottavan toiminnan oikeudettomuus

Ollakseen rangaistavaa, salakatselun tulisi tapahtua oikeudettomasti. Salakatselurikoksen uudistuksen yhteydessä käsite "luvaton" korvattiin käsitteellä "oikeudeton" kuten salakuuntelusäännöksessäkkin. Oikeudetonta ei siten ole esimerkiksi

⁹⁵ Justitiektskottets betänkande 2012/13:JuU21 s. 5-6

⁹⁶ HE 184/1999 vp. s. 28

⁹⁷ Itä-Suomen hovioikeus, Nro 1173, Antamispäivä 17.12.2009, Diaarinro R 09/637

laissa nimenomaan sallittu katselu. Muun muassa poliisilla on oikeus harjoittaa teknistä katselua rikosten selvittämiseksi (pakkokeinolain 10 luku) ja ehkäisemiseksi (poliisilain 4 ja 5 luku). Esityksessä edelleen todettiin, että jatkossa katselu tai kuvaaminen teknisellä laitteella ei ole oikeudetonta silloin, kun siihen on saatu tarkkailtavan suostumus. Oikeudetonta ei ole myöskään lainkohdan suojaamassa paikassa oikeudettomasti oleskelevan tarkkailu. Vastaava periaate on voimassa myös salakuuntelussa. Oikeudettomasti tilaan saapuva tunkeutuja ei voi tosin oikeudettoman oleskelunsa aikana saada samaa suojaa salakatselua vastaan kuin hyväksyttävästä syyistä paikalle tulleet. Tunkeutujan on syytä varautua mahdolliseen tarkkailuun, eikä hänen tarkkailemisensa ole oikeudetonta. Siten salaisenkin valvontakameran käyttö katsottiin mahdolliseksi esimerkiksi omakotitalon tai suljetun viraston sisäänkäynnin valvomiseksi.⁹⁸

Henkilön katselu tai kuvaaminen on siten rangaistavaa vain, jos se tapahtuu oikeudettomasti. Kotirauhan piirissä oleskelevan henkilön kuvaaminen aineiston hankkimiseksi sinänsä hyväksyttävää tarkoitusta varten ei tee tarkkailua sallituksi. Korkein oikeus on asettunut tälle kannalle katsoessaan rangaistavaksi omakotitalonsa pihamaalla oleskelevan henkilön valokuvaamisen aineiston hankkimiseksi oikeudenkäyntiä varten (KKO 1985 II 128).⁹⁹

KKO:1985-II-128, R 84/751, Taltio: 2215, Antopäivä: 9.9.1985

Yksityisetsivä A oli seurannut B:n toimia hankkiakseen selvitystä vireillä olleeseen riita-asiaan, jossa B oli asianosaisena, ja tällöin valokuvannut B:tä tämän oleskellessa omakotitalonsa pihamaalla. A:n menettely katsottiin RL 24 luvun 3 b §:n 2 mom:ssa tarkoitetuksi salakatseluksi.

Tehtävää suorittaessaan A on eri aikoina ilman lupaa valokuvannut B:tä ja tämän perheenjäseniä näiden ollessa B:n kotirauhan piirissä B:n omakotitalon aitaamattomalla piha-alueella. Sen sijaan A ei ole syyllistynyt rikokseen valokuvatessaan B:n omakotitaloa.

⁹⁸ HE 184/1999 vp. s. 28

⁹⁹ HE 184/1999 vp. s. 29

Vaikka tapauksessa yksityisetsivän katsottiin syyllistyneen salakatseluun, aineiston hankkiminen voi olla sallittua, kun kuvaaminen kohdistuu kotirauhan piirissä oleviin esineisiin tai rakennuksiin. Tällaisessa tilanteessa on vain muistettava, ettei kuvaamista kohdisteta henkilöihin oikeudettomasti heidän yksityisyyttään loukkaavalla tavalla.¹⁰⁰

Itä-Suomen hovioikeus, Nro 1173, Antamispäivä 17.12.2009, Diaarinro R 09/637

Asiassa X oli kysymys, oliko Y kuvannut oikeudettomasti kotirauhan suojaamassa paikassa oleskelleita henkilöitä. Todisteissa näkyi henkilö vain yhdessä kuvassa, hyvin sumeasti. X oli ilmoittanut, että oli kuvannut kiinteistöä ja sen rakennuksia todistelutarkoituksessa vireillä olevia riitoja varten. Hovioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että X olisi menetellyt syytteessä kuvatulla tavalla.

Vaikka kirjallisuudessa ja esitöissä mainittu aineiston tallentaminen riita-asioita varten on sinänsä sallittua, kotirauhan piirissä ei saa kuvata, jos kuvaaminen kohdistuu *henkilöihin*.¹⁰¹

Helsingin hovioikeus, 16/104249, Antamispäivä 01.02.2016, Asianumero R 15/2926

Asian vastaaja oli kuvannut asianomistajia heidän kotirauhan piirissä. Vastaaja esitti käräjäoikeudessa, että oli kuvannut asunnon edustalla olevaa henkilöautoa, jota oli aikaisemmin käytetty häiritsevästi. Asianosaisten välillä oli mm. lähestymiskielto ja muita riitoja. Vastaaja väitti, että kuvasi henkilöautoa tallentaakseen rekisterinumeron. Asianomistajat väittivät, että heitä oli kuvattu heidän ollessaan asunnossa sisällä. Käräjäoikeus piti asianomistajien näkemystä johdonmukaisena ja uskottavana. Vastaaja tuomittiin salakatselusta. Hovioikeus ei myöntänyt valituslupaa.

Helsingin hovioikeus, nro 2476, 31.08.2006, Diaarinro R 06/407

Asianomistajaa oli kuvattu näytönhankkimistarkoituksessa. Kuvaaminen oli suuntautunut asianomistajan pihalle kohdistuen henkilöön, jolloin vastaaja oli syyllistynyt salakatseluun. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua.

¹⁰⁰ Itä-Suomen hovioikeus, Nro 1173, Antamispäivä 17.12.2009, Diaarinro R 09/637

¹⁰¹ Helsingin hovioikeus, 16/104249, Antamispäivä 01.02.2016, Asianumero R 15/2926

Helsingin hovioikeus, Nro 364, 16.02.2006, Diaarinro R 05/633

Vastaja oli videokuvannut asianomistajan kotipihaan päin autotallin edustaa ja asuntoon johtavaa ulko-ovea. Kuvaaminen oli toistunut asianomistajan kielloista huolimatta. Vastaja tuomittiin salakatselusta. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua asiassa.

Näissä tapauksissa on tärkeätä havaita se erottelu, joka sallitun kuvaamisen ja oikeudettoman salakatselun välillä vallitsee. Kuten aiemmin todettiin, esimerkiksi omakotitalon valokuvaaminen aineiston hankkimiseksi on sallittua, mutta *henkilöiden kuvaaminen oikeudettomasti yksityisyyttä loukaten* on kiellettyä salakatselua. Tuomioistuimien on joskus katsonut tunnusmerkistön täyttymisen kannalta riittäväksi, että vastaajan kamera on osoittanut henkilöihin kotirauhan suojaaman paikan suunnassa. Kotirauhan piirissä oleskelevaa henkilöä ei ulkopuolinen saa kuvata tai katsella millään perusteella ilman suostumusta.

Eräissä poikkeustapauksissa kotirauhan suojaamalla paikalla oleskelevan henkilön salaakin tapahtuva tarkkailu voi olla oikeutettua. Hallituksen esityksessä nimittäin todettu, että oikeudetonta ei ole katselu tai kuvaaminen, jota sen vakiintuneisuuden vuoksi ei yleensä koeta yksityisyyttä loukkaavana ja johon ihmiset osaavat varautua. Esimerkiksi merenkulussa on tavanomaista, että ihmisiäkin katsotaan kiikareilla. Katseleminen voi kohdistua myös asuttaviin aluksiin, jotka kuuluisivat ehdotetun 11 §:n mukaan kotirauhan piiriin. Ihmiset ovat varautuneet siihen, että heitä voidaan näissä tilanteissa ainakin lyhyen aikaa tarkkailla, eikä tätä yleensä ole pidettävä loukkaavana tai oikeudettomana.¹⁰²

Eräissä muissakin tapauksissa salaa tapahtuvaa tarkkailua voidaan pitää oikeutettuna. Hallituksen esityksessä todetaan, että oikeudetonta ja yksityistä loukkaavaa ei ole muun muassa tavanomaiseksi muodostunut 3 §:ssa tarkoitettussa yleisöltä suljetussa paikassa oleskelevan ihmisryhmän kuvaaminen, johon kuvattavat osaavat varautua. Oikeudetonta ei yleensä ole esimerkiksi kokousväen avoimesti tapahtuva valokuvaaminen, jos sen tekee kokoukseen osallistuja tai kokousta luvallisesti seuraamassa oleva henkilö. Samoin arvioidaan valokuvan ottamista perhejuhlasta, johon kuvaaja osallistuu.

¹⁰² HE 184/1999 vp. s. 29

Tällaista tavanomaista kuvaamista, johon kuvattavat osaavat varautua, ei voida pitää oikeudettomana eikä yleensä myöskään yksityisyyttä loukkaavana, vaikkei joku kuvattavista ehtisikään havaita kuvatuksi tulemistaan. Valokuvaaminen mainituissa tilanteissa voi kuitenkin olla oikeudetonta, jos kuvaaja oleskelee paikalla oikeudettomasti. Muutenkin valokuvattavaksi joutuminen koetaan helposti loukkaavaksi silloin, jos valokuvaaja on ulkopuolinen.¹⁰³

Esitöissä mainittu käsitys oikeudettomuudesta on siten sekä tila- että suostumussidonnainen. Ollakseen oikeudetonta kuvaamisen tulee tapahtua suljetulla alueella kohdistuen henkilöön, vastoin tämän suostumusta tai sen puuttuessa. Kuten esitöistä ilmenee, suljetussa tilassa tapahtuva kuvaaminen ei ole oikeudetonta silloin, kun asianosainen on antanut suostumuksen kuvaamiseen. Hallituksen esityksessä kuvaillaan myös muutamia esimerkinomaisia tilanteita, missä suostumuksen voidaan olettaa olevan hiljainen tai seuraamusluontoinen. Esityksessä ei tosin mainita sitä seikkaa, että näissäkin tilanteissa henkilöillä on kotirauhan piirissä oikeus kieltää kuvaajaa olemaan kuvaamatta heitä yksityiselämän suojan perusteella. Perhejuhlan kaltainen tilaisuus on harvoin ihmisten ja kuvaajan välinen suhde huomioon ottaen vastenmielinen tai kiusallinen yksityisyyden suojan kannalta, mutta lain valossa kuvaamisen kieltäminen on mahdollista.

3.2.3 Yksityisyyden loukkaamista koskeva vaatimus

Katseleminen ja kuvaaminen ovat rangaistavaa toimintaa julkisrauhan suojaamaalla alueella vain, jos ne tapahtuvat yksityisyyttä loukaten. Rangaistavaa olisi sekä salaa että avoimesti tapahtuva tarkkailu, jos se loukkaa tarkkailtavan yksityisyyttä. Kotirauhan suojaaman alueen ulkopuolellakin lainkohdassa tarkoitetuissa yleisöltä suljetuissa paikoissa oleskelevan avoinkin tarkkailu on siten rangaistavaa salakatselua, jos se tapahtuu yksityisyyttä loukaten. Rangaistavan käyttäytymisen alan rajaaminen mainituin tavoin perusteltiin siten, että tarkkailtava ei voisi useissa tapauksissa välttää kuvatuksi tulemista ja siten yksityisyytensä loukkaamista, vaikka kuvaaja ei yrittäisikään toimia salaa. Sen sijaan salakuuntelussa tarkkailtavat voivat yleensä

¹⁰³ HE 184/1999 vp. s. 30

tarvittaessa keskeyttää puheensa tai ainakin säädellä puhettaan saatuaan kuunteluaikasta tiedon.¹⁰⁴

Henkilön yksityisyyteen luetaan kuuluvaksi ainakin yksilöä läheisesti koskevat tiedot. Lisäksi yksityisyyteen katsotaan yleensä kuuluvan oikeus oleskella määrättyllä alueella tarvitsematta sietää ulkopuolisten läheisyyttä, häirintää, katselua tai kuuntelua. Yksityisyyteen luetaan kuuluvaksi myös oikeus määrätä henkilötietojen käytöstä tai ainakin vaikuttaa siihen sekä yleensäkin henkilötietojen suoja tietojen käsittelyssä.¹⁰⁵

Oikeudetonta ja yksityistä loukkaavaa ei olisi muun muassa tavanomaiseksi muodostunut 3 pykälässä tarkoitettussa yleisöltä suljetussa paikassa oleskelevan ihmisryhmän kuvaaminen, johon kuvattavat osaavat varautua.¹⁰⁶

Samana henkilön jatkuva tai toistuva katselu ja kuvaaminen teknisellä laitteella saattaa loukata yksityisyyttä tuntuvasti myös yleisillä paikoilla ja paikoilla, joihin yleisöllä on pääsy. Esitykseen ei kuitenkaan sisällynyt ehdotusta salakatselun ulottamisesta yleisille paikoille tältäkin osin. Tiettyä henkilöä tarkkailee jatkuvasti lähinnä poliisi rikollisuuden ehkäisemiseksi ja selvittämiseksi. Tätä oikeutta on laissa tuntuvasti rajoitettu (poliisilain 5 luvun 19 § ja pakkokeinolain 10 luvun 19 §). Käytännössä poliisi voi tarkkailla rikoksesta epäiltyä jatkuvasti tai toistuvasti, mikäli henkilöä epäillään hyvin vakavasta rikoksesta. Yksityisen henkilön teknisellä laitteella suorittama mahdollinen tietyn henkilön pitkäaikainen tarkkailu yleisellä paikalla ei ainakaan esitystä julkaistaessa ollut muodostunut ongelmaksi.¹⁰⁷

Yksityisyyden loukkaamisen nimenomaisella vaatimuksella tarkoitettiin jättää rangaistavan salakatselun ulkopuolelle yksityisyyden kannalta aivan harmiton tarkkailu. Toisin kuin 1 kohdassa teon rangaistavuutta arvioitaessa on tämän vuoksi kiinnitettävä huomiota *kuvaajan ja kuvattavan väliseen suhteeseen, katselun tai kuvaamisen tarkoitukseen, keston, paikkaan ja ajankohtaan sekä kuvattavan tilanteeseen,*

¹⁰⁴ HE 184/1999 vp. s. 29

¹⁰⁵ HE 184/1999 vp. s. 5

¹⁰⁶ HE 184/1999 vp. s. 30

¹⁰⁷ HE 184/1999 vp. s. 15

kuvaamisen yllätyksellisyyteen, kuvattavan kieltäytymisen tai poistumisen mahdollisuuteen ja muihinkin seikkoihin, joilla voi olla merkitystä teon loukkaavuuden arvioimisessa. Teon rangaistavuuden arvioinnissa onkin olennaista, onko tarkkailuun ollut mahdollista varautua riittävästi ja koetaanko kyseessä olevan tyyppinen tarkkailu yleensä loukkaavana.¹⁰⁸

Helsingin hovioikeus, nro 3567, 16.12.2008, R 08/2020

Asiassa toimittaja oli kuvannut teleobjektiivilla pääministerin virka-asuntoa, piha-alueetta ja siellä esiintyviä ja vierailevia ihmisiä. Asiassa oli riitaa siitä, tuliko Kesäranta rinnastaa salakatselun tunnusmerkistön suojaamaksi tilaksi esimerkiksi kotirauhan piiriin tai julkisrauhan perusteella. Kuvien kohde ei ollut julkisuuden henkilö. Lehtikuvaajana toiminut vastaaja väitti, että tila ei ole kotirauhan suojaama, ja sananvapaus oikeuttaa julkisuuden henkilön valokuvaamisen kyseisessä tilassa. Käräjäoikeus katsoi tilan olevan kotirauhan suojaama paikka yksityisvieraille suunnatun tilaisuuden viihteellisyydestä johtuen. Kuvaaminen oli tapahtunut yksityisyyttä loukaten. Vastaaja tuomittiin salakatselusta. Asiassa katsottiin, että sananvapautta oli laillisesti rajoitettu yksityisyyden suojaamiseksi. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.¹⁰⁹

Kuten esitöissä todetaan, valokuvaukselle alttiin tilan tulkintatilainteissa yksityisyyttä loukkaaville seikoille voidaan antaa painoarvoa käyttötarkoituksesta, luonteesta ja siellä esiintyvistä ihmisistä riippuen. Toimittajan kuvaama kohde ei ollut julkisuuden henkilö. Kuvattu alue ei ollut tässä tilanteessa julkinen paikka tai tila, jossa valokuvia saisi ottaa uutisointitarkoituksessa julkisuuden henkilöistä. Tapauksen tilanne olisi ollut toinen, jos kuvan kohteena olisi ollut tavoiteltu julkisuuden henkilö, ja jos tilaisuus olisi ollut yleisölle ja lehdistölle avoin.

3.2.4 Laitteen merkitys

Salakatseluun soveltuvista laitteista monet, kuten kamerat ja kiikarit, ovat arkisia käyttöesineitä. Nykytekniikka tosin mahdollistaa entistä vaivattomammin yksityisyyteen tuntuvastikin puuttuvan salakatselun. Automaattisesti toimivalla,

¹⁰⁸ HE 184/1999 vp. s. 29

¹⁰⁹ Helsingin hovioikeus, nro 3567, 16.12.2008, R 08/2020

kokonsa puolesta helposti piilotettavissa olevalla videokameralla voidaan tallentaa salaa arkaluonteisiakin tapahtumia.¹¹⁰

Esityksessä ei kuitenkaan nimenomaisesti asetettu eri laitteiden tai tekotapojen rangaistavuudelle erilaisia ehtoja. Vakavampien yksityisyyden loukkausten varalle ei ehdotettu muodostettavaksi erillisiä törkeän salakuuntelun tai -katselun pykälää. Esityksessä lähdettiin siitä, että eri laitteet ja tekotavat voidaan riittävästi ottaa huomioon mitattaessa rangaistusta asteikon perusteella sekä arvioitaessa rangaistavuuden ehtojen "salaa" tai "yksityisyyttä loukaten" täyttymistä.¹¹¹ Sitten 17 vuotta uudistuksen jälkeen oikeuskäytäntöä on muodostunut lisää, ja ainakin adheesioperiaatteen nojalla tuomittavien vahingonkorvauksien määrässä tuomioistuimien on antanut painoarvoa tekotavalle. Erästä tv-juontajaa koskevassa oikeustapauksessa rikoksen uhreille eli asianomistajille suoritettavaa vahingonkorvausta määrättiin suhteessa siihen, miten tunnistettavissa henkilöt olivat videoilta esimerkiksi kasvojen erottumisen perusteella.¹¹² Katselun katsottiin loukkaavaan henkilöiden yksityisyyttä sitä enemmän, mitä yksityiskohtaisemmin henkilöt olivat videoilta tunnistettavissa.

Lainkohdassa tarkoitettuna teknisenä laitteena ei pidetä silmälaseja, joiden tarkoituksena on vain palauttaa heikentynyt näkö normaaliksi. Normaalialisteilla havainnoiminen ei ole salaa tehtynäkään 6 §:n mukaan rangaistavaa.¹¹³ Katselu tai kuvaaminen teknisellä laitteella ei tosin ole oikeutettua sillä perusteella, että tallennettaisiin vain se, mikä omin silmin muutenkin on nähtävissä.¹¹⁴

Helsingin hovioikeus, Nro 3797, 5.11.2007, Diaarinro 06/2459

¹¹⁰ HE 184/1999 vp. s. 15

¹¹¹ HE 184/1999 vp. s. 15

¹¹² Helsingin käräjäoikeus 28.02.2017, 17/108456, Asianumero R 17/74
Tapauksessa vastaajana tuomittu juontaja ja tunnettu miespuolinen tv-persoona oli houkutelut vastakkaisen sukupuolen edustajia asuntoonsa, minne hän oli asettanut tallentavia videokameroita ikuistaakseen seksuaalista kanssakäymistä asianomistajien kanssa. Henkilö oli kuvannut kymmeniä asianomistajia salaa ilman heidän suostumustaan tallentaen kanssakäymiset tietokoneelleen. Asunnossa ei ollut ilmoituksia tallentavasta kameravalvonnasta. Henkilö oli perustellut myöhemmin toimintaansa turvatakseen selustansa julkisuuden henkilönä mahdollisilta kiristysyrityksiltä. Hän oli jakanut materiaalia Whatsapp-palvelun suljetussa keskeskusteluryhmässä, ja myöhemmin tapauksen ilmestyttyä julkisuuteen henkilö oli myös uhkaillut asianomistajia viesteillä. Myöhemmin vastaaja osoitti myös yhteistyökykyä asian selvittämisessä. Lääkärilausuntojen perusteella tapauksen aiheuttama julkisuus ja järkytys aiheuttivat rikoksen uhreille mm. merkittävää henkistä kärsimystä ja ahdistusta.

¹¹³ HE 184/1999 vp. s. 27

¹¹⁴ HE 184/1999 vp. s. 28

Vastaaja oli katsellut asianomistajaa ja toistuvasti tarkkaillut tämän toimintaa kiikareilla toisesta asunnosta käsin. Vastaaja tuomittiin salakatselusta.

Helsingin hovioikeus, Nro 2347, 30.6.2005, Diaarinro R 05/1272

Vastaaja oli katsellut asianomistajaa ja toistuvasti tarkkaillut tämän toimintaa kiikareilla toisesta asunnosta käsin. Vastaaja tuomittiin salakatselusta.

Jos katselemisen tai kuvaamisen ohella kuunnellaan tai talletetaan ääntä, sovelletaan salakatselusäännöksen ohella myös salakuuntelua koskevaa pykälää. Tällainen tilanne voi syntyä muun muassa videokameraa käytettäessä. Salakatselulla hankitun yksityiselämää koskevan kuvan levittämiseen sovelletaan lähinnä rikoslain 24 luvun 8 §:ää tai mahdollisesti 9 tai 10 §:ää taikka muuta tietojen oikeudetonta levittämistä koskevaa rikoslain säännöstä. Esimerkiksi 8 §:kin voisi soveltua, jos yksityiselämän tarkkailu videokameralla tehdään myös yleisölle mahdolliseksi tietoverkossa.¹¹⁵

Videokameraa käytettäessä täytyy siis periaatteessa samanaikaisesti sekä salakatselun että salakuuntelun tunnusmerkistö. Tällaisessa tilanteessa lienee sovellettava kumpaakin säännöstä. Jos laitteet on sijoitettu salaa tarkkailtavan asuntoon, rikoksen valmistelussa on voitu rikkoa myös toisen kotirauhaa. Kotirauhan rikkomisesta ei kuitenkaan liene syytä rangaista erikseen, koska kotirauharikos on säännönmukainen esiaste tällaiselle salakuuntelulle tai -katselulle.¹¹⁶ Salakatselun ja salakuuntelun valmistelu on myös kriminalisoitu lainuudistuksen yhteydessä. Siten laitteen sijoittaminen omaan asuntoon nimenomaan salakatselutarkoituksessa on tunnusmerkistön täytyessä myös rangaistavaa.

Rovaniemen hovioikeus, Päätös 15/108144, Antamispäivä 20.02.2015

Syytetty oli asennuttanut tietokoneelle haittaohjelman, jonka avulla syytetty oli käyttänyt tietokoneen web-kameraa etänä kolmena eri päivänä ja sillä tavoin

¹¹⁵ HE 184/1999 vp. s. 30

¹¹⁶ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 655

oikeudettomasti teknisellä laitteella katsellut kotirauhan suojaamassa paikassa oleskelevaa henkilöä. Vastaajaa ei tosin tuomittu syyteoikeuden vanhennuttua.

Tapauksen esimerkistä ilmenee, kuinka salakatseluksi katsotaan myös etänä käytettävän laitteen välillinen hyödyntäminen. Teknisellä laitteella on esitöissä tarkoitettu välinettä, joka muodostaa kuvan toisinnettavaan muotoon. Nykyaikana tämä voi käytännössä rajoittaa myös esimerkiksi Drone- tyyppisen kuvauskohterin hyödyntämistä.

Salakatselusäännös esitöineen on siinä mielessä onnistunut, että se on kestänyt hyvin aikaa laitteiden kehityskulun mukana. Ongelmallista laitteiden teknisessä kehityksessä on kuitenkin ollut se, että helppokäyttöisten laitteiden käyttämiskulttuuri on käyttäjien keskuudessa muuttunut, ja esimerkiksi opettajat ovat kokeneet lain mahdollistavan tilanteen haasteelliseksi ammattinsa kannalta.¹¹⁷

3.2.5 Salakatselulla hankitun aineiston käyttäminen ja hyödyntäminen

Salakatselurikoksen uudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä ei myöskään ehdotettu omaa rangaistussäännöstä salakuuntelulla tai -katselulla saadun aineiston hyväksikäytön varalle. Riittävä suoja saadaan soveltamalla hyväksi käyttämiseen yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevaa rikoslain 24 lukuun ehdotettua 8 §:ää tai kunnianloukkausrikoksia koskevia samaan lukuun ehdotettua 9 tai 10 §:ää taikka henkilörekisteririkosta (RL 38:9) tai eräitä muita tietojen oikeudetonta hankintaa, hallussapitoa, välittämistä, levittämistä tai paljastamista koskevia rangaistussäännöksiä. Näitä ovat muun muassa maanpetos (RL 12:3), vakoilu (RL 12:5), turvallisuussalaisuuden paljastaminen (RL 12:7), luvaton tiedustelutoiminta (RL 12:9), väkivaltakuvauksen levittäminen (RL 17:17), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (RL 17:18), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapito (RL 17: 19), sukupuolisiveellisyyttä loukkaava markkinointi (RL 17:20), yritysvakoilu (RL 30:4), yrityssalaisuuden väärinkäyttö (RL 30:6), kiristys (RL 31:3), salassapitorikos ja -rikkomus (RL 38:1 ja 2), virkasalaisuuden rikkominen ja tuottamuksellinen virkasalaisuuden rikkominen (RL 40:5).¹¹⁸

¹¹⁷ Iltta-Sanomat 13.10.2016, <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001929180.html>

¹¹⁸ HE 184/1999 vp. s. 16

Aineiston käyttäminen ja luvaton julkaiseminen on yleistynyt laitekehityksen lisäksi sosiaalisen median käytön yleistyttyä 2000-luvun loppupuolella. Käytännössä luvattomasti tapahtuva julkaiseminen saattaa hyvinkin ylittää kunnianloukkauksen tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistön. Valtaosa sosiaalisen median palveluista tarjoaa mukanaan raportointimahdollisuuden, jonka avulla ongelmalliset julkaisut pyritään poistamaan palvelun ylläpitäjän toimesta. Käyttäjät pystyvät useimmiten myös rajaamaan itseään koskevat epäedustavat kuvat profiilinsa ulkopuolelle. Aineiston käyttämisestä koskevat kiistanalaisuudet ja oikeusongelmat on rajattu tämän tutkielman oikeuskysymyksen ulkopuolelle.

3.3 Tilamääritelmä

3.3.1 Kotirauhan piiri

Salakatselurikoksen tunnusmerkistöä uudistettiin 2000 kunniaan ja yksityisyyttä loukkaavien rikosten uudistuksen yhteydessä. Osana uudistusta tunnusmerkistön soveltamisalaa laajennettiin vuoden 1972 tilanteesta, missä salakatselu rajattiin koskemaan vain kotirauhan piiriä. Hallituksen esityksessä 184/1999 onkin esitetty lukuisia kohtia ja perusteluja sille miksi vanhentunut lainsäädäntö koettiin ongelmalliseksi. Ehdotus laajensi salakatselun soveltamisalaa kotirauhan suojaaman alueen ulkopuolelle pukeutumistiloihin ja muihin vastaaviin paikkoihin. Suoja asetettiin ulottumaan myös yleisöltä suljettuihin virastoihin, liikkeisiin, toimistoihin ynnä muihin vastaaviin rakennuksiin ja huoneistoihin.¹¹⁹

Esityksessä katsottiin, että säännös suojaisi jatkossa jokaista luvallisesti kenen tahansa kotirauhan piirissä oleskelevaa henkilöä yhtä hyvin salaa kuin avoimesti teknisellä laitteella tapahtuvalta katselulta.¹²⁰ Uudistuksessa annettiin siis painoarvoa itse aktiiviselle kuvaamiselle, kuvaamisen todellisesta luonteesta riippumatta. Näin ollen oikeudeton salakatselu voi tapahtua niin avoimesti kuin salaakin.

¹¹⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi HE 184/1999 vp. s. 4

¹²⁰ HE 184/1999 vp. s. 28

Uudistuksen yhteydessä katsottiin, että salakatseluna rangaistavan toiminnan rajaaminen kotirauhan piiriin oli osoittautunut liian ahtaaksi. Etenkin automaattinen kameravalvonta saatetaan kokea yksityisyyttä loukkaavana muuallakin kuin kotirauhan suojaamalla alueella. Salakatselun antaman suojan kytkeminen kotirauhan piiriin oli muutenkin aiheuttanut tulkintaongelmia, kun kotirauhan laajuudesta oli esitetty erilaisia käsityksiä.¹²¹

Kuten esityksestä ilmenee, kotirauhan piirin määrittäminen ei aina ole helppoa. Selkeintä kotirauhan rajautuminen on tilanteissa, missä talon alue on helposti määritettävissä ulkopuolisen aistittavin keinoin. Esimerkiksi pihamaa, joka on rajattu aidalla osoittaa selkeän rajan kotirauhan piirille.

Helsingin hovioikeus Nro 3335,15.12.2010, Diaarinro R 10/1190

Asiassa oli riidatonta, että vastaaja oli kameralla kuvannut asianomistajaa. Asian ratkaisun kannalta keskeinen kysymys oli se, oliko asianomistaja kuvauksen tapahtuessa ollut omalla pihallaan ja siten kotirauhan suojaamassa paikassa. Mikäli näin oli ollut, asian ratkaisun kannalta keskeinen kysymys on se, oliko vastaajalla ollut kuvaamiseen hyväksyttävä syy. Näyttönä esitettiin videotallenne. Tallenteella näkyvät aidan tolpat ja portinpielet asianomistajan kummallakin puolella siten, että niistä on pääteltävissä, että hän on kuvauksen aikana ollut kotipihallaan eli mikäli portti olisi ollut kiinni kotinsa puolella porttia. Asianomistaja oli alusta lähtien suhtautunut selkeän kielteisesti kuvaamiseen. Vastaaja tuomittiin salakatselusta.

Mikäli kuvaaminen olisi tapauksen esimerkissä tapahtunut kotirauhan piirin ulkopuolella julkisella paikalla, ei asianosaisen kielteisellä suhtautumisella olisi ollut kuvaamisen kannalta merkitystä. Sen sijaan kotirauhan piirissä tapahtuva kuvaaminen edellyttää asianosaisen suostumusta.

Helsingin hovioikeus, Nro 1947, Antamispäivä 14.6.2007, Diaarinro R 06/3294

¹²¹ HE 184/1999 vp. s. 11

Vastaajat olivat kuvanneet videokameralla asianomistajaa. Asianomistaja on kuvatessa oleskellut kotipihansa läheisyydessä. Asianomistajaa oli valokuvattu kotinsa ulkopuolella, olematta missään vaiheessa kotirauhan piiriin kuuluvalla alueella suojassa ulkopuolisten katseilta. Käräjäoikeus katsoi, ettei teko täyttänyt salakatselun tunnusmerkistöä sen tapahtuessa kotirauhan piirin ulkopuolella. Käräjäoikeuden tuomio jäi hovioikeudessa pysyväksi valittajan peruutettua valituksensa.

Tapauksesta ilmenee, kuinka kotirauhan piiriin ja intiimien tilojen ulkopuolella ihmisiä saa kuvata vapaasti ilman lupaa kielloista huolimatta. Iltapäivälehdissä esiintyvät kiistat kuvaamisesta perustuvatkin usein juuri siihen, että kuvaaminen on ollut lain valossa sallittua, vaikka kuvan kohde ei koe kuvaamista oikeutettuna, vaan hänen yksityisyyttään loukkaavana.

Helsingin hovioikeus nro 1313, Antamispäivä 14.4.2005, Diaarinro R 04/3536

Asiassa tavaratalon ensiapuhuoneeseen oli työnantajan toimesta asennettu valvontakamera ilmoittamatta asiasta työntekijöille. Ensiapuhuone oli intiimi tila, jossa henkilöt saattoivat esimerkiksi riisuuntua ja eivät siten odottaneet tulevansa kuvatuiksi. Työntekijät olivat harjoittaneet ensiapuhuoneessa toimintaa, joka aiheutti purku- ja irtisanomisperusteen työsuhteen päättämiseksi. Valvonnasta aiheutui kuitenkin henkistä kärsimystä työntekijöille. Käräjäoikeus katsoi salakatselun tunnusmerkistön täyttyneen kuvaamisen tapahduttua oikeudettomasti intiimissä tilassa, eikä hovioikeus kumonnut päätöstä.

Tapauksista käy ilmi, että tilakäsityksen muodostuminen voi perustua hyvinkin tapauskohtaisiin olosuhteisiin, ja tilan käyttötarkoitus on olennaisesti vaikuttava tekijä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta. Hovioikeuksien arvioitavana on ollut myös tapauksia, joissa työnantajan harjoittama valvonta ei ole täyttänyt salakatselun tunnusmerkistöä. Kyseisissä tapauksissa tila, missä kuvaamista on harjoitettu ei ole silloin rinnastunut kotirauhan piiriin - tai luokiteltaessa tila julkisrauhan piiriin kuuluvaksi tilaksi siellä tapahtuvat toimet eivät ole olleet yksityisiä luonteeltaan. Käytännössä työelämän tietosuojalaki mahdollistaa kameravalvonnan silloin, kun se on lain 5 luvun 16 §:n ja 17 §:n perusteella mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Tällainen valvonta ei tosin saa tapahtua salaa vastoin 17 §:n avoimuusperiaatetta saati kohdistua intiimiin tai henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettuun tilaan.

Neuvonen on tulkinnut kotirauhan piirin uloittuvan jopa sairaaloihin, lastentarhoihin, vanhainkohteihin tai vastaaviin paikkoihin.¹²² Aivan näin laava käsitys suojan laajuudesta ei kuitenkaan ole tullut vahvistetuksi salakatselua koskevassa oikeuskäytännössä tai eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuisa.

3.3.2 Julkisrauhan piiri

Hallituksen esityksessä todetaan, että monet olennaiset rajanvetokysymykset ovat jo saaneet ratkaisunsa kotirauhasäännösten satavuotisen soveltamisen aikana. Kysymys liiketilojen kotirauhan suojasta oli kuitenkin uudistuksen yhteydessä edelleen ongelmallinen. Vanhassa lakitekstissä ei puhuta liiketiloista mitään. Rajanveto-ongelmia oli aiheuttanut myös kotirauhan ulottuvuus erilaisissa pihapiireissä.¹²³

Vanhoissa ennen vuotta 2000 voimassa olleiden säännösten eduskuntakäsittelyn yhteydessä lakivaliokunta totesi, että salakuuntelua ja -katselua koskevien rangaistussäännösten rajaaminen vain kotirauhan suojaamaan alueeseen tai siellä oleskelevan henkilön tarkkailuun supistaa liiaksi ehdotettujen säännösten soveltamisalaa. Valiokunnan mielestä suoja olisi tullut ulottaa myös muualla kuin kotirauhan suojaamilla alueilla pidettäviin yksityisiin tai muuten suljettuihin tilaisuuksiin.¹²⁴ Ilmeisesti vuoden 1972 lainvalmisteluprosessin erimielisyyksistä johtuen rikokselle asetettiin liian suppea tunnusmerkistö. Vuoden 2000 uudistuksessa henkilön yksityisyyden suojaa ulotettiin laajemmaksi.

Salakatselun rangaistavuus sitä vastoin olisi 24 luvun 6 §:n mukaan rajattu kotirauhan suojaaman alueen ulkopuolella sellaisiin huoneistoihin ja rakennuksiin niiden aidattuine piha-alueineen, jotka voivat olla luvattoman tunkeutumisenkin kohteena (3 §). Lisäksi paikan on oltava yleisöltä suljettu, ja tarkkailtavaa on katseltava tai kuvattava tämän yksityisyyttä loukaten. Eräät paikat (pukuhuoneet, käymälät ynnä muut vastaavat paikat) saivat kuitenkin aina saman suojan kuin kotirauhan piirikin. Virastoja ei enää

¹²² Riku Neuvonen: Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet, 2013: s. 300

¹²³ HE 184/1999 vp. s. 11

¹²⁴ HE 184/1999 vp. s. 11 ja LaVM 5/1972 vp. s. 3

rinnastettaisi kotirauhan suojaamiin paikkoihin, vaan ne luettaisiin luvattoman tunkeutumisen kohteisiin. Virastojen osalta ehdotus merkitsisi siten salakuunteluna tai -katseluna rangaistavan käyttäytymisen alan vähäistä supistumista.¹²⁵

Hallituksen esityksessä todettiin edelleen, että pykälää sovelletaan 2 kohdan mukaan 3 §:ssä tarkoitettuihin huoneistoihin ja rakennuksiin ja rakennusten aidattuihin piha-alueisiin. Näitä ovat virastot, liikehuoneistot, tuotantolaitokset, toimistot, kokoustilat ja muut vastaavat paikat. Lisäksi edellytetään, että kyseiset paikat ovat yleisöltä suljettuja. Yleisöltä suljetulla paikalla tarkoitetaan paikkaa, johon yleisöllä ei ole pääsyä. Tarkoituksena oli ensinnäkin suojata yksityisyyttä tilanteissa ja paikoissa, joissa oleskelua ihmiset pitävät yksityiselämäänsä kuuluvana tai eri syistä arkaluonteisena. Tällaisia voivat olla yhdistysten ja muiden yksityisten järjestöjen ja yhteisöjen kokoukset ja muut yksityiset tilaisuudet. Myös yleisöltä suljetut muut kokoukset ovat salakatseluita suojattuja. Samoin esimerkiksi oleskelu sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa on lähtökohtaisesti lainkohdassa tarkoitettun suojan piirissä. Toiseksi tarkoituksena on suojata muun muassa virastoissa ja toimistoissa työskentelevien rauhaa ja yksityisyyttä sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä. Yleensä virastot ja toimistot olisivat tällaisia paikkoja lukuun ottamatta yleisöä varten erityisesti järjestettyjä palvelupisteitä.¹²⁶

Yllä yksilöidyn rangaistavan kuvaamisen tunnusmerkistölaajennuksen epäiltiin vuoden 2000 uudistuksen yhteydessä rajoittavan liiaksi tiedotusvälineiden kuvausmahdollisuuksia. Jos säännöstä tulkitaan asianmukaisesti eli siihen kuuluville oikeudettomuusedellytykselle ja yksityisyyden loukkaamista koskevalle vaatimukselle annetaan niille kuuluva painoarvo, uutismateriaalin normaali hankinta ei ole rangaistavaa uudistuksen jälkeenkään.¹²⁷

Jälkikäteen arvioituna valtaosa tiedotusvälineiden kokemista ongelmista on liittynyt lähinnä oikeudenkäynneissä kuvaamiseen. Suomeen ei myöskään ole muodostunut sen suurempaa paparazzi-kulttuuria, joka edellyttäisi omaa lainsäädäntöä tai lisää rajoituksia

¹²⁵ HE 184/1999 vp. s. 14-15

¹²⁶ HE 184/1999 vp. s. 29

¹²⁷ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 653

tiedotusvälineille. Yksityishenkilöt ovat kokeneet julkisrauhan suojaamaan tilaan liittyviä epäselviä tilanteita enimmäkseen terveyskeskuksissa ja sairaaloissa, missä kuvaamisen oikeustila on aiheuttanut epäselvyyksiä.

3.3.3 Yleisöltä suljettu tila

Lainuudistuksen yhteydessä suoja kuvatuksi tulemiselta laajennettiin paikkoihin, jotka ovat jollakin tavalla erityisesti suojattu tai erityisen suojan tarpeessa. Suojaamisintressi perustuu siihen, että paikassa harjoitetaan intiimejä, yksityisyyteen kuuluvia toimia. Hallituksen esityksen mukaisesti lakitekstissä mainitaan nykyään nimenomaisesti käymälä ja pukeutumistila. "Tila" -käsitteellä on haluttu ilmaista, että kysymykseen voi tulla myös huonetta *pienempi koppi tai muu katseilta suojattu paikka*. Esimerkiksi ravintoloiden käymälät ja vaatetusmyymälöiden sovituskopit saavat lainkohdassa tarkoitettua suojaa.¹²⁸

Salakatselun kohteena voivat kuitenkin tulla kyseeseen myös "muut vastaavat paikat". Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi suihkuhuoneet ja saunat. Lainkohdassa tarkoitetuissa paikoissa oleskeleva voi olettaa, että hän on suojassa ulkopuolisten katseilta tai ainakin kuvaamiselta. Ihmisten käyttäytymisen tarkkailu käymälöissä ja vastaavissa tiloissa koetaan yleensä selvästi loukkaavaksi, eivätkä ihmiset yleensä voi sellaisissa paikoissa riittävästi suojautua tarkkailulta silloinkaan, kun se tapahtuu avoimesti.¹²⁹ Esityöt jättävät avoimeksi sen, mitä muilla vastaavilla paikoilla voidaan sanan laajassa merkityksessä tarkoittaa. Kuten eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisusta myöhemmin ilmenee, henkilön asettama *odotus yksityisyyden suojalle* saa asiassa painoarvoa,¹³⁰ mikä on suojatun oikeushyvän kannalta myönteinen asia.

3.3.4 Julkinen paikka

Julkisen paikan määrittäminen voi olla tapauskohtaisesti hyvin ongelmallista, sillä osa julkisista tiloista on sellaisia, minne yleisöllä on vapaa pääsy, mutta niissä oleskelevien

¹²⁸ HE 184/1999 vp s. 28-29

¹²⁹ HE 184/1999 vp s. 28-29

¹³⁰ Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt 10.3.2008 Dnro 3447/4/05

tahojen tarkoituksiperistä voi tehdä päätelmiä kuten esimerkiksi sairaalassa tai yrityksen odotustilassa. Tällöin henkilön kokema odotus yksityisyyden suojalle on korkeampi kuin esimerkiksi kadulla. Voisi ajatella, että esimerkiksi liikeyrityksen tai sairaalan odotustila ei siten olisi julkinen paikka, eikä siellä saisi kuvata, mutta näin ei aina ole asian laita.

Salakatselurikoksen lainuudistuksen yhteydessä soveltamisalaa ei siten salakuuntelun tavoin ehdotettu laajennettavaksi yleisille paikoille eikä paikkoihin, joihin yleisöllä on pääsy. Ehdotuksen taustalla oli näkemys, että yleisellä paikalla oleskelevan henkilön yksityisyyden suojan tarve on yleensä suurempi salakuuntelua kuin salakatselua vastaan. Yleisellä paikalla oleskelevan on yleensä syytä varautua ja sovittaa käyttäytymisensä siihen, että joku voi häntä aistinvaraisesti katsella hänen huomaamattaankin.¹³¹

Lakiehdotuksen lähtökohtana olikin, että tekninen katselu ja kuvaaminen yleisillä paikoilla sekä paikoilla, joihin yleisöllä on pääsy, ei yleensä loukkaisi yksityisyyttä siinä määrin, että mainitunlainen tarkkailu olisi syytä säätää kattavasti rangaistavaksi. Esimerkiksi videokameroiden käyttö kaduilla sekä liikkeissä ja rakennuksissa, joihin yleisöllä on pääsy, ei siten ole pykälien mukaan rangaistavaa salaakaan tapahtuvana lukuun ottamatta tavaratalojen sovituskoppeja, käymäläitä ynnä muita vastaavia tiloja.

132

Hallituksen esityksessä todettiin, että rangaistavan teon kohteena olevan henkilön olisi oleskeltava tietyssä, pykälässä tarkoitettussa paikassa. Sillä seikalla, tarkkaillaanko henkilöä teknisellä laitteella lainkohdassa määritellystä paikasta vai sen ulkopuolelta ja missä tarkkailulaitteistoa pidetään, ei sen sijaan ole merkitystä. Pykälän 1 momentin 1 kohdassa suojataan kotirauhan piirissä ja eräissä muissa paikoissa oleskelevaa henkilöä. Kotirauhan ala ehdotettiin määriteltäväksi 11 §:ssä. Vanha salakatselusäännös rajoittui kotirauhan piiriin. Pykälän 2 kohta laajensi salakatselusuojan piiriä ehdotetussa 3 §:ssä tarkoitetuissa huoneistoissa ja rakennuksissa ja rakennuksiin liittyvillä aidatuilla pihilla oleskeleviin henkilöihin. Lisäedellytyksenä todettiin, että paikan tulee olla yleisöltä

¹³¹ HE 184/1999 vp. s. 15

¹³² HE 184/1999 vp. s. 15

suljettu. Salakatselun suoja muodostui siten suppeammaksi kuin salakuuntelussa. Suoja ei ulotu yleisille paikoille, kuten kaduille ja toreille, eikä myöskään kauppoihin, pankkeihin ja muihin paikkoihin, joihin yleisöllä on pääsy.¹³³

Yleisellä paikalla oleskelvat ihmiset ovat jatkuvasti muiden nähtävissä, ja joutuvat tämän vuoksi ottamaan huomioon sen, että kanssaihmiset voivat milloin tahansa tarkkailla heitä.¹³⁴ Julkisella paikalla ihmisiä saa siten lähtökohtaisesti kuvata ilman lupaa. Eri asia on, mikä paikka määritellään yleisölle avoimeksi julkiseksi paikaksi. Moni yleisölle avoin tila on sellainen, missä esimerkiksi järjestävä taho tai tilan auktoriteetti yrittää rajoittaa kuvaamista. Sopimusperusteisesti rajoittaminen on toki mahdollista, mutta laki ei sinänsä estä kuvaamista tällaisessakaan tilassa.

3.4 Poikkeuksia tunnusmerkistöstä

3.4.1 Lehtikuvaajien toiminta

Salakatselusäännöksen alueellinen rajaaminen merkitsee myös sitä, että lehtimies saa kuvata julkisuuden henkilöä vapaasti hänen ollessaan koti- ja julkisrauhan suojaaman paikan sekä eräiden intiimien tilojen ulkopuolella. Julkisuuden henkilön tekninen tarkkailu ja kuvaaminen yleisillä paikoilla ei ole meillä muodostunut sellaiseksi ongelmaksi, että siihen olisi reagoitava rikoslain keinoin. Kamerateat ja kiikarit ovat arkisia käyttöesineitä, joiden kohteeksi joutumiseen on varauduttava julkisilla paikoilla.¹³⁵

Salakatselusta rankaiseminen ei edellytä sitä, että tarkkailu ja kuvaaminen tapahtuvat salaisesti. Lehtikuvaajan toimintaa ei oikeuta se, että hän täysin avoimesti kuvaa kauko-objektiivilla julkisuuden henkilön asunnon ikkunasta sisään taikka julkisuuden henkilöä veneessään tai huvilansa puutarhassa. Rangaistavuuden kannalta ei ole merkitystä siltäkään, onko tallenteen informaatio ollut havaittavissa myös paljain silmin.¹³⁶

¹³³ HE 184/1999 vp. s. 28

¹³⁴ Dan Frände, Jussi Matikkala, Jussi Tapani: Keskeiset rikokset, 2014, s. 380

¹³⁵ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 652

¹³⁶ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 652

Julkisuuden henkilö ei toisin sanoen ole lainsuojaton, eikä tällaisen henkilön asema oikeuta lehtikuvaajaa toimimaan vastuuttomasti. Salakatselurikoksen tunnusmerkistö suojaa julkisuuden henkilöä kotirauhan piirissä siinä määrin kuin tavallista kansalaistakin. Yhdessä Helsingin hovioikeudessa käsitellyssä tapauksessa lehtikuvaaja oli kuvannut pääministerin virka-asuntoa, piha-aluetta ja siellä esiintyviä ihmisiä. Tuomioistuimien katsoi tilan olevan kotirauhan suojaama paikka yksityisvieraille suunnatun tilaisuuden viihteellisyydestä johtuen.¹³⁷

Ruotsissa lakia on uudistettu hiljattain, ja valiokuntamietinnön yhteydessä perustuslakivaliokunta ilmaisi huolensa lehdistövapauden rajoittamisesta. Muutos kuitenkin toteutettiin sellaisessa muodossa, jonka ei katsottu liiaksi rajoittavan lehtimiesten toimintaa, sillä pykälän muotoon lisättiin rangaistusvastuusta vapauttava *kokonaisarviointia* koskeva seikka. Suomen tavoin salakatselua koskeva pykälä ”Kränkande fotografering” ulotettiin koskemaan kuvaamista, joka kohdistuu henkilöön intiimitiloissa.¹³⁸ On vaikea arvioida, miten Ruotsissa suhtauduttaisiin Kesärannan kaltaiseen tilanteeseen, mutta mikäli tila ja kuvaajan toiminta luokiteltaisiin tilanteessa vastaavalla tavalla en olisi yllättynyt mikäli tuomioistuimien päättyisi samanlaiseen ratkaisuun. Toisaalta, Ruotsissa hallituksen esityksen yhteydessä mainittiin poikkeavista tilanteista joissa julkisuuden henkilön erityisen moitittava toiminta oikeuttaisi kuvaamisen myös salakatselusuojan piirin tarkoittamissa tiloissa. Mietinnön yhteydessä kansanedustajat kritisoivat tätä poikkeuselementtiä sen epätasällisyydestä. Sen pelättiin mahdollistavan epätarkoituksenmukainen kuvaaminen esimerkiksi poliittista tai uskonnollista ryhmää vastaan.¹³⁹

3.4.2 Tavanomainen merenkulku

Poikkeustapauksissa kotirauhan suojaamalla paikalla oleskelevan henkilön salaakin tapahtuva tarkkailu voinee perustua vakiintuneeseen ja hyväksyttävään tapaan, johon ihmisten on osattava varautua. Merenkulussa on tavanomaista, että muissa aluksissa

¹³⁷ Referaatti s. 35, Helsingin hovioikeus, nro 3567, 16.12.2008, R 08/2020

¹³⁸ Justitieuskottets betänkande 2012/13:JuU21 s. 18

¹³⁹ Justitieuskottets betänkande 2012/13:JuU21 s. 14-15.

olevia ihmisiä katsotaan kiikareilla. Koska ihmiset ovat varautuneet tällaiseen lyhytaikaiseen tarkkailuun, menettelyä ei ole yleensä pidettävä loukkaavana tai luvattomana.¹⁴⁰ Merenkulun edellyttämä tarkkailu tuskin loukkaa yksilön odottamaa yksityisyyden suojaa.

3.4.3 Valvontakameroiden käyttäminen

Avointa kameravalvontaa, jonka kohteeksi tarkkailtavat joutuvat vain ohimenevästi siihen varautuen ja jota ei kohdisteta erityisesti kehenkään, ei ole yleensä pidettävä lainkohdassa tarkoitettulla tavalla yksityisyyttä loukkaavana. Samoin on arvioitava tilannetta, jossa tieto kameravalvonnasta on paikalla oikeutetusti oleskelevilla, vaikka tarkkailun kohteeksi voi satunnaisesti joutua muukin kameravalvonnasta tietämätön kuin oikeudettomasti paikalle tullut. Kuitenkin esimerkiksi tietyn henkilön tai samojen henkilöiden pitkäaikainen avoin tarkkailu esimerkiksi työpaikalla voisi olla yksityisyyttä loukkaavaa ja siten rangaistavaa salakatselua.¹⁴¹ Tähän esitöissä viitattuun työnantajan tiloihin liittyen tuomioistuimissa on ollut ratkaistavana muutamia oikeustapauksia. Työnantajan tiloissa tunnusmerkistön täyttymisen kannalta ratkaisevaa on ollut tilan määritelmä työpaikan sisällä. Intiimitiloihin rinnastettavissa tiloissa salakatselun tunnusmerkistön on katsottu täyttyneen. Avoimemmissa ja yleisluontoisemmissa tiloissa työnantajan toiminta ei ole täyttänyt salakatselun tunnusmerkistöä, mutta mahdolliset muut yksityisyyttä loukkaavaan toimintaan liittyvät rikosnimikkeet ovat saattaneet tulla kysymykseen.

Tekninen katselu ja kuvaaminen kotirauhan piirin ulkopuolella ei ole rangaistavaa. Valvontakameroiden käyttö kaduilla sekä liikkeissä ja rakennuksissa, joihin yleisöllä on pääsy, ei ole rangaistavaa salaakaan tapahtuvana. Koska kameravalvonnan tavoitteena on rikollisuuden torjunta ja selvittäminen, se koetaan yksityisyyttä loukkaavasta luonteestaan huolimatta hyväksyttäväksi.¹⁴²

¹⁴⁰ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 653

¹⁴¹ HE 184/1999 vp. s. 29

¹⁴² Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 654

Kotirauhan piirissä tapahtuva kameravalvonta, joka ulottaa vaikutuksensa naapuriin on oikeuskäytännössä katsottu salakatseluksi. Vaikka kyseessä ei olisi välittömästi asianosaisen hallussa oleva kamera, toiminta täyttää tunnusmerkistön mukaisen teon vaatimuksen. Ero yksityishenkilön suorittaman valvonnan ja yleisen kameravalvonnan välillä on se, että yksityishenkilön katsotaan kohdistavan kuvaamiseen tiettyyn henkilöön, kun taas julkinen kameravalvonta on lähinnä rikollisuuden torjuntaan perustuvaa yleisvalvontaa.

Salakatselua koskevissa ratkaisuissa valvontakameran osoittaminen ja suuntaaminen kotirauhan piirin suojaamalle alueelle on katsottu tunnusmerkistön täyttymisen kannalta olennaiseksi tekijäksi. Valvontakameraa ei siten tulisi asettaa sellaiseen suuntaan joka voi loukata henkilöiden yksityisyyttä. Sen sijaan kuvaamisen, joka on tapahtunut kotirauhan piirin ulkopuolella ei ole katsottu olevan salakatselua, vaikka kuvaamiselle altistuneet henkilöt olisivat kokeneet toiminnan heidän yksityisyyttään loukkaavaksi.

Helsingin hovioikeus 15/106486, 13.02.2015, Asianumero R 14/2688

Vastaaja oli oikeudettomasti teknisellä laitteella katsellut tai kuvannut asianomistajien kotielämää. Vastaaja oli pitänyt terassillaan valvontakameraa siten, että se osoitti suoraan asianomistajien taloa ja heidän ikkunoitaan kohti. Vastaaja tuomittiin salakatselusta.

Itä-Suomen hovioikeus 14/143810, 16.10.2014, Asianumero R 14/520

Asiassa vastaaja oli asentanut kesämökkinsä pihalle kaksi riistakameraa, jotka hän oli suunnannut naapurikiinteistölle. Vastaaja oli myös trimmaillut oksia kameroiden edestä parantaakseen näkymää. Vastaaja tuomittiin salakatselusta.

Joissakin tapauksissa tunnusmerkistön täyttymiseen on riittänyt, että on ollut mahdollista valokuvata valvontalaitteella kotirauhan suojaaman paikan suuntaan. Näissä tapauksissa laitteiden osoittaminen kotirauhan piirin suojaaman tilan suuntaan ja kohdistuminen henkilöihin riitti täyttämään rikoksen tunnusmerkistön. Tuomioistuimissa on myös ollut tilanteita, missä pelkkä sumea kuva ei ole riittänyt osoittamaan tunnusmerkistön täyttymistä.

Vaasan hovioikeus, Tuomio nro 891, 12.7.2010, Diaarinro R 09/964

Vastaaja oli omistanut radioamatööritoimintaan tarkoitetun maston, jossa oli kiinnitettyä digitaalisia ja analogisia kameroita. Osa kameroista oli suunnattu asianomistajien pihalle, ja kamerat olivat liikkuneet vastaajan ohjaamana. Asiassa katsottiin selvitettyksi, että digikameroilla salakatselua ei ole voinut tapahtua, vaan kameroita on liikuteltu pelottelutarkoituksessa. Analogisella kameralla kuvaaminen katsottiin asiassa teknisesti mahdolliseksi, ja kamerat olivat ainakin olleet suunnattuina asianaomistajien takapihalle, mistä johtuen vastaaja tuomittiin salakatselusta sakkorangaistukseen. Täyttä näyttöä varsinaisen katselun tapahtumisesta ei ollut, mutta asianomistajien ja todistajien yhdenmukaiset kertomukset sekä välineiden jättämä mahdollisuus riittivät hovioikeuden näkemyksen mukaan tunnusmerkistön täyttymiseen.

Tuomioistuimissa esiintyy paikoin yllä kuvatun tilanteen tavoin mielenkiintoisia pulmatilanteita, missä tuomioistuin joutuu harkitsemaan ylittääkö toiminta rikoksen kriteerit vai ei. Useammista hovioikeuden ratkaisusta on ilmenevissä käytäntö, jonka mukaan asianäyttöä ei välttämättä edellytetä edes materiaalin syntymisestä – näytön kannalta riittävää on ollut jo pelkästään se, että vastaaja on suunnannut laitteensa oikeudettomasti tunnusmerkistössä kuvatulla tavalla kohdistuen katselun henkilöön. Näissä sana vastaan sana -tapauksissa tuomioistuin on suorittanut näyttöharkinnan henkilötodistelun ja asianosaisten kertomuksien uskottavuuden perusteella.

3.4.4 Pakkokeinot ja poliisin toiminta

Poliisilain 5 luvun 19 §:ssä tarkoitettu tekninen katselu mahdollistaa kuvaamisen myös salakatselun suojaamissa paikoissa. Poliisi saa siitä *ennalta ilmoitettuaan* suorittaa yleisellä paikalla tai yleisellä tiellä teknistä valvontaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi.

Poliisilla on tutkinnanjohtajan luvalla oikeus tekniseen katseluun eli kuvaamiseen ja tarkkailuun huumausainerikosten ja törkeiden rikosten tutkinnassa. Käytännössä

tällaiseen tarkkailuun käytetään kiikareita, kameroita ja videokameroita. Päätöksen teknisestä katselusta tekee tuomioistuin, jos katselu kohdistuu rangaistuslaitoksessa olevaan tai katselulaite on tarkoitus sijoittaa epäillyn käyttämään kulkuneuvon tai muuhun tilaan, jossa tämä oleskelee.¹⁴³

Pakkokeinolain 10 luvun Salaiset pakkokeinot ja poliisilain 5 luvun Salaiset tiedonhankintakeinot mahdollistavat salakatselusta poikkeamisen muutamassa teknisen katselun mahdollistissa erityistilanteissa. Pakkokeinolain 10 luvun 19 § mukaista teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Mikäli kuitenkin teknistä katselua halutaan suorittaa kotirauhan suojaamassa paikassa, teknisen katselun edellytyksenä on, että on syytä epäillä pakkokeinolain 10 luvun 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua rikosta. Muun teknisen katselun edellytyksenä on, että epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Kotirauhan suojaamissa paikoissa tekniseen katseluun oikeuttavilla rikoksilla tarkoitetaan tilanteita, missä henkilöä epäillään

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) huumausainerikoksesta;
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta taikka kouluttautumisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, terroristiryhmän rahoittamisesta tai matkustamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, jos teon vakavuus edellyttäisi vankeusrangaistusta;
- 4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta.

Poliisilaissa vastaavalla tavalla yksilöidyn teknisen katselun kohdistaminen kotirauhan suojaamalle alueelle on pakkokeinolain perusteella mahdollista yllä mainittujen perusteiden lisäksi tilanteissa, missä henkilöä epäillään

- 5) panttivangin ottamisen valmistelusta; tai
- 6) törkeän ryöstön valmistelusta.

Mielenkiintoista teknisen katselun määritelmässä on se, että asumiseen käytettävä tila on siinäkin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta suojattu. Laista on pääteltävissä,

¹⁴³ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 653

että kotirauhan piirin suojaama tila nauttii siten poikkeuksellisen korkeaa yksityiselämän suojaa. Laajempi poliisitoiminnan ja pakkokeinojen tarkastelu ulottuu tämän tutkielman ulkopuolelle.

3.4.5 Suostumuksen merkitys

Henkilön suostumus kuvaamiseen poistaa pääsääntöisesti sen oikeudettomuuden. Hallituksen esityksessä todetaan, että suostumus voidaan päätellä kuvattavan henkilön käyttäytymisestä, jos esimerkiksi sukujuhlissa vieraana oleva henkilö tai kokoukseen osallistuva henkilö ei reagoi siihen, että häntä kuvataan videokameralla. Näissäkin tilanteissa salaa kuvaaminen tai tilaisuuden tekninen tarkkailu ulkoa päin voi olla rangaistavaa salakatselua.¹⁴⁴

Salakatselua koskevassa kirjallisuudessa ja hallituksen esityksessä säännöksen suostumukselle alisteista rajoittavaa vaikutusta on korostettu nimenomaan kotirauhan piirissä. Vastaavasti julkisrauhan suojaamisissa paikoissa suostumus oikeuttaa yksityisiksi luokiteltavien toimien valokuvaamisen.¹⁴⁵

Rovaniemen hovioikeus, 22.11.2013, Diaarinro R 13/97

Syytetty oli ajellut asianomistajan alapään karvoituksen, ja ottanut matkapuhelimellaan kuvan asianomistajan alapäästä ja myöhemmin lähettänyt kuvan asianomistajalle multimediatekstiviestinä. Tapauksessa syytetty oli kuvannut asianomistajaa salaa tämän ollessa avuttomassa tilassa nukkumisesta ja alkoholin nauttimisesta johtuen. Asianomistaja oli tilansa vuoksi ollut kykenemätön puolustamaan itseään saatika muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan. Syytetty tuomittiin salakatselusta ja pakottamisesta seksuaaliseen tekoon.

Tapauksen esimerkissä kuvaaminen oli tapahtunut intiimeissä tiloissa toisen yksityisyyttä loukaten uhrin ollessa puolustuskyvyttömässä tilassa, ja suostumus

¹⁴⁴ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 653

¹⁴⁵ Riku Neuvonen: Viestintä- ja informaatio-oikeuden perusteet, 2013 s. 178 Säännös ulottaa rajoittavan vaikutuksensa myös julkisrauhan suojaamiin tiloihin yksityisissä tapahtumissa, missä suostumus poistaa teon oikeudettomuuden.

kuvaamiseen oli jäänyt antamatta. Vaikka henkilö ei varsinaisesti reagoi kuvaamiseen kielteisesti, tarkkailu voi silti tapahtua salaa toisen yksityisyyttä loukatun.

Helsingin hovioikeus, 15/148005, Antamispäivä 12.11.2015, Asianumero R 15/2002

Asianomistajaa oli kuvattu salaa matkapuhelimella poikaystävänsä toimesta heidän harrastaessaan seksiä. Asiassa vastaajana kuultu ex-poikaystävä oli puoli vuotta kuvaamisen jälkeen näyttänyt videomateriaalia tyttöystävälle ja tämän siskolle uhaten levittää videon sosiaaliseen mediaan jos asianomistaja ei suostu tapaamiseen. Asianomistaja vei asian poliisille, jolloin vastaaja oli poistanut videon. Asianomistajan kertomusta ja tapahtumakulkua pidettiin tuomioistuimessa uskottavana. Vastaaja tuomittiin salakatselusta. Hovioikeus ei myöntänyt jatkokäsittelylupaa.

Vaikka molemmat osapuolet oleskelivat sallitusti kotirauhan suojaamassa paikassa, kuvaaminen oli tapahtunut intiimisti salaa, eikä asianosaisen suostumusta kuvaamiseen ollut kysytty. Siten kirjallisuudessakin esitetty näkökulma, jonka mukaan yövieraiden kuvaaminen intiimisti salaa kotirauhan piirissä olisi kielletty, sai tässä vahvistuksen.¹⁴⁶ Tapauksessa myös toistuu tuomioistuinten omaksuma linja siitä, että sana vastaan sana tapauksissa tuomitsemiskynnyksen ylittymiseen saattaa riittää pelkkä asianomistajien kertomus tapahtuneesta, vaikka reaalityodisteita tai vahvempaa näyttöä ei olisi lainkaan.

Helsingin HO 31.1.2014, R 12/3198, 31.1.2014

A oli ottanut valokuvia ja videotallenteen kotonaan päihtymyksen vuoksi tiedottomassa tilassa olleesta aviopuolisostaan B:stä. Ottaen huomioon valokuvista ja videoista havaittavat päihteiset olosuhteet ei niiden ottamiseen ole voinut olla B:n suostumusta. Kirjallisuudessa on todettu, että suostumuksen tulee pääsääntöisesti käydä jollakin tavalla ilmi viimeistään siihen mennessä, kun teon toteutukseen ryhdytään.

B ei ole tiedottomuudestaan johtuen voinut antaa suostumusta syytteessä tarkoitettujen kuvien ottamiseen tai videotallenteen valmistamiseen. Kuitenkaan nimenomaisen suostumuksen puuttumiselle ei voida antaa yksin ratkaisevaa merkitystä, vaan arvioitaessa kuvaamisen oikeudettomuutta huomioon tulee ottaa kuvaamisen olosuhteet kokonaisuudessaan. Rikoslain esitöissä on nimittäin todettu, että oikeudetonta ei ole

¹⁴⁶ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset s. 654 intiimi kuvaaminen

kuvaaminen, jota sen vakiintuneisuuden vuoksi ei yleensä koeta yksityisyyttä loukkaavana ja johon ihmiset osaavat varautua.

Merkitystä tässä tapauksessa on hovioikeuden käsityksen mukaan annettava myös muille kuvaamiseen liittyville seikoille. *A on kertonut puolisonsa runsaan alkoholin käytön vuoksi kokeneensa perhe-elämänsä hyvin ongelmalliseksi ja lastensa kannalta vaaralliseksi.* Perheväkivaltatilanteissa asunnossa asuva henkilö voidaan myös poistaa kotirauhan suojaamasta paikasta eikä tällaisessa tilanteessa taikka muuta rikosta koskevassa tilanteessa myöskään suostumuksetonta kuvaamista voitaisi hovioikeuden käsityksen mukaan pitää oikeudettomana.

Ottaen huomioon edellä selostetut kuvaamiseen liittyneet olosuhteet kokonaisuudessaan hovioikeus katsoo, että A:n kuvaaminen ei ole tässä tapauksessa tapahtunut oikeudettomasti ja syyte salakatselusta hylätään.

Tässä päähtyneen asianosaisen tapauksessa Helsingin hovioikeus päätyi hieman toisenlaiseen kantaan. Vaikka päihteiden vallassa ollut asianosainen ei ollut kyennyt antamaan tilanteessa suostumustaan kuvaamiseen, menettelyn ei katsottu yllä ilmenevistä *erityisistä syistä* täyttävän salakatselun tunnusmerkistöä. Asiassa annettiin painoarvoa sille tosiseikalle, että kuvia tallentanut asianosainen tallensi perhe-elämään liittyvää häiriökäyttäytymistä sosiaaliviranomaisia varten. Tilanteen poikkeuksellinen luonne ja esitöissä manittu kuvaajan ja kuvattavan välinen suhde sai tapauksessa konkreettisen merkityksen. Ruotsissa tällaisia tilanteita varten on jo salakatselun kieltävässä pykälässä nimenomaisesti varattu mahdollisuus kuvaamiseen poikkeuksellisissa olosuhteissa.

3.4.6 Työrauhan merkitys

Rikoksen tunnusmerkistöuudistuksen yhteydessä todettiin sen tarkoitukseksi suojata muun muassa virastoissa ja toimistoissa työskentelevien rauhaa ja yksityisyyttä sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä. Yleensä virastot ja toimistot ovat tällaisia paikkoja lukuun ottamatta yleisöä varten erityisesti järjestettyjä palvelupisteitä.¹⁴⁷

¹⁴⁷ HE 184/1999 vp. s. 29

Kotirauhan suojaaman alueen ulkopuolellakin lainkohdassa tarkoitetuissa yleisöltä suljetuissa paikoissa oleskelevan avoinkin tarkkailu on rangaistavaa salakatselua, jos se tapahtuu yksityisyyttä loukaten. Rangaistavan käyttäytymisen alan rajaaminen mainituin tavoin on perusteltua salakatselussa, koska tarkkailtava ei voisi useissa tapauksissa välttää kuvatuksi tulemista ja siten yksityisyytensä loukkaamista, vaikka kuvaaja ei yrittäisikään toimia salaa.¹⁴⁸

Työrauhan piirissä tapahtuva kuvaaminen ei automaattisesti ole salakatselua. Tässä tilanteessa esitöissä on annettu painoarvoa toiminnan loukkaavuudelle yksityisyyden suojan kannalta. Voisi ajatella, että työpaikalla on tiloja, missä henkilö ei ajattele tai odota tulevansa kuvatuksi – siten esimerkiksi työhuoneen ikkunasta tapahtuva kuvaaminen voisi olla salakatselua. Merkitystä on sillä, millainen tila työpaikalla on kyseessä ja tapahtuuko kuvaaminen tällaisessa tilanteessa yksityisyyttä loukaten.

3.4.7 Kahdenvälisten keskustelujen tallentaminen

Kahdenvälisten keskustelujen videokuvaaminen salaa on yleensä sallittua niin koti- kuin julkisrauhankin piirissä, koska tällainen tallentaminen harvoin loukkaa toisen yksityisyyttä. KKO on katsonut, että kuulusteltava saa kuvata oman poliisikuulustelunsa, vaikka kuulusteleva konstaapeli olisi kieltänyt tällaisen menettelyn.¹⁴⁹

KKO 20.3.1990

C oli kutsuttu virkahuoneeseen poliisikuulusteluun. A ja B ovat kieltäneet C:tä videolaittein tallentamasta kuulustelua. C oli kuitenkin salaa tallentanut asianosaisten tämän jälkeen käymää keskustelua. C oli kuvannut ja äänittänyt vain sellaista, mistä hän luvallisesti virkahuoneessa ollessaan on A:n ja B:n tietten voinut omin aistein tehdä havaintoja. Teknisen laitteen avulla hän ei ole siten tallentanut keskustelutilanteesta mitään muita A:n ja B:n yksityisyyden kannalta merkityksellisiä seikkoja. Hän ei siten

¹⁴⁸ HE 184/1999 vp. s. 29

¹⁴⁹ Rikosoikeus, Sanomapro, Oikeuden perusteokset 2009 s. 654

menettelyllään ollut loukannut A:n ja B:n yksityisyyttä. C ei näin ollen ole syyllistynyt rikoslain 24 luvun 3 b §:ssä tarkoitettuun salakatseluun tai -kuunteluun.

Tapauksessa on olennaista se seikka, että C oli sananvapauden turvaamana tallentanut keskustelutilanteen, johon hän itse osallistuu. Yksityisyyttä ei asiassa loukattu, koska C ei julkaissut materiaaleja missään ja C oli itse osa kuvattavaa tapahtumaa. Salakatselun tunnusmerkistö koskee ainoastaan tallentamista ja katselua teknisellä laitteella - asianosaisten yksityisyys ei tällaisessa tullut loukatuksi, vaikka kuvaaminen tapahtui suljetuissa tiloissa.

4 Yksittäistapauksia ja erityistilanteita

Salakatselua ja oikeudetonta kuvaamista koskevaa oikeuslähdeaineistoa on Suomessa yllättävän vähän, vaikka mediaotsikoiden perusteella voisi ajatella modernin yhteiskunnan edellyttävän täsmällisempää sääntelyä kuvaamiseen. Muutamissa tapauksissa kuvaamisesta on kanneltu eduskunnan oikeusasiamiehelle tai oikeuskanslerille, jotka ovat ottaneet kantaa viranomaisen toimintaan toimivaltansa rajoissa. Ylimmät lainvalvontaelimet eivät toimi korkeimpien oikeusasteiden tavoin käyttäen toimeenpanovaltaa, mutta ratkaisuilla on kuitenkin tulkinnallinen merkitys oikeuslähteenä. Eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri muodostavat oikeudellisina auktoriteetteina juridisesti merkittäviä kannanottoja, joita seurataan tarkasti mediassa ja alan kirjallisuudessa. Olen koonnut tutkielman loppuosioon näitä tapauksia selvittääkseni kuvaamisen oikeustilaa ratkaisukäytännön avulla. Tapaukset on ryhmitelty siten, että ne muodostavat loogisen kokonaisuuden arvioitavan kokonaisuuden kannalta.

4.1 Kuvaaminen virastoissa ja viranomaisissa

Virastojen ja viranomaisten tilat ovat pääsääntöisesti julkisia, kun niihin on yleisöllä vapaa pääsy. Lähtökohtaisesti tällaisella alueella tapahtuva kuvaaminen ei siten täytä salakatselun tunnusmerkistöä, eikä alue muodosta estettä vapaalle kuvaamiselle. Virastoissa asioidessa ongelma kuitenkin on se, että niiden odotustiloissa vierailevista asiakkaista ja heidän asioimisen tarkoituksista voidaan tehdä päätelmiä, jotka

saattavat loukata yksityisyyden suojaa. Tähän perustuen moni viranomainen on rajoittanut kuvaamista tai kieltänyt kuvaamisen tiloissaan kokonaan, mistä on muutamissa tapauksissa kanneltu eduskunnan oikeusasiamiehelle ja oikeuskanslerille.

4.1.1 Valokuvaaminen terveyskeskuksen ajanvarauksessa ja yleisissä tiloissa

Kantelija oli halunnut ottaa kuvan terveyskeskuksen vastaanotossa ajanvarausta hoitavasta henkilöstä. Henkilö oli sanonut, että häntä ei saa kuvata, ja paikalle tullut toinen hoitaja oli todennut, että terveyskeskuksen vastaanotossa ei saa kuvata.

Apulaisoikeuskansleri totesi päätöksessään, että terveyskeskuksen yleiset vastaanottotilat ovat luonteensa mukaisesti tiloja, joihin yleisöllä on pääsy. Näin ollen rikoslain 24 luvun 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetty valokuvaamisen rajoitus ei koskisi terveyskeskuksen yleisiä vastaanottotiloja. Lisäksi asiassa ei ollut käynyt ilmi, että kantelija olisi yrittänyt kuvata terveyskeskuksessa asioivia potilaita, vaan hän oli halunnut kuvata omaa asiakaspalvelutilannettaan.

Päätöksen mukaan oikeus valokuvata terveyskeskuksen yleisissä vastaanottotiloissa ei ole perustuslain 12 §:n turvaaman sananvapauden olennaisen sisällön mukaista ydinaluetta, jonka piirissä se saisi perusoikeuksien ristiriitatilanteessa etusijan muihin perusoikeuksiin nähden. Sen sijaan yksityisyyden suojan tarve terveyden- ja sairaanhoidossa on korostuneen suuri. Mikäli paikalla olisi ollut potilaita, potilaan yksityisyyden suoja koskevat säännökset ja periaatteet olisivat edellyttäneet terveyskeskuksen henkilökunnalta toimia yksityisyyden suojaamiseksi.

Apulaisoikeuskansleri totesi, että terveyskeskuksen henkilökunnan ei olisi tullut kantelussa selostetulla tavalla kieltää kantelijaa valokuvaamasta omaa asiakaspalvelutilannettaan. Kuitenkin valokuvaamisessa terveyskeskuksen yleisissä vastaanottotiloissa tulee ottaa huomioon edellä esitetyt yksityisyyden suojan vaatimukset.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Apulaisoikeuskansleri 19.03.2014 Dnro OKV/337/1/2012

Tapauksesta ilmenee, että yksilölle taataan verrattain laajat oikeudet valokuvata myös tällaisissa tiloissa, *niin kauan kuin kuvissa ei esiinny muita henkilöitä*. Kuvan kohteille on siten asetettava oma merkityksensä. Kysymys suostumuksesta olisi tullut ottaa huomioon, mikäli kuvaamisen kohteena olisi ollut esimerkiksi asiakkaita.

4.1.2 Sairaanhoidopiiri ja kamerapuhelin

Asiassa sairaanhoidopiiri oli kieltänyt kamerakännykän käytön sairaaloissaan. Oikeusasiamiehen punnittavana oli kysymys sananvapauden rajoittamisesta julkisella paikalla. Sairaanhoidopiiri oli päättänyt kieltää kamerapuhelimen käytön asiakkaiden yksityisyyden suojan perusteella. Terveydenhuollon oikeusturvakeskus katsoi, että sairaanhoidopiirin ei olisi tullut rajoittaa potilaan sananvapautta kieltämällä kuvaaminen kokonaan vaan esimerkiksi ohjeistaa kuvaamisesta tilakohtaisin perustein.

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaan hoito on järjestettävä niin, että hänen yksityisyytään kunnioitetaan. Terveyden- ja sairaanhoidossa korostuu luottamuksellisuuden periaate. Potilaan tulee voida luottamuksellisesti hakeutua tutkimuksiin ja hoitoihin. *Jo tieto siitä, että henkilö on terveydenhuollon toimintayksikössä potilaana, on salassa pidettävä.*

Valokuvaaminen lukeutuu sananvapauden piiriin. Perustuslain 12 § turvaa sananvapauden "kenenkään ennakolta estämättä". Säännös kieltää sekä perinteisen viestien ennakkotarkastuksen että muut ennakkollista estettä merkitsevät puuttumiset sananvapauteen, kuten esimerkiksi sananvapauden käytön luvanvaraistamisen.

Perusoikeuksien ristiriitatilanteessa punnitaan toisilleen vastakkaisten perusoikeuksien merkitystä. Kun henkilö käyttää terveydenhuollon toimintayksikössä kamerapuhelinta kuvaamiseen, kysymys ei ole sananvapauden ydinalueeseen kuuluvasta oikeuden käyttämisestä. Yksityisyyden suojan tarve terveyden- ja sairaanhoidossa sen sijaan on korostuneen suuri, ja kysymys on yksityisyyden suojan ydinalueesta.

Perusoikeuksia ei tosin saa rajoittaa lakia alemmanasteisilla säännöksillä. Perusoikeutena turvatusta sananvapaudesta johtuu, että terveydenhuollon toimintayksiköissä ei voida yksityisyyden suojan turvaamiseksi kokonaan kieltää

kamerapuhelimien käyttöä. Päätös oli ristiriidassa perustuslain 12 §:n kanssa, koska sairaanhoitopiirin johtajan päätöksellä *kiellettiin kokonaan* kamerapuhelinten käyttö sairaanhoitopiirin toimintayksiköissä.¹⁵¹

Sairaanhoitopiiri oli tapauksessa rajoittanut perusoikeuksia turhan voimakkaasti kieltämällä kamerakännykän käytön kokonaan. Oikeusasiamies osoitti, kuinka sairaanhoitopiirin toiminta oli lainvastaista. Toisaalta apulaisoikeusasiamies esittää perusteluissaan näkökulman, jonka mukaan sairaalan odotustilat ovat tiloja, missä henkilöllä on oikeus tavanomaista korkeampaan yksityisyyden suojaan. Eli kuvaamisen kohdistuessa henkilöön, tällainen tilanne saattaisi apulaisoikeusasiamiehen mielestä täyttää salakatselun tunnusmerkistön. Ongelmallista tapauksessa ei niinkään ollut mahdollisen salakatselun kieltäminen tai estäminen, vaan kamerakännykän käyttämisen estäminen tyystin. Sairaanhoitopiiri päätyi myöhemmin ottamaan asiassa viisaasti vastuuta määrittämällä kuvaamiseen soveltuvat tilat ohjeineen.

4.1.3 Terveyskeskus ja digitaalikamera

Oikeusasiamiehelle oli kanneltu tilanteessa, jossa terveyskeskuksen ylilääkäri oli kieltänyt kantelijaa valokuvaamasta terveyskeskuksessa. Kyseessä oli kolme valokuvaa, joissa näkyy rokotuksia koskeva tiedote ja IT-laitteen antenni. Terveyskeskuksessa työskentelevä vartija oli keskeyttänyt kuvaamisen, koska näin oli ylilääkärin määräyksestä kielletty. Asiassa oikeusasiamies oli saanut selvityksen ylilääkäriltä, Etelä-Suomen lääninhallituksen sosiaali- ja terveisosastolta, tietosuojavaltuutetulta sekä poliisilta.¹⁵²

Tapauksessa kantelija oli valokuvannut vastaanottotilojen edustalla, lähellä potilaiden ilmottautumishuonetta ja sairauskertomusarkiston ovia. Kantelija oli valokuvannut yleisissä tiloissa vastaanottoaulassa, kunnes vartija oli kieltänyt kuvaamisen.

¹⁵¹ Apulaisoikeusasiamies 06.03.2009 Riitta-Leena Paunio Dnro 3789/4/07

¹⁵² Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt 10.3.2008 Dnro 3447/4/05

Tapauksessa tietosuojavaltuutetun käsityksen mukaan terveyskeskus voi ja sen tuleekin asettaa tiloissaan tapahtuvalle kuvaamiselle ehtoja ja valvoa näiden ehtojen noudattamista tilanteissa, joissa yksityisyyden suoja tai henkilötietojen suoja voi vaarantua. Valtuutetun mukaan terveyskeskuksien tulisi aktiivisesti tiedottaa näistä asioista. *Tapauksessa kantelija ei ollut kuvannut henkilöitä, eikä menettely siten oikeusasiamiehen mukaan täyttänyt salakatselun tunnusmerkistöä.* Oikeusasiamies piti tosin mahdollisena, että joissain olosuhteissa kyseessä saattaisi olla rikoslain 24 luvun 8 §:ssä tarkoitettu yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen tai saman luvun 9 §:ssä tarkoitettu kunnianloukkaus, mikäli kantelussa tarkoitettussa paikassa henkilöstä otettu kuva julkaistaisiin ilman tämän lupaa. Tällöin kuitenkin itse kuvaaminen voisi olla sallittua.

Oikeusasiamies otti asiassa siinä mielessä uuden kannanoton, että vaikka em. rikoslain säännöksen näkökulmasta terveyskeskuksen julkinen odotustila rinnastuu esimerkiksi liikenneaseman julkiseen odotustilaan, ei asian arvioinnissa voida hänen mielestään ohittaa sitä, minkälaista tai minkä tasoista yksityisyyttä eri paikoissa oleskelevien henkilöiden on *arvioitava odottavan*. Hän antoi asiassa painoarvoa yksilöille muodostuvaan *oikeussuojaodotukseen*.

Esimerkiksi liikenneasemalla oleskeleva henkilö ei ole odottamassa kulkua sellaisella perusteella, joka olisi erityisen arkaluontoista hänen yksityisyytensä kannalta. Oikeusasiamies katsoi myös, ettei liikenneasemalla oleskeleva henkilö odota suurta yksityisyyttä tai sitä, että häntä ei missään tapauksessa tulisi kuvatuksi jossain yhteydessä siellä oleskellessaan. Sen sijaan terveyskeskuksessa oleskeleva henkilö on asioimassa paikassa, missä häntä koskevat tiedot ovat salassapidon alaisia. Useimmat terveydentilaa koskevat asiat ovat erittäin henkilökohtaisia ja odotukset yksityisyyden suojalle hoitoon hakeuduttaessa ovat suuret. Tämän vuoksi oikeusasiamies piti mahdollisena, että *kameran kanssa terveyskeskuksen yleisötiloissa työskentelevä henkilö saa aikaan liikenneasema-esimerkkiä suuremman tunteen yksityisyyden loukkauksesta tai yksityisyyden loukkauksen vaarasta, vaikka kuvaaminen ei kohdistuisikaan kehenkään henkilöön*. Myös henkilöiden terveydentila terveyskeskuksen odotustilassa on usein erilainen kuin muualla, eli riski siitä, että henkilö ei itse pysty reagoimaan yksityisyyttään loukkaavaan kuvaamiseen, on suuri.

Toisaalta sananvapautteen kuuluu, että sen käyttäminen ei edellytä ennakkolupaa. Siten luvan edellyttäminen ja asettaminen kuvaamisen ehdoksi kantelussa tarkoitetussa paikassa ei ole lainmukaista. Oikeusasiamies kuitenkin esitti suosituksen, jonka mukaisesti kuvaajan tulisi ottaa yhteys sairaalan henkilökuntaan etukäteen varmistaakseen myös sairaalan tiloissa oleskelevien henkilöiden yksityisyyden toteutuminen. Näin molemmat perusoikeudet toteutuisivat tilanteessa samanaikaisesti.

Näissä sairaalassa kuvaamista koskevia ratkaisuihin yhdistävä tekijä on selvästi se, että viranomaiset haluavat suojella potilasasiakkaiden yksityisyyden suojaan terveyskeskusten odotustiloissa. Intressinä toimiva oikeushyvä on sinänsä eettisesti hyvin perusteltavissa, mutta käytetyt keinot sen turvaamiseen ovat useasti ylittäneet viranomaisen toimivallan.

Toinen huomioitava näkökohta asiassa on se, että terveyskeskusten odotustiloja pidetään yleisesti julkisina tiloina esimerkiksi liikenneaseman tavoin, mutta liikenneasemasta poiketen yksilön odotus yksityisyyden suojalle on sairaalan odotustiloissa korkeampi. Julkisiin odotustiloihin on yleisöllä vapaa pääsy, mutta ne poikkeavat muista julkisista tiloista niiden poikkeuksellisen luonteen vuoksi.

Kuten tietosuojavaltuutettu ja Satakunnan sairaanhoitopiiri ovat todenneet, terveyskeskusten tulisi aktiivisesti tiedottaa, valvoa ja asettaa ehtoja kuvaamiseen liittyen. Alueellinen rajaaminen ja tiedottaminen palvelisi niin kuvaajan sananvapautta kuin potilaan yksityisyyden suojaa. Ongelmallista toki on, asettuuko sairaala näin toimiessaan viranomaisena lain yläpuolelle? Täsmällistä lakia asiasta ei ole, mutta suojeltava intressi ja oikeushyvä on ilmenevistä ongelmatilanteista ja lainvalvojien ratkaisukäytännöstä selvästi tunnistettavissa.

4.1.4 Kansaneläkelaitoksen asiakaspalvelutilat

Apulaisoikeusasiamiehelle oli kanneltu tapauksessa, jossa Kela oli pyytännyt asiakasta poistamaan internetistä valokuvia, jotka asiakas oli ottanut asiakaspalvelutilanteessa Kelan tiloissa. Valokuvista oli ilmennyt tunnistettavia henkilöitä. Kysymyksessä oli valokuvaamisen sallittavuus Kelan asiakastiloissa sekä valokuvien julkaiseminen.

Asiakasta ei ollut kielletty kuvaamasta itse tilanteessa, sillä Kela oli tullut kuvaamisesta tietoiseksi vasta jälkikäteen.¹⁵³

Apulaisoikeusasiamiehen tulkinnan mukaan tässä tapauksessa ei ollut kyse laittomasta salakatselusta, koska Kelan asiakastiloissa ei ollut kuvattu nimenomaisesti tiettyä henkilöä. Ratkaisun mukaan Kela on kuitenkin asiointipisteenä sellainen paikka, että se herättää asiakkaisissa julkista paikkaa korkempia odotuksia yksityisyyden suojalle Kelassa käsiteltävien asioiden henkilökohtaisuuden vuoksi. Ulkopuolisen suorittama valokuvaaminen on omiaan nostattamaan asiakkaisissa tunteen yksityisyyden loukkaamisesta tai sen vaarantumisesta.

Tapauksessa apulaisoikeusasiamies punnitsi sananvapauden ja yksityisyyden suojan tarkoituksenmukaisuutta tilanteessa. Hän tuli periaatepunninnassa siihen tulokseen, että valokuvaaminen asiakastiloissa ei kuulu sananvapauden kannalta keskeisimmän perusoikeuden toteuttamiseen. Sen sijaan asiakkaiden yksityisyyden suoja tällaisessa tilanteissa on kyseisen perusoikeuden ydinaluetta. Kela ei kuitenkaan voi kokonaan kieltää kuvaamista tiloissaan, eikä kuvaamisen kaltaisen sananvapauden käyttämiseen edellytetä ennakkolupaa. Hän katsoi kuitenkin tapeelliseksi ohjeistaa, että kuvaamista haluava ilmoittaa Kelalle etukäteen, mikäli kuvaaja haluaa kuvata toimitiloissa. Tällöin Kela pystyy vaikuttamaan muiden asiakkaiden yksityiselämän suojan turvaamiseen.

Oikeusasiamiehen ratkaisu on osittain ristiriitainen esimerkiksi suhteessa sairaalan odotustiloja koskeviin kanteluihin, sillä ennakkoasenteiden kieltäminen on yksi tärkeä osa sananvapauden toteutumista. Vaikka oikeusasiamies muistuttaakin, ettei sananvapauden käyttäminen edellytä ennakkolupaa, etukäteistä yhteydenottoa voitaneen pitää yhtenä ennakkoasenteen kiellon esiasteena. Sairaalan odotustiloja koskevissa ratkaisuihin tällaista etukäteisen yhteydenoton oikeusohjetta ei annettu, mutta ratkaisuihin kehoitettiin tiloista vastaavia tahoja panostamaan enemmän paikan päällä sijaitsevaan ohjeistukseen kuvaamisen suhteen. Mielestäni oikeusasiamiehen kannanotto on osittain ristiriitainen sisällöltään.

¹⁵³ Apulaisoikeusasiamies 20.9.2012 Dnro 1140/4/11

4.1.5 Sosiaalitoimi ja asiakasneuvottelu

Kantelija arvosteli sosiaalitoimen menettelyä asiakasneuvottelun tallentamista koskevassa asiassa. Kantelijaa oli kielletty kuvaamasta asiakasneuvottelua.¹⁵⁴ Viranhaltijat kielsivät tilaisuuden kuvaamisen ja kantelukirjoituksen mukaan uhkasivat peruuttaa tilaisuuden, jos asiakassuunnitelmapalaveri videotallennetaan.

Asiassa oli kysymys kantelijan sananvapauden ja viranhaltijoiden sekä kyseessä olevan lapsen yksityiselämän suojan välisestä jännitteestä. Pelkkä epäily siitä, että tiedot luovutettaisiin ulkopuolisille tai olisivat muutoin ulkopuolisten käytettävissä, ei riitä valokuvauskiellon perusteeksi. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan pelkästään se, että henkilö tallentaa käymäänsä keskustelua viranomaisen kanssa, ei vielä merkitse sitä, että tällä menettelyllä loukattaisiin viranomaisessa työskentelevien yksityisyyttä. Tälläkään perusteella viranomaisella ei ole oikeutta kieltää asiakastilanteen kuvaamista, sillä tallentaminen kohdistuu seikkoihin, joista asiakas voi asiakastilanteessa tehdä havaintoja. Eri asia on, että mikäli näitä tallenteita luovutetaan eteenpäin ilman siihen oikeuttavaa lupaa, voi sosiaalihuollon asiakas syyllistyä rikokseen.

Apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussaan muun muassa seuraavaa:

Totean selvyuden vuoksi, että oikeus kuvata ja oikeus tallentaa viranomaisen ja asiakkaan välillä käytyä asiakasneuvottelua sekä tallentamisen mahdollinen julkaiseminen esimerkiksi internetissä ovat oikeudellisesti toisistaan erillisiä asioita. Videotallenteen tai muun tallenteen julkaiseminen esimerkiksi internetin keskustelupalstoilla saattaa loukata lapsen tai kuvattujen kunnan työntekijöiden ja viranhaltijoiden yksityisyyttä siten, että tallenteen julkaiseminen on rangaistavaa. En ole kuitenkaan tässä päätöksessäni ottanut kantaa tallenteen julkaisemiseen ja tallenteen julkaisijan mahdolliseen rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Viranomaisen ei voi kuitenkaan kieltää ilman lakiin perustuvaa oikeutta asiakasta tallentamasta viranomaisessa käymäänsä neuvottelua. Eri asia on, kuten edellä olen todennut, että mikäli näitä tallenteita luovutetaan eteenpäin ilman siihen oikeuttavaa lupaa, voi sosiaalihuollon asiakas syyllistyä rikokseen. Kysymys on tällöin aina jälkikäteen tehtävästä arvioinnista.

¹⁵⁴ Apulaisoikeusasiamies 17.12.2014 Dnro 2276/4/13

Olosuhteista ilmenevillä perusteilla sosiaalitoimen viranomaisilla on ollut perusteltu odotus siitä, että kuvaamista harjoittava asiakas mahdollisesti lataa kuvattua materiaalia lainvastaisesti internetiin. Huolimatta tästä odotuksesta, viranomaisella ei ole toimivaltaa kieltää asiakasta kuvaamasta ja tallentamasta tapahtumaa. Oikeudettomaan julkaisutoimintaan puuttuminen tapahtuu siten vasta takautuvasti rikosoikeudellisen jälkikäteisarvioinnin avulla.

4.1.6 Korkeimman oikeuden odotustilat

Asiassa oli kysymys siitä, onko korkeimman oikeuden ratkaisukokoonpanon puheenjohtajalla ollut toimivaltaa ja laillista perustetta antaa oikeussalin ulkopuolelle ulottuvaa kuvaamiskieltoa. Oikeustoimittajat ry pyysi oikeusasiamiestä tutkimaan kuvaamiskieltoa koskevan asian.¹⁵⁵

Korkeimman oikeuden istunnon puheenjohtaja perusteli päätöksensä seuraavasti:

Kielto perustuu lain oikeudenkäynnin julkisuudesta 21 §:ään. Säännöksestä ilmenee, että valokuvaamiseen ym. tallentamiseen ei voida myöntää lupaa, jos esimerkiksi siitä aiheutuu merkittävää haittaa asianosaisen tai muun kuultavan yksityisyyden suojalle tai hänen turvallisuudelleen. Laki koskee paitsi istuntoa myös sitä edeltävää tilannetta. Huonetiloja lainkohdassa ei ole eritelty. Käsillä olevassa tapauksessa velvoite yksityisyyden suojaamiseen menettäisi merkityksensä, jos kuvaaminen sallittaisiin tiloissa, joissa asianosaiset valmistautuvat oikeudenkäyntiin.

Istunnossa päätettiin oikeudenkäynnin julkisuudesta siten, että käsittely on julkinen asianomistajan kuulemista lukuun ottamatta. Tapauksessa sekä asianomistaja, rikosasian vastaaja sekä virallinen syyttäjät olivat salaisen käsittelyn kannalla, mutta edellytyksiä tälle ei katsottu olevan. Ainoastaan asianomistajaa kuultiin suljetuin ovin. Päätöksen yhteydessä A toisti kuvauskieltoa koskevan määräyksen.

Tapauksessa A päätti siis asettaa kuvauskiellon, vaikka käsittely oli vain osittain salainen asianomistajan kuulemisen säilyessä luottamuksellisena. Käsitykseni mukaan

¹⁵⁵ Oikeusasiamies 21.12.2011 Dnro 3149/4/10

muilta osin istuntokäsittely ja sitä edellyttävät tapahtumat tulisi rinnastua tavanomaiseen oikeudenkäyntiin julkisuusvaikutuksineen. Oikeusasiamies otti asiassa samanlaisen kannan.

Suomessa oikeudenkäynnin tallentaminen edellyttää puheenjohtajan lupaa (laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 21 §). Tapauksessa oikeusneuvos A katsoi, että odotustilat ovat tuomioistuimen aputiloja, joihin puheenjohtajan järjestyksenpitoa koskevan toimivallan on katsottava ulottuvan.

Korkeimman oikeuden käsityksen mukaan korkein oikeus ei ole esimerkiksi käräjäoikeuteen verrattavissa oleva oikeustalo, johon yleisöllä tulisi olla päivittäin avoin pääsy. Heidän käsityksen mukaan kuvauskielto koski niin sanotun julkisrauhan piiriin kuuluvaa yleisöltä suljettua tilaa. Julkista käsittelyä ei KKO:n mielestä tulisi tilaisuutena hyödyntää uutisoinnissa asianosaisten yksityisyyden suojaa heikentäen. Kuvaamisen rajoittaminen oikeussalissa menettää merkityksensä yksityisyyden suojan kannalta, jollei asianosainen voi välttyä kuvaamiselta oikeussaliin saapuessaan tai sieltä poistuessaan taikka asian käsittelyä odottaessaan.

Ennen kaikkea kysymys oli lain laajentavasta tulkinnasta, josta Oikeustoimittajat ry ja Korkein oikeus esittivät vastakkaiset näkemykset. Oikeustoimittajat ry:n mielestä KKO rajoitti tulkinnallaan perusteettomasti sananvapautta. KKO:n mielestä sananvapaus, etenkin kuvaaminen, on väistytävä oikeus silloin, kun oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja asianosaisten tärkeät oikeudet ovat toisessa vaakakupissa. Oikeutta käydään julkisesti mutta ei julkisuutta varten.

Oikeustoimittajat ry:n vastineen mukaan on tehtävä selkeä ero valokuvan ottamisen ja sen julkaisemisen välillä. Vastaja otettiin kuvia korkeimman oikeuden ulkopuolella, mutta kuvia julkaistessaan tiedotusvälineet käsitelivät vastaajan kasvot tunnistamattomaksi. Edes tuomion julkistamisen jälkeen yksikään tiedotusväline ei julkaissut minkäänlaisia vastaajan tunnistamiseen johtavia tietoja, esimerkiksi vastaajan nimeä.

Lain sanamuodon ja esitöiden valossa oikeusasiamies piti selvänä, että 2 momentin ilmaisulla ”ennen asian käsittelyn alkua” ei ole tarkoitettu ajallisesti muuta kuin välittömästi suullisen käsittelyn alkamista edeltävää hetkeä. Käsityksen mukaan

ilmaisun paikallisella ulottuvuudella on vastaavasti tarkoitettu vain tuomioistuimen istuntosalia tai muuta oikeudenkäynnin käsittelypaikkaa. Tapauksessa oli kysymys säännöksen laajentavasta tulkinnasta, ei niin sanotusta oikeusaukosta. Laajentavassa tulkinnassa jouduttaisiin joka tapauksessa rajanveto-ongelmiin siinä, kuinka pitkälle valokuvauskieltoa voitaisiin perusoikeusargumenteilla viedä. Julkisilla paikoilla valokuvaamista ei ole pidetty järjestyslaissa kiellettynä yleistä järjestystä häiritsevänä tai turvallisuutta vaarantavana toimintana, jos rikoslain 24 luvun 6 §:n salakatselun tunnusmerkistö ei täyty.

Arvioitaessa sitä, minkälaista yksityisyyden suojaa korkeimpaan oikeuteen henkilökohtaisesti saapumaan velvoitetut asiaan osalliset ovat voineet perustellusti odottaa, tuli oikeusasiamiehen mukaan ottaa huomioon ensinnäkin se yleisesti tunnettu tosiasia, että tiedotusvälineet julkaisevat säännönmukaisesti käräjäoikeuksien odotustiloissa otettua aineistoa. Tiedotusvälineet muokkaavat julkaistavaa kuvamateriaalia usein teknisesti siten, että asianosaisten kasvot jäävät tunnistamattomaksi.

Tapauksessa korkeimman oikeuden asiassa toimivaltainen puheenjohtaja halusi siis rajoittaa lehdistön sananvapautta valokuvauskiellolla, koska katsoi lehdistön vaarantavan asianosaisten yksityisyyden suojaa. KKO ei luottanut asiassa lehdistön tapaan tehdä journalismia, vaan se pyrki rajoittamaan oikeudenkäynnin julkisuutta laajentamalla lain tulkintaa.

Oikeusasiamiehen käsityksen mukaan Suomessa voimassa olevan lain valossa valokuvaamiskiellon mahdollisuus tuomioistuimessa on selvästi rajattu istuntosaliin eli ajallisesti ja paikallisesti itse oikeudenkäyntitilaisuuteen. Asiassa ei ollut kyse lain aukosta tai muutenkaan sellaisesta tilanteesta, jossa kuvaamiskielto olisi mahdollista ulottaa perus- ja ihmisoikeusnormien suoralla soveltamisella istuntosalin ulkopuolelle. Oikeusasiamies ei nähnyt asiassa tulleen ilmi muutakaan perustetta, jolla kuvaaminen olisi voitu kieltää tuomioistuimen *odotustiloissa*.

Tapauksesta heijastuu luottamuksen puute lehdistön toimintaan, sillä KKO ei asiassa luottanut oikeustoimittajien ammatilliseen harkintakykyyn. KKO on asiassa pyrkinyt rajoittamaan sananvapautta laajentavan tulkinnan avulla perustuen sinänsä eettiseen

oikeushyvään. Aikaisempien viranomaisten tavoin KKO on asiassa ylittänyt toimivaltansa pyrkien kohtuuttomasti rajoittamaan kuvaamista ennakkovalvonnan avulla. Oikeusasiamies ei nähnyt asiassa perusteita miksi KKO:n odotustilat tulisi suojata yleisöltä suljettuna tilana tapauksessa, jossa lähes täysin julkiseen istuntoon on yleisöllä vapaa pääsy.

4.1.7 Tapaamispaikka ja lapsen vanhempi

Kantelija olisi halunnut ottaa pojastaan valokuvan lapsen tapaamispaikassa, mutta häneltä kiellettiin kuvaaminen. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan kaupunki ei ole voinut vain omaan päätökseensä perustuvilla säännöillä ja käytänteillä rajoittaa lapsesta erossa asuvan vanhemman perheyhteyttä lapseensa. Menettely on perus- ja ihmisoikeutena turvatus perhe-elämän suojan vastainen. Lisäksi kieltö estää vanhemman perusoikeutena turvatus sananvapauden piiriin kuuluvan oikeuden kuvata omaa lastaan. Kuvien mahdollinen julkaiseminen esimerkiksi internetissä ovat oikeudellisesti toisistaan erillisiä.¹⁵⁶

Asiassa toistuu jälleen muista tapauksista tuttu ilmiö, jossa viranomaisen rajoittaa yksilön oikeutta kuvaamiseen perustaen kieltonsa siihen, että asianosainen saattaa julkaista materiaalia oikeudetta jossain julkaisukanavassa. On täysin mahdollista, että sosiaali- ja terveystoimella on ollut aiheellinen epäily asianosaisen toimivan näin, mutta oikeudetonta julkaisutoimintaa valvotaan jälkikäteisesti.

4.2 Diplomaatit ja suurlähetystö

Diplomaatin asema perustuu diplomaattisia suhteita koskevaan Wienin yleissopimukseen, jota Suomi ratifioineena valtiona noudattaa.¹⁵⁷ Lähetystön edustajan poikkeuksellinen rikosoikeudellinen asema aiheuttaa rajoituksia myös heihin kohdistuvaan kuvaamiseen, kuten myöhempänä ilmenee.

¹⁵⁶ Apulaisoikeusasiamies 17.12.2012 Dnro 2678/4/10

¹⁵⁷ Diplomaattisia suhteita koskeva Wienin yleissopimus 4/1970

4.2.1 Suurlähetystön aita

Poliisi oli käskenyt kantelijaa lopettamaan valokuvauksen Yhdysvaltain suurlähetystön edustalla lähetystön aidan ulkopuolella ja poistamaan otetut kuvat kamerasta. Kantelija kertoi poistaneensa kamerasta kaksi kuvaa, joissa näkyi suurlähetystön aita ulkoapäin.¹⁵⁸

Oikeusasiamies ei havainnut asiassa moitteen sijaa. Keskustan poliisipiiri totesi lausunnossaan, että sisäasiainministeriön tapahtuma-aikaan voimassa ollut ohje "Diplomaattien erioikeudet ja vapaudet" (SM-2004-03219/Tu-41) velvoitti poliisin sopivin tavoin estämään diplomaattisen edustajan henkilöön, vapauteen ja arvoon kohdistuvat loukkaukset. Lausunnon mukaan poliisipartiolla on lähetystön pyynnön johdosta ollut velvollisuus puuttua lähetystöön kohdistuvaan häiriöön, ja tilanne on hoidettu vähimmän haitan periaatetta noudattaen. Sisäasiainministeriön poliisiosaston lausunto oli yhtenevä Helsingin poliisilaitoksen lausunnon kanssa.

Valokuvaaminen käsillä olevassa tapauksessa ei ole ollut rikoslain salakatselusäännöksessä tarkoitettua, sillä kuvaaminen ei käytettävissä olevan aineiston perusteella ole kohdistunut henkilöön. Koska kyse on kuitenkin ollut diplomaattista suojaa nauttivasta kohteesta, on poliisin tullut ottaa valokuvaamisen sallittavuutta arvioidessaan huomioon myös diplomaattiseen suojaan ja erivapauksiin liittyvät erityiskysymykset.

Tässä suurlähetystön aita koskevassa tapauksessa on mielenkiintoista se seikka, että kuvaaminen on katsottu *häiritseväksi toiminnaksi*. Kuvaamista ei ole siten rajoitettu tai kielletty salakatselusuojan perusteella, vaan tapauksissa on käytetty toisenlaista oikeusohjetta kuvaamista rajoittavan valvontavallan oikeuttamiseen. Näitä tapauksia punnitessa tulisikin ottaa huomioon, mitä toimintaa kuvaaminen tosiasiallisesti on? Onko valokuvaamiseen käytetyn tallentavan välineen käyttäminen automaattisesti häiritsevää toimintaa, kun sillä osoitetaan diplomaattisuoja nauttivaa rakennusta? Tavanomaiseen kansalaiseen kohdistuvaa kuvaamista ei pidetä häiritsevänä sen tapahtuessa julkisella paikalla (ellei kysymyksessä ole rikoslaissa tarkoitettu

¹⁵⁸ Apulaisoikeusasiamies 29.3.2011 Dnro 3674/4/09

vainoaminen), tai kuvaamisen kohdistuessa rakennukseen. Siksi onkin mielenkiintoista, että diplomaattisuoja nauttivan alueen tai rakennuksen kuvaaminen rinnastetaan häirinnäksi, vaikka kuvaaminen ei kohdistuisi henkilöön.

4.2.2 Diplomaattiajoneuvo

Tapauksessa diplomaattiajoneuvoa oli valokuvattu julkisella paikalla. Kuljettaja jalkautui autosta ja kielsi kuvaamisen. Kuvaamisen jatkuttua paikalle saapui poliisi, joka kielsi kuvaamisen siten että autossa istuva henkilö on tunnistettavissa. Asiaa perusteltiin sillä, että ajoneuvo nauttii *rajoitettua yksityisyyden suojaa*. Diplomaattisia suhteita koskevan Wienin yleissopimuksen 1 artiklan mukaan edustuston tiloilla tarkoitetaan omistusoikeudesta riippumatta rakennuksia tai niiden osia sekä niihin liittyvää maa-aluetta, joita käytetään edustuston tarkoituksiin, mukaan luettuna edustuston päällikön asunto.¹⁵⁹

Sisäasiainministeriön diplomaattien erioikeuksia ja vapauksia koskevan ohjeen mukaan edustuston tiloihin rinnastetaan myös edustuston tai diplomaattista koskemattomuutta nauttivan henkilön ajoneuvo. Sisäasiainministeriön poliisiosasto tosin katsoi lausunnossaan, että autoa ei ole määritelty kotirauhan suojaa nauttivaksi paikaksi eikä myöskään rikoslain 24 luvun 3 §:ssä mainituksi tilaksi.

Myös edustuston tilat ovat loukkaamattomat. Edustuston tiloihin rinnastetaan myös edustuston ja diplomaattista koskemattomuutta nauttivan henkilön ajoneuvo, jonka sisätiloja ei saa liikenteessä tarkastaa. Sisäasiainministeriön näkemyksen mukaan kuvaaminen käsillä olevassa tapauksessa on voitu kokea edustuston tiloja ja auton kuljettajaa koskevana loukkauksena. Sisäasiainministeriö viittasi lausunnossaan myös poliisilain (493/1995) 20 §:ään, jonka 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen.

¹⁵⁹ Apulaisoikeusasiamies 10.2.2009 Dnro 2065/4/07

Asiassa annettujen kannottojen mukaan on huomattava, että kuvaaminen oli tapahtunut tuntemattoman henkilön toimesta, se oli alkanut ennalta-arvaamattomasti ja sitä oli tehty myös aivan auton vierestä, jolloin se oli kohdistunut muun muassa auton kuljettajaan ja auton sisätiloissa mahdollisesti olleisiin yksittäisiin esineisiin. Poliisilaitoksen näkemyksen mukaan mahdollista, että tapauksen kaltaisissa olosuhteissa saattaisivat tulla sovellettavaksi ainakin Wienin diplomaattisia suhteita koskevan yleissopimuksen 22 artiklan 2 kohdan muut perusteet (*tunkeutuminen / vahingonteko / häirintä*).

Poliisilla ei ole toimivaltuutta tarkastaa diplomaattista suojaa nauttivan henkilön ajoneuvoa liikenteessä. Lausunnon mukaan tästä seuraa se, ettei myöskään yksittäinen henkilö voi ryhtyä lähikuvaamisen kautta ajoneuvon sisätilojen tarkastamiseen. Ajoneuvon sisätiloissa voi olla diplomaattista suojaa nauttivan henkilön henkilökohtaisia tavaroita, asiakirjoja tai muita vastaavia esineitä, joiden yksilöivä tunnistaminen loukkaa diplomaattisen edustajan arvoa ja kunniaa. Tässä tapauksessa kuvaaminen on tapahtunut sellaiselta lähietäisyydeltä, että mainittu loukkausmahdollisuus on ollut erittäin ilmeinen ja haluttaessa toteutettavissa. Lisäksi itse suojaa nauttiva henkilö oli tapahtumapaikan läheisyydessä ja tulossa ajoneuvollensa minä hetkenä tahansa. Poliisi katsoi tapauksessa läheltä valokuvaamisen *häirinnäksi*.

Oikeusasiamiehen kannanoton mukaan valokuvaaminen käsillä olevassa tapauksessa ei ole ollut rikoslain salakatselusäännöksessä tarkoitettua. Oikeusasiamies yhtyi sisäasiainministeriön näkemykseen myös siinä, että ajoneuvon kuvaaminen käsillä olevan asian olosuhteissa on ollut lähtökohtaisesti sallittua sananvapauden ja yksityisyyden suojan kannalta. Tosin diplomaattiajoneuvon sisälle suuntautuva ilman ajoneuvon haltijan lupaa tapahtuva valokuvaaminen on mahdollista tulkita edustuston *rauhan häiritsemiseksi*. Tässä tapauksessa yksityisyyden suojan toteutumisessa on otettava huomioon se, että kyse on ollut *kansainvälistä suojelua* nauttivasta kohteesta.

Tässä asiassa ei ole ollut kyse täydestä kuvaamiskiellosta, vaan ainoastaan lähietäisyydeltä tapahtuvan kuvaamisen kieltämisestä. Kielto tulee joka tapauksessa nähdä perustuslain 12 §:ssä turvatun sananvapauden käytön rajoituksena. Oikeusasiamiehen aineiston valossa poliisipartio on toiminut asiassa poliisilain 2 §:n edellyttämällä asiallisesti, sovinnollisuutta edistäen ja oikeasuhtaisesti.

Tapauksesta voidaan vetää se johtopäätös, että diplomaattisuoja asettaa valokuvaamiselle harkinnavaraisen rajoituksen. Vaikkakaan tapauksessa ei ollut kysymys täydellisestä valokuvauskiellosta, valokuvaajan ei olisi tullut tapauksessa valokuvata diplomaattisuoja nauttivaa henkilöä auton sisätiloissa tavaroineen. Poliisi katsoi tapauksessa kuvaamisen tapahtuvan *häiritsemistarkoituksessa* lähietäisyydeltä. Tapauksen perusteella voidaan pohtia, onko kuvaamisen sananvapautta tarkoituksenmukaista rajoittaa diplomaattisuojan perusteella? Ainakin diplomaattisuoja avaa nyt yhden rajoittavan tekijän kuvaamiseen julkisilla paikoilla.

Poliisi on tulkinnut molemmissa tilanteissa kuvaamisen *häirinnäksi*. Mielenkiintoista onkin, olisiko vastaavaa häirintää mahdollista estää tai kriminalisoida sen kohdistuessa tavanomaiseen henkilöön kotirauhan piirin ulkopuolella? Ainakaan nykyisen lainsäädännön puitteissa tämä ei ole mahdollista, ellei kyse ole salakatselun tunnusmerkistössä tarkoitettu yksityinen tila. On totta, että diplomaatti nauttii erivapauksia yhteiskunnassa, mutta poliisin harjoittama laintulkinta on joka tapauksessa mielenkiintoinen. Olisi kiinnostavaa nähdä tavalliseen kansalaiseen kohdistuva vastaava tapaus tuomioistuimessa, jossa kuvaaminen katsottaisiin *vainoamiseksi*. Kyseinen rikoslain pykälähän on verrattain uusi, ja ainakin Päivi Korpisaari on lehdistökeskustelussa viitannut siihen näkökulmaan, että tiettyyn henkilöön kohdistuva toistuva kuvaaminen saattaisi täyttää vainoamisen tunnusmerkistön.¹⁶⁰ Ruotsissahan salakatselun kaltainen toiminta on katsottavissa myös vainoamiseksi – vainoamisen tunnusmerkistöä päivitettiin nimenomaisesti sisältämään tekemuotona myös salakatselun kaltaisen toiminnan.¹⁶¹

4.3 Poliisin toiminta

Poliisi on lakia valvovana viranomaisena muutamaankin otteeseen puuttunut kuvaamiseen julkisella paikalla. Poliisi on viranomistamme ainoa, joka voi käyttää myös fyysistä voimaa toimenpiteidensä turvaamiseksi. Poliisin valtuudet tuovat mukanaan myös yhteiskunnallista vastuuta, joka heidän tulee ottaa huomioon toiminnassaan.

¹⁶⁰ MTV Verkkouutiset, 05.07.2014, Saako rannalla kuvata vähäpukeista - katso kesäkuvaamisen säännöt

¹⁶¹ Justitiekommittén betänkande 2012/13: JuU21 s. 18

Poliisihallitus harjoittaa sisäistä valvontaa poliisin toimintaa kohtaan poliisitoiminnan kohdatessa arvostelua ylimmille lainvalvontaviranomaisille saakka.

4.3.1 Katukuvaaminen ja poliisin toiminta

Tapauksessa poliisi oli kieltänyt henkilöä kuvaamasta julkisella paikalla SUB TV-kanavan "Lainvalvojat" ohjelmassa.¹⁶² Poliisimiesten selvityksen mukaan tämä henkilö kuvasi tilannetta niin läheltä, että virkatehtävän kohteena olevan henkilön olisi varmuudella tunnistanut. Kuvaamiseen puututtiin henkilön yksityisyyden suojaamiseksi. Myös toinen paikalla ollut henkilö kuvasi tapahtumaa, ei kuitenkaan kuvaajan selän takana, mutta niin lähellä, että virkatehtävän kohteena olevan henkilön olisi voinut kuvamateriaalista varmuudella tunnistaa. Koska kuvausta suorittaneet henkilöt kertoivat tullessa ulos ravintolasta lähteäkseen kotiin, heitä kehoitettiin jatkamaan matkaansa, mistä he kieltäytyivät. Koska nämä kaksi henkilöä haittasivat toiminnallaan poliisin virkatehtävän suorittamista, heitä käskettiin poistumaan paikalta. Selvityksen mukaan kysymys oli varsinaisen virkatehtävän kohteena olevan henkilön yksityisyyden suojan turvaamisesta.

Poliisihallitus katsoi asiassa, että vaikka sinänsä poliisilla on mahdollisuus estää yleisellä paikalla ulkopuolisten läsnäolon puhuttamistilanteen välittömässä läheisyydessä toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden suojaamiseksi, ei tämä pelkästään oikeuta valokuvauksen kieltöön.

Oikeusasiamiehen tulkinnan mukaan perustuslaissa taatun sananvapauden piiriin kuuluu myös valokuvaaminen. Internetissä nähtävissä olleen ohjelman ja saadun selvityksen perusteella tapahtumapaikkana on ollut katuun rajoittuva jalkakäytävä. Oikeusasiamiehen käsityksen mukaan kysymyksessä ei ole ollut rikoslaissa tarkoitettu julkisrauhan suojaama paikka. Kuvaamisen kieltämiselle paikalla ei ole ollut lainmukaisia perusteita. Asiassa oli kysymys myös henkilöiden poistamisesta paikalta. Oikeusasiamies ei katsonut poliisimiesten toimineen kummassakaan asiassa lain mukaisesti.

¹⁶² Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja 28.5.2013 Dnro 1806/4/12

Kuten tapauksesta ilmenee, poliisilla ei ole rajoittamattomia valtuuksia kieltää ihmisiä kuvaamasta kadulla. Yksityisyyden suoja on sinänsä suojeltava oikeushyvä, mutta sen valvonta tapahtuu jälkikäteisesti kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistöjen perusteella. Lainvalvojien ratkaisukäytännössä ilmenevien viranomaisten tavoin myös poliisi on sortunut tässä ennakkovalvontaan, joka on perusteeton tapa rajoittaa kuvaajan sananvapautta. Tapaus on hyvä esimerkki siitä, kuinka poliisi suorittaa myös sisäistä valvontaa omaa toimintaansa kohtaan. Sekä poliisimiesten esimiehenä toimineen ylikomisarion sekä Poliisihallituksen kriittiset kannanotot tulkitsivat asiaa oikeusasiamiehen kannanoton suhteen yhdenmukaisesti.

4.3.2 Poliisi onnettomuuspaikalla

Tapauksessa poliisi oli rajoittanut valokuvaamista onnettomuuspaikalla. Onnettomuudessa puolustusvoimien miehistönkuljetusvaunu suistui yleiseltä tieltä, ja siinä menehtyi yksi kantahenkilökuntaan kuulunut sotilas. Toimittaja meni kuvaamaan paikalle lehden toimeksiannosta. Rikosylikonstaapeli pyysi lehden avustajaa näyttämään, mitä kuvia tämä oli ottanut onnettomuudesta ja vaati tätä poistamaan lehden avustajan onnettomuuspaikalla ottaman ainoan kuvan. Rikosylikonstaapeli katsoi menetelleensä virheellisesti käskiessään lehden avustajan selaamaan digikamerassaan olevia kuvia ja poistamaan avustajan ottaman kuvan. Tapahtumahetkellä rikosylikonstaapeli kertoo pitäneensä toimenpidettään tarkoituksenmukaisena ottaen huomioon tilanteen kokonaisarvio, uhrin yksityisyyden suoja sekä se, että uhrin omaisiin ei oltu saatu yhteyttä tuossa vaiheessa.¹⁶³

Oikeusasiamiehen mukaan rikosylikonstaapelilla ei ole tilanteessa ollut toimivaltaa määrätä lehden avustajaa näyttämään, mitä kameran muistikortille oli tallentunut eikä myöskään toimivaltaa määrätä häntä poistamaan kaatuneesta miehistönkuljetusvaunusta otettua kuvaa kameran muistista. Rikosylikonstaapeli on siten menetellyt lainvastaisesti antamalla edellä kuvatut toimivaltaansa kuulumattomat määräykset.

Asiassa poliisilain soveltuvat pykälät tai rikoslain salakatselupykälä eivät oikeuta poliisia rajoittamaan toimittajan sananvapautta. Tapauksessa poliisi oli päätenyt myös

¹⁶³ Apulaisoikeusasiamies 29.9.2005 Asia 442/4/04

poistattamaan valokuvia ja siten ylittänyt toimivaltansa loukkaamalla kuvaajan omaisuuden suoja. Valtuutta kuvien poistamiseen ei voi perustella lain keinoin, ellei kyseessä ole esimerkiksi pakkokeinolain 7 luvun mukainen takavarikointi.

Tästäkin tapauksesta paistaa viime kädessä virkamiehen tietotaidon puute kuvaamiseen liittyvää lainsäädäntöä koskien. Valtaosa oikeusasiamiehelle päätyneistä tapauksista, joissa virkamies on puuttunut yksilön sananvapauteen, lieneekin seurausta virkamiehen virheellisestä käsityksestä lain tilasta.

4.3.3 Moottoripyöräkerho ja tekninen valvonta

Tapauksessa poliisi oli erityisesti varautunut Super Rally -moottoripyörätapahtumaan. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun perusteella poliisin uhka-arviot tästä tilaisuudesta olivat perusteltuja ja turvallisuustarkastuksen tekeminen oli lainmukaista. Samoin oli ollut mahdollista suorittaa teknistä valvontaa eli yleisvalvontaa valvontakameralla. Kantelija oli kuitenkin arvostellut toistuvaa kuvaamista, joka kohdistui tiettyihin henkilöihin. Rikoskomisarion mukaan kantelussa arvosteltu kuvaaminen oli poliisilain 29 §:n (vanha laki) mukaista teknistä valvontaa, jota suoritettiin turvallisuustarkastukseen ajettaessa ja sen aikana. Tapahtumahetkellä voimassaolleen vanhan poliisilain esitöiden mukaan tekninen valvonta kohdistuu kuitenkin *tiettyyn paikkaan, ei henkilöön*. Kuvan tallentamisen tuli lain mukaan olla automaattista, eikä se voi kohdistua suunnitelmallisesti tiettyyn henkilöön. Kantelussa arvosteltua suunnitelmallisesti toteutettua tiettyjen henkilöiden valokuvaamista ei siten voitu oikeudellisesti kestäväällä tavalla perustella poliisilain teknistä valvontaa koskevilla säännöksillä. Oikeusasiamiehen mukaan asiassa ei ollut muutoinkaan esitetty oikeudellisesti hyväksyttävää perustetta tälle menettelylle.¹⁶⁴

Poliisi oli perustellut harjoittaneensa yleisluontoista paikkaan kohdistuvaa teknistä valvontaa, vaikka se oli tosiasiallisesti kohdistunut nimenomaisesti tiettyyn henkilöön, vastoin teknisen valvonnan tarkoitusta. Tapauksesta ilmenee, kuinka tiukat edellytykset poliisillakin on henkilön seuraamiseen katseluvälineellä. Tapauksesta lisäksi ilmenee, kuinka laki on toki aiemmin ollut epäselvä. Ratkaisu nimittäin annettiin vanhan lain

¹⁶⁴ Apulaisoikeusasiamies 12.5.2011 Dnro 1979/4/09

aikana, ja uudistuksessa teknisen valvonnan ja teknisen katselun määritelmää on sittemmin täsmennetty. Tapauksesta kuitenkin voidaan tehdä se johtopäätös, että tietyn henkilön seuraaminen poliisin toimesta teknisellä laitteella on verrattain vakavaa yksityisyyden suojaan puuttumista, vaikka se tapahtuisi potentiaalisesti rikollisjengiin liittyvän yleisötapahtuman yhteydessä. Poliisi valokuvasi tapahtumaan osallistuvia henkilöitä keräten tietoa ilman laillista perustetta.

4.4 Yksittäisiä tilanteita

Muutamissa lainvalvontaelimien ratkaisuisissa ja hovioikeuksien päätöksissä esiintyi poikkeavia tilanteita, joiden perustella voidaan esittää käsitys tilan merkityksestä osana salakatselun tunnusmerkistön arviointia ja kuvaamisen oikeudettomuutta. Nämä tapaukset on listattu yksittäisinä esimerkkeinä omana tapausryhmänä.

4.4.1 Turvakodissa kuvaaminen

Syytettyä oli kielletty kuvaamasta turvakodissa. Syytetty oli asiassa tietoinen, että turvakodissa kuvaaminen on kielletty, ja oli toistanut menettelynsä kiellosta tietoisena. Henkilöt olivat videokuvasta tunnistettavissa. Asianosaiset olivat kieltäneet kuvaamisen. Hovioikeus katsoi menettelyn tahalliseksi ja salakatselun tunnusmerkistön täyttyneen.

Turvakoti on yleisöltä suljettu rakennus, jossa kuvaaminen edellyttää henkilöiden suostumusta. Vastaaja oli tunkeutunut turvakotiin asianosaisten vastustettua, ja jatkanut kuvaamista kielloista huolimatta.¹⁶⁵ Turvakoti on rakennuksen tarkoituksesta johtuen suljettu tila, jonne yleisöllä ei ole vapaata pääsyä. Rakennus nauttii siten rikoslain 24 luvun 3 §:n 1) kohdassa tarkoitettua julkisrauhaa, jota salakatselurikoksen 6 §:n kohdassa 2) suojataan.

Salakatselun suojaamaa julkisrauhaa koskevaa oikeuskäytäntöä on yllättävän vähän. Tapaus on sinänsä yhdenmukainen kotirauhan piiriä koskevan oikeuskäytännön kanssa.

¹⁶⁵ Vaasan hovioikeus, Antamispäivä 28.09.2015, Asianumero R 14/1222

Tilan tosiasiallinen käyttötarkoitus ratkaisee yksityisyyden suojan laajuuden myös julkisrauhan piirissä arviotaessa salakatselurikoksen tunnusmerkistön täyttymistä.

4.4.2 Turkistarha

Vastaaja oli mennyt valokuvaamaan turkistarhaa ja niiden tuotantoeläimiä. Vastaajaa syytettiin salakatselusta ja julkisrauhan rikkomisesta. Asiassa todettiin, että vastaaja ei ollut valokuvista ilmenevien seikkojen perusteella tunkeutunut alueelle, jota pidettäisiin asiassa julkisrauhan piirin suojaamana. Valokuvista ei myöskään ilmennyt, että vastaaja olisi valokuvannut nimenomaan turkistarhan *henkilökuntaa oikeudettomasti yksityisyyttä loukkaavalla tavalla*. Valokuvista erottuva henkilö oli kuitenkin niin epäselvä, että hovioikeus piti epätodennäköisenä vastaajan tarkoituksen olleen harjoittaa salakatselua. Hovioikeus piti vastaajan valokuvaamisen tarkoitusta näytön perusteella uskottavana. Syyte salakatselusta hylättiin.¹⁶⁶

Huomionarvoista tapauksessa on se, että kuvissa esiintyvät henkilöt olivat niin vaikeasti tunnistettavissa, että toimintaa ei voitu pitää salakatseluna. Oikeuskäytännössä tämä näkökohta on esiintynyt useaan otteeseen, mikä tarkoittaa, että tietty merkitys asiassa annetaan kuvaajan ja kuvattavan henkilön etäisyydelle. Etäisyydellä on merkitystä sen käsityksen kanssa, voidaanko kuvaamisen katsoa kohdistuvan oikeudettomasti henkilöön yksityisyyttä loukaten. Arviotaessa loukkauksen tunnetta kuvattavan yksityisyydelle asiassa annetaan painoarvoa menettelyn tarkoituksellisuudelle, eli kuvaavan tahon toiminnan intressille. Mielenkiintoista kyllä, joissakin salakatselua koskevissa tapauksissa pelkän kameran osoittaminen oli riittänyt tunnusmerkistön täyttymiseen. Oikeuskäytäntö ei ehkä tältä osin ole täysin yhtenäinen. On myös mahdollista, että osassa tapauksia tosiasiallista etäisyyttä tai rikoksesta epäillyn toimintaa ei ole vain ymmärretty arvioida tästä näkökulmasta harkittaessa tunnusmerkistön täyttymistä, eikä se ole välttämättä ollut tapauksissa olennaista etäisyyden oltua niin lyhyt.

¹⁶⁶ Vaasan hovioikeus, Tuomio nro 1088, 30.08.2007, Diaarinro R 06/671

4.4.3 Rautatieasema, lentokenttä ja metroasema

Toimittaja Jarkko Sipilä pyysi 18.2.2003 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan, oliko VR Oy:n antama ohjeistus rautatieasemilla toimiville vartijoille kuvausluvan edellyttämisestä lainmukainen.

Asiassa oikeusasiamies katsoi, ettei hänellä ole toimivaltaa tutkia tai puuttua VR-yhtymän menettelyä kuvauslupien vaatimisessa, mutta hän päätyi tulkitsemaan vartijoiden menettelyä yleiseltä kannalta. Asiassa selvityksen antoivat myös Ilmailulaitos, Helsingin kaupungin liikennelaitos, Liikenne- ja viestintäministeriö sekä Sisäasianministeriö.

VR esitti selvityksessään myös turvallisuusnäkökulmia kuvauslupaan liittyen. Toimittajien mikrofonisauvat ja muu kalusto asettavat asiakkaat sähköiskun vaaraan, minkä vuoksi VR edellyttää etenkin ammattilaisilta etukäteistä luvan hankkimista.

Ilmailulaitos esitti selvityksessään, että turvatarkastusta edeltävät tilat ovat julkisia tiloja, jonne on yleisöllä vapaa pääsy. Näissä tiloissa valokuvaaminen on vapaata. Turvatarkastuksen jälkeiset alueet ja niiden yhteydessä toimivissa liiketiloissa valokuvaaminen edellyttää joko kulkulupaa lentoasemalta tai kuvauslupaa liiketilassa toimivalta yritykseltä. Turvallisuussyistä lentoliikennealueella tapahtuvaa kuvaamista varten ei myönnetä kulkulupia.

Helsingin kaupungin liikennelaitos totesi, ettei metroliikennesääntöön liity suoranaista kieltoa kuvata metroasemilla. HKL on kuitenkin antanut ohjeen, että kuvauslupa tarvittaisiin.

Liikenne- ja viestintäministeriö totesi, että oikeus kuvata avoimilla paikoilla on oikeus, joka perustuu perustuslain 2 luvun sananvapauteen. Julkisella paikalla saa kuvata ilman erityistä lupaa, mutta julkaiseminen onkin eri asia. Ilmailulaitoksen ja VR-yhtymän tulisi suhtautua kuvaamiseen perusoikeusmyönteisesti, mutta kuitenkin varmistaa liikenneinfrastruktuurin turvallinen toiminta. Kuvien käyttämisen valvonnassa toimijoilla on samanlainen oikeus valvoa materiaalin käytön asianmukaisuutta kuin muillakin kaupallisilla toimijoilla.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto totesi 2.11.2004, että järjestyslakia (612/2003) sovelletaan lento-, metro- ja rautatieasemien yleisillä paikoilla samalla tavalla kuin muillakin yleisillä paikoilla. Lentoasemilla sovelletaan lisäksi lakia turvatarkastuksista lentoliikenteessä (305/1994). Utis- tai muu vastaava kuvaaminen em. asemien yleisissä paikoissa ei poliisiosaston käsityksen mukaan häiritse yleistä järjestystä tai vaaranna turvallisuutta järjestyksessä kielletyllä tavalla. Vastaavasti yksityisten vartiointiliikkeiden toiminta, jossa kuvaajaa kielletään kuvaamasta, perustuu usein toimeksiantajan vaatimukseen ja puutteellisiin toimintaohjeisiin. Sisäasiainministeriön mukaan myöskään kuvaamiseen liittyvät säännökset eivät kaikilta osin ole selkeitä.

Oikeusasiamies on asiassa todennut, että olosuhteet, joissa kantelussa tarkoitettu kuvaaminen lento-, rautatie- ja metroasemilla voisi olla kiellettyä, määräytyvät salakatselua koskevan säännöksen mukaan. Esimerkiksi metroliikennesäännöt tai muut ohjeistukset eivät ole lakiin perustuvia normeja, jotka voisivat rajoittaa sananvapauden kaltaisia perusoikeuksia. Myöskään sisäasiainministeriön mukaan kuvaaminen asemien yleisissä paikoissa ei häiritse yleistä järjestystä tai vaaranna turvallisuutta järjestyksessä kielletyllä tavalla.

Tapauksessa apulaisoikeusasiamies totesi, ettei hänellä ole toimivaltaa puuttua VR yhtymän menettelyyn asemavalvonnassa. Toisaalta metroliikennesäännön nojalla ei voida kieltää kuvaamista metroasemien yleisölle avoimissa tiloissa. Lisäksi hän esitti sisäasiainministeriölle, että vartijoiden ja järjestyksenvalvojen koulutuksessa, ohjauksessa ja valvonnassa kiinnitettäisiin huomiota päätöksessä käsiteltyihin sananvapauden ja muiden perusoikeuksien toteutumista koskeviin seikkoihin.¹⁶⁷

Näissä tapauksissa kuvaamista rajoittavan tahon intressi ei ole perustunut lakiin, mutta esimerkiksi yksilön turvallisuus (VR ja sähköiskun vaara) on melko ymmärrettävä syy kuvaamisen rajoittamiseen. Lentoasemilla turvatarkastuksen jälkeinen alue, jossa kuvaamista rajoitetaan, on toisaalta alue mistä ei lähtökohtaisesti ole pois pääsyä julkisen paikan tavoin. Yksilö on suljetussa tilassa istuessaan matkustamossa, eikä voi

¹⁶⁷ Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen, 14.6.2005 Päätös kanteluun kuvaamislupia koskevassa asiassa, metroasema, lentokenttä ja juna-asema 405/4/03

tehdä päätöstä yksityisyydestään enää siinä vaiheessa matkaa. Tässä tarkoituksessa lentoaseman vaatimus edellyttää lupaa kuvaamiselle lienee tarkoituksenmukainen. Kuvaamisen rajoittaminen metroasemilla on perustunut lähinnä viranomaisen virhearviointiin, jota on esiintynyt muutamassa muussakin tapauksessa.

4.4.4 Suljetussa kokoustilassa kuvaaminen

Kantelija oli mennyt yleisöltä suljettuun tilaisuuteen kuvaamaan saimaannorpista kertovaa elokuvaansa. Maakuntajohtaja oli kieltänyt kantelijaa kuvaamasta yhdessä toisen henkilön kanssa. Maakuntajohtajan mukaan kantelija taikka se osakaskunta, jonka osakas kantelija on, ei ollut ilmoittautunut tilaisuuteen. Toisaalta kantelija olisi maakuntajohtajan mukaan niin halutessaan voinut jäädä seuraamaan kokousta. Oikeusasiamiehelle toimitetun aineiston perusteella kantelija ei ole ollut paikalla luvattomasti tai oikeudettomasti.¹⁶⁸

Paikalla oli ollut paikallislehden toimittaja, jonka suorittamalle kuvaukselle ei näyttänyt olleen minkäänlaista estettä. Maakuntajohtaja on ilmoittanut, että mikäli kantelija olisi "osoittanut olevansa jonkun vakiintuneen tiedotusvälineen lähettämänä uutistehtävissä", hänen toiminnassa ei olisi ollut maakuntajohtajan näkökulmasta ongelmaa. Käytettävissä olevan aineiston perusteella kantelijan ja paikalla olleen paikallislehden toimittajan eriarvoiselle kohtelulle ei ole ollut oikeusasiamiehen kannan mukaan objektiivisesti hyväksyttävää perustetta. Muiden toimittajien kuvaaminen oli tilaisuudessa sallittu. Vaikka kyseessä ei ollut julkinen tilaisuus, oikeusasiamies katsoi ettei asiassa ollut perustetta soveltaa eriarvoista kohtelua kuvaajaa kohtaan. Asiassa ei ollut esitetty objektiivista perustetta sananvapauden rajoittamiselle enää siinä vaiheessa, kun henkilön osallistuminen oli sallittu suljettuun tilaisuuteen.

Oikeusasiamiehen tulkinnassa mielenkiintoista on se, että vaikka kysymyksessä on ollut yleisöltä suljettu tilaisuus, valokuvaamista ei periaatteessa ole voinut rajoittaa. Tilaisuuden järjestähän voi sananvapauden ja elinkeinovapauden perusteella päättää, miten tilaisuus suunnataan ja sen informaatio jaetaan, onko tilaisuus suljettu vai yleisölle avoin ja asettaa osallistumisen edellytykseksi muitakin hyväksyttäviä

¹⁶⁸ Oikeusasiamies 21.12.2011 Dnro 4314/4/09

seikkoja.¹⁶⁹ Oikeusasiamies tulkitse kuvaamisen rajoittamisen olleen tässä perusteetonta, koska muille toimittajille ja kuvaajille kuvaaminen oli tilaisuudessa sallittu. Eli tilaisuuden suljetusta luonteesta huolimatta kuvaaminen oli yleisesti sallittu, mutta tätä tiettyä kuvaajaa haluttiin kieltää kuvaamasta subjektiivisin perustein. Oikeusasiamies otti asiassa viisaasti huomioon sekä yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisen käytännössä, että sananvapauden rajoittamisen objektiivisen perusteen puuttumisen. Kannanotto osoittaa sen, kuinka tilaisuuden luonne, tilan käyttötarkoitus ja muiden ihmisten oikeus harjoittaa vastaavia toimia vaikuttavat kuvaamisen rajoittamiseen.

4.4.5 Maauimalassa kuvaaminen

Kantelija oli nostanut esille Helsingin kaupungin uimastadionilla ja Kumpulan maauimalassa voimassa olevan määräyksen, jonka mukaan valokuvaamiseen tarvitaan erityinen lupa.

Helsingin kaupungin liikuntaviraston uimahallien ja maauimaloiden valokuvaamiskielto on perustunut asiakkaiden yksityisyyden suojan turvaamiseen ja siten perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävään tavoitteeseen. Kysymyksessä on ollut sananvapauden reuna-alueeseen sijoittuvan valokuvaamisen kieltäminen. Kielto ei kuitenkaan ole ollut ehdoton, vaan perheiden ja tuttavien kuvaamiseen on annettu lupia. Rajoitus ei siten ole ollut epäsuhteessa sillä tavoiteltuun päämäärään ja rajoitettavaan perusoikeuteen nähden. Uimahallit ja maauimalat ovat rikoslaissa säädetyn julkisrauhan piirissä. Niiden intiimeissä tiloissa tapahtuva valokuvaaminen on rikoslaissa säädettyä salakatseluna rangaistavaa. Myös allastiloissa tapahtuva kuvaaminen voi tulla arvioitavaksi rangaistavana julkisrauhan rikkomisena. On ajateltavissa, että henkilön valokuvaaminen aiheuttaa siinä määrin häiriötä muille asiakkaille, että uimahallin tai maauimalan henkilökuntaan kuuluva voi kehottaa häntä lopettamaan kuvaamisen ja poistumaan. Jos henkilö ei noudata annettua kehoitusta, hänen voidaan katsoa jääneen oikeudettomasti allastilaan ja teko voi täyttää julkisrauhan rikkomisen tunnusmerkistön.

¹⁶⁹ Pirkko Pesonen: Viestinnän lait, 2017: s. 48

Apulaisoikeusasiamies katsoi, että viranomainen voi siten tilan haltijana tai omistajana asiakkaiden viihtyvyyden ja turvallisuuden turvaamiseksi antaa käyttäytymisohjeita ja suosituksia. Nämä suositukset ja ohjeet eivät kuitenkaan ole oikeudellisesti sitovia, ellei niiden antaminen ole perustunut laissa säädettyyn valtuutukseen.¹⁷⁰

Muista julkisista tiloista poiketen oikeusasiamies on tässä ottanut huomioon uimahallien ja maauimalan kaltaisen tilan poikkeuksellisen intiimin luonteen. Ottaen huomioon, että uimalan kaltaisessa tilassa ihmiset esiintyvät verrattain vähissä vaatteissa, yksilön odotus yksityisyyden suojalle on väistämättä tavanaomaista tilaa korkeampi. Oikeusasiamies on tehnyt asiassa hyvin perustellun ratkaisun. Mielenkiintoisesti hän on myös ottanut huomioon näkökohdan, että kuvaaja voidaan poistaa tilasta vedoten julkisrauhan rikkomiseen.

4.4.6 Synnytyssali (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on tapauksessa *Reklos ja Davourlis v. Kreikka* katsonut ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa loukatun, kun ammattivalokuvaaja oli päästetty valokuvaamaan vastasyntyneitä lapsia sairaalan tiloihin, joihin vain hoitohenkilöstöllä oli pääsy (tuomio 15.1.2009). EIT:n mukaan henkilön kuva kuuluu olennaisena osana ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa tarkoitettuun yksityiselämän suojaan. Siitä seuraa, että henkilöllä tulee olla oikeus määrätä kuvastaan ja sen levittämisestä sekä samalla myös sen ottamisesta, säilyttämisestä ja kopioimisesta. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että henkilöllä tuli olla oikeus määrätä kuvasta ja sen levittämisestä sekä samalla myös sen ottamisesta. Siten periaatteen tasolla ja myös tapauksen kaltaisissa olosuhteissa oli edellytettävä, että yksilön suostumus hankittiin jo kuvan ottamiseen eikä vain sen mahdolliseen julkiseen levittämiseen.¹⁷¹

Ammattivalokuvaaja oli yksityisellä synnytysklinikalla valokuvannut lähietäisyydeltä vastasyntyneen lapsen kasvot. Kuvaaminen oli tapahtunut klinikan suostumuksella ja klinikka oli ilmoittanut kuvaajan tarjoamasta palveluksesta asiakkaille. Lapsen

¹⁷⁰ Apulaisoikeusasiamies 18.12.2012 Dnrot 2504/4/10 ja 2515/4/10

¹⁷¹ European Court of Human Rights, 15 January 2009, *Reklos and Davourlis v Greece*

vanhemmat, joille kuvaaja oli valokuvia tarjonnut, katsoivat, että heiltä olisi tullut hankkia suostumus lapsensa valokuvaamiseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli vanhempien kanssa samalla kannalla. Synnytyssali oli yleisöltä suljettu tila. Vastasyntyneen lapsen itsemääräämisoikeus ja ymmärryskyky eivät luonnollisesti riitä tekemään itsenäisiä päätöksiä kuten kuvaamisen kieltämisen, eikä vanhemmilta oltu kysytty asiasta etukäteen.

5 Johtopäätökset

Kuvaamisesta on saatettu melko kirjavia tapauksia tuomioistuinten ja lainvalvontaorganien arvioitavaksi. Mielestäni tapausten perusteella voidaan väittää, että salakatselun tunnusmerkistö on aika kapeahko tulkintamethodi liittyen niihin yksityisyyden suojan ongelmiin mitä konfliktitilanteissa ilmenee. Tätä heijastaa mielestäni myös se kehityskulku, miten usein lehdistössä uutisoidaan kuvaamisen sallittavuudesta eri tilanteissa. Salakatselupykälä on aikoinaan hyvin laadittu ja se on kestänyt verrattain hyvin aikaa esimerkiksi intiimitiloissa ja kotirauhan piirissä. Toisaalta edelleen ns. harmailla alueilla ilmenee jatkuvasti ongelmallisia tilanteita, missä yleisö ei halua tulla kuvatuksi tai missä järjestävä taho haluaa rajoittaa kuvaamista ilman laillista perustetta. Lain esitöistä ja oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, että oikeudet kuvata ovat verrattain laajat. Tämä on toki sananvapauden kannalta hyvä asia. Tapausten perusteella voisi kuitenkin eduskunnan oikeusasiamiehen tavoin mielestäni harkita, että yleisölle avoimissa suljetuissa tiloissa kuvaamista tulisi säännellä. Sukupolvemme aikana kuvaaminen on yleistynyt niin räjähdysmäisesti, että vanha salakatselupykälä ei mielestäni täysin turvaa nyky-yhteiskunnan kansalaisen odottamaa yksityisyyden suojaa. Kansalaiset kokevat toistuvasti tilanteita missä he eivät haluaisi tulla kuvatuksi, mutta heitä kuvataan. Esimerkiksi julkisilla paikoilla ja kaduilla on täysin mahdollista kuvata henkilöä huipputarkalla järjestelmäkameralla, ilman että kuvaamiseen edellytetään henkilön suostumusta. Käytännössä vainoamisen tunnusmerkistö on ainoa juridinen lanka esimerkinkaltaisen toiminnan estämiseksi – sekään ei itsessään riitä estämään intohimoista kuvaajaa olemaan kuvaamatta kuvaamiseen vastentahtoisesti suhtautuvaa kulkijaa kadulla, sillä vainoaminen edellyttää melko toistuvaa toimintaa sekä aitoa uhan tunnetta vainon kohteessa. Mielestäni selkeämpi sääntely kuvaamisen rajoittamisesta myös julkisilla paikoilla toisi yksilölle enemmän oikeussuojaa. Samoin julkishallinnollisen organin tilanhaltijan päätösvalta kuvaamisen rajoittamisesta saattaisi olla eduksi – tämä on toki ongelmallista suhteessa sananvapauteen ja sen rajoittamiseen. Uudistus edellyttäisi mitä todennäköisimmin perustuslakivaliokunnan tarkoin harkittua kannanottoa.

Yleisimmillään yksityisyyden loukkaukseen liittyvät kysymykset esiintyvät tilanteissa, missä henkilöstä otetaan kuva ilman tämän lupaa, missä itse kuvaaminen on

ollut lain puitteissa täysin sallittua. Pelkkä kuvan hallussapito tai tieto sen olemassaolosta saattaa jo tuntua vastentahtoiselta henkilöiden yksityisyyden suojan kannalta. Toisaalta tunne yksityiselämän suojastahan on usein vaikeasti määritettävissä, subjektiivinen ja yksilöllinen. Näitä arkielämän tilanteita harvoin saatetaan tuomioistuimeen tai valitusorgaaniin saakka.

Mielestäni yksityisyyden suojan odotuksen aste-erot tulisi soveltaa nykyiseen kuvaamista koskevaan lainsäädäntöön mahdollisesti muodostamalla viranomaiselle tai liiketilan haltijalle oikeudet päättää kuvaamisesta ja valvoa kuvaamista hallinnoimassaan tilassa. Vastaavasti tiettyyn henkilöön kohdistuva kuvaaminen julkisella paikalla voitaisiin asettaa arvioinnin kohteeksi. Tällaisessa tilanteessa vastentahtoisesti kuvaamiseen suhtautuva ja sen ilmaiseva henkilö saisi mielestäni estää kuvaamisen. Ennen negatiivista tahdonilmaisua tapahtuva tiettyyn henkilöön kohdistuva kuvaaminen voisi mielestäni säilyä sallittuna julkisella paikalla, samoin kuin yleisluontoinen kuvaaminen, jossa henkilö tai ihmismassa on vain pieni osa maisemaa tai kaupunkikuvaa.

Oma kysymyksensä ovat viime aikoina yleistyneet intiimin kuvaamisen tapaukset, joita esiintyi hovioikeusasteissa myös tv-juontajaa koskevan tapauksen lisäksi. Kuten vuoden 2000 uudistuksen yhteydessä todettiin, oikeusjärjestyksemme rangaistuksen mittaamiseen perustuva järjestelmä mahdollistaa jo tapauskohtaisesti kovempien rangaistuksien antamisen teon vakavuusasteen perusteella. Samoin vahingonkorvausoikeudelliset seuraamukset saattavat jo nykyisen järjestelmän puitteissa riittää takaamaan asianomistajien oikeussuojaa kiitettävällä tasolla. Kokonaisarvioinnin perusteella voisi kuitenkin mielestäni harkita sitä, tulisiko kyseisestä rikoksesta olla erikseen törkeä tekomuoto intiimiä kuvaamista koskien.

Ottaen huomioon, miten Suomessa säännellään henkilötietojen käsittelyä ja miten kasvavat intressit Euroopan Unionilla on tietosuoja-asioiden sääntelyyn, pitäisin oikeastaan lähes väistämättömänä, että ennemmin tai myöhemmin myös kuvaamisen liittyvä oikeussääntöjä tulisi päivittää. Vaikka tietosuoja-asiat ovatkin välillinen seikka suhteessa kuvaamiseen, näkisin välillisen oikeussuojan tarpeen kasvaessa myös lähde toiminnan saatettavan arvioinnin kohteeksi. Tuotamme nimittäin jatkuvasti uutta tietoa kuvaamalla ympäristöämme ja muita ihmisiä.

Periaatteellinen mielipideongelma onkin siinä, miten vapaana kuvaamiseen liittyvä sääntely tulisi säilyttää, ja miten korostuneena yksityisyyden suojaa tulisi pyrkiä turvaamaan. Ottaen huomioon mihin suuntaan yhteiskunta on kehittymässä, näkisin tarvetta sille, että yksityisyyden suojaa korostettaisiin. Se selkeyttäisi tilannetta niin kuvaajille kuin kuvattavillekin. Toki epäonnistuessaan tämä rajoittaisi merkittävästi tiedon tuottamisen vapautta, joka on yksi modernin aikakauden hienoimmista sananvapauden ilmiöistä (laitteiden edullinen saatavuus ja sisällön tuottamisen vallan vapautuminen). Mahdollisessa uudistuksessa perustuslakivaliokunnan toiminta korostuisi lainvalmistelutyössä etenkin sananvapauden rajoittamisen näkökulmasta.

Mielestäni tilanteet ja paikat, missä kuvaamisen kohde ei sisällä ihmisiä tulisi toki säilyttää vapaasti ikuistettavana. Poikkeuksena ovat alueet ja rakennukset, jotka sisältävät salassapidettävää tietoa, kuten yrityssalaisuuksia tai julkishallinnon aineistoa, jota aineiston haltija ei pidä julkisesti ikuistettavana.

Kyseessä on haastava kokonaisuus. Lainsäätäjän tulee olla erityisen tarkka siinä, ettei sananvapautta tulla rajoittaneeksi kohtuuttomasti, mikäli kuvaamiseen liittyvää sääntelyä aiotaan tulevaisuudessa uudistaa. Oikeussuojan lisääminen tuo joskus mukanaan uusia ongelmia ja ilmiöitä, mitä vanha sääntely ei ole pitänyt sisällään. Yksi tapa ennaltaehkäistä ongelmatilanteita onkin aktiivinen tiedottaminen lain sisällöstä, mihin lehdistö onkin kuvaamisen suhteen ryhtynyt. Näissä julkaisuissa on ollut se ongelma, että käsitys tilakohtaisesta sallittavuudesta on perustunut lähinnä asiantuntijalausuntoihin, joiden aktuaalinen oikeuspohja ei välttämättä ole perustunut voimassaolevaan lakiin, hallituksen esitykseen tai oikeuskäytäntöön. Tämä mielestäni osoittaakin tarvetta ainakin sääntelyn päivittämiselle, ei välttämättä sen lisäämiselle.